

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2011–2014

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Martina Kotíková

**Kresba dítěte v MŠ – diagnostická pomůcka,
využití kresby jako diagnostické pomůcky v MŠ**

Praha 2014

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Lenka Petelíková

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR / MASTER
COMBINED (PART TIME) STUDIES
2011-2014

BACHELOR THESIS

Martina Kotíková

**A drawing of children in kindergarten - a diagnostic
tool, utilization a drawing as a diagnostic utility in
kindergarten**

Prague 2014

The Bachelor Thesis Work Supervisor: PhDr. Lenka Petelíková

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Martina Kotíková

Poděkování

Chtěla bych poděkovat PhDr. Lence Petelíkové za její ochotu, vstřícnost a trpělivost při vedení mé práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá zpracováním jednotlivých grafomotorických prvků první, druhé a třetí grafomotorické skupiny. Autorka ve své práci v teoretické části popisuje dle odborné literatury tělesný a duševní vývoj, motoriku, hru a socializaci dětí předškolního věku, mateřskou školu, rozdíl mezi školní zralostí a připraveností, oblasti školní zralosti, včetně způsobů její diagnostiky.

Další části práce jsou věnovány popisu kresby a jejího vývoje, grafomotorice a pracovním návykům při kresbě. V praktické části jsou využity tyto znalosti při výzkumu a uváděny do praxe. Klíčovým tématem výzkumu je rozbor zpracování obrázků podle předlohy (pracovní listy). Práce ukazuje správné zpracování grafomotorických prvků a možnosti chyb při jejich zpracování. Pozornost je věnována i návrhům vedoucím k odstranění, popř. minimalizování uvedených chyb. Autorka uvádí možnosti použití jednotlivých grafomotorických prvků ve volné kresbě dětí.

V závěru je prezentována důležitost uvolnění ruky, správného úchopu a rozvoje grafomotoriky z hlediska kresby a vstupu do základní školy. Dává doporučení na využití práce jako screeningové zkoušky školní zralosti z hlediska grafomotoriky v mateřské škole.

Klíčová slova

Grafomotorická skupina, grafomotorický pracovní list, grafomotorický prvek grafomotorika, hrubá motorika, jemná motorika, kresba, mateřská škola, předškolní věk, správný úchop, školní zralost a připravenost, uvolněnost kloubů ruky.

Annotation

Ten bachelor thesis is dealing with processing of individual graphomotor features of the first, second, and third graphomotor group. In its theoretical part, the author with help of scientific literature describes physical and mental development, motorics, play and socialization of pre-school children, kindergarten, difference between school maturity and school readiness, areas of school readiness including the means of its diagnostics.

Following parts of the thesis are dedicated to description of drawing and its development, graphomotor skills and routines of drawing. The practical part of the thesis makes use of the above mentioned knowledge in research and applies them in practice. The research focuses on analysis of drawings carried out after a template (working sheets). The thesis shows correct mastering of graphomotor elements and potential of errors during their processing. It also pays attention to proposals aiming at elimination or minimization of errors. The author demonstrates potential of applying graphomotor elements in children's free-style drawing.

The conclusion presents the importance of relaxed hand, correct grip and development of graphomotor skills for drawing skills and entering school. It recommends using the work as kindergarten screening test of school maturity in terms of graphomotor skills.

Key words

Correct grip, drawing, kindergarten, fine motor skill, graphomotor element, graphomotor group, gross motor skills, graphomotor skills, graphomotor work sheet, pre-school age, relaxing the joints of hand, school maturity and readiness.

OBSAH

ÚVOD	9
1 PŘEDŠKOLNÍ VĚK	11
1.1 Tělesný vývoj	11
1.2 Motorika	12
1.3 Hra	13
1.4 Duševní vývoj.....	13
1.5 Socializace	16
1.6 Mateřská škola	16
2 ŠKOLNÍ ZRALOST A PŘIPRAVENOST	18
2.1 Školní zralost	18
2.2 Školní připravenost.....	19
2.3 Oblasti školní zralosti.....	19
2.3.1 Tělesný vývoj	19
2.3.2 Emocionálně – sociální oblast	20
2.3.3 Pracovní předpoklady a návyky.....	20
2.3.4 Poznávací funkce	20
2.4 Diagnostika školní zralosti	21
2.4.1 Nejčastější metody screeningového vyšetření školní zralosti.....	21
3 KRESBA.....	23
3.1 Vývoj kresby.....	24
3.1.1 Období skvrn.....	25
3.1.2 Období čáranic.....	25
3.1.3 Období hlavonožců	27
3.1.4 Lidská postava – paňák.....	30
3.2 Grafomotorika	43
3.3 Pracovní návyky	46
4 VÝZKUM A JEHO CÍL	49
4.1 Stanovené hypotézy	50
4.2 Metodologie výzkumu.....	50
4.3 Popis zkoumaného vzorku	51
4.4 Popis výzkumu	51
4.5 Realizace výzkumného šetření.....	52
4.6 Výsledky výzkumu	53

4.6.1 První grafomotorická skupina prvků.....	53
4.6.1.1 Nejčastěji vyskytující se problémy a doporučení k první grafomotorické skupině.....	61
4.6.1.2 Ukázky volné kresby s využitím prvků z první grafomotorické skupiny	64
4.6.2 Druhá grafomotorická skupina prvků	65
4.6.2.1 Nejčastěji vyskytující se problémy a doporučení k druhé grafomotorické skupině	89
4.6.2.2 Ukázky volné kresby s využitím prvků z druhé grafomotorické skupiny	91
4.6.3 Třetí grafomotorická skupina prvků.....	94
4.6.3.1 Nejčastěji vyskytující se problémy a doporučení k třetí grafomotorické skupině	105
4.6.3.2 Ukázky volné kresby s využitím prvků z třetí grafomotorické skupiny.....	106
4.7 Interpretace zjištěných dat.....	108
ZÁVĚR.....	112
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	115
SEZNAM OBRÁZKŮ	117
SEZNAM PŘÍLOH.....	119

ÚVOD

Kresba je nejstarším výtvarným projevem člověka. Je přirozenou součástí jeho vývoje již od dětství. Slouží jako důležitý nástroj vedoucí k poznání osobnosti nejen dítěte. U dětí se v ní odrážejí i vnitřní zkušenosti dítěte. U dětí předškolního věku je kresba velmi oblíbená. Je pro ně hrou a zároveň velmi snadným komunikačním prostředkem. Jejím prostřednictvím se dítě může seberealizovat. Vývoj dětské kresby je velmi úzce spjat s tělesným i duševním vývojem dítěte. V kresbě se odráží úroveň jemné motoriky, senzomotoriky i grafomotoriky dítěte, ale i jeho emoce a poznávací schopnosti. Dětskou kresbu ovlivňuje mnoho jevů.

Tato bakalářská práce se zaměřuje na grafomotorické schopnosti dítěte. Snaží se nahlédnout do problematiky spojené s hrubou motorikou, jemnou motorikou a grafomotorikou. Cílem bakalářské práce je popsat a analyzovat jednotlivé prvky první až třetí grafomotorické skupiny v kresbě dětí předškolního věku. Zkoumáním pracovních listů a dětí při jejich zpracovávání zjistit nejčastěji vyskytující se chyby. Navrhnout možnosti řešení, které povedou k odstranění těchto chyb nebo alespoň k jejich zmírnění. Zjistit, zda je dítě školně zralé z hlediska grafomotoriky prostřednictvím kresby. Zda a do jaké míry ovlivňuje kresbu dítěte zvládnutí jednotlivých grafomotorických prvků a do jaké míry jejich nezvládnutí může ovlivnit jeho úspěšný vstup do základní školy. Zda a jak je možné ovlivnit rozvoj grafomotoriky dítěte a tím zajistit jeho úspěšný start při nástupu do první třídy.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě hlavní části, a to na část teoretickou a část praktickou. V teoretické části se práce zabývá v první kapitole předškolním věkem z hlediska tělesného a duševního vývoje, dětskou hrou, socializací dětí a mateřskou školou jako prvním vstupem dítěte do společnosti. Dále popisuje školní zralost a připravenost ve všech jejích bodech, která souvisí se završením předškolního období. Ve třetí kapitole se zabývá kresbou, jejím vývojem z hlediska ontogenetického a grafomotorikou a jejím rozdělením do jednotlivých grafomotorických skupin.

Praktická část bakalářské práce je věnována vlastnímu výzkumu zaměřenému na osvojení si grafomotorických prvků v kresbě předškolního dítěte. Jedná se o výzkum kvalitativní. Výzkumný vzorek tvoří 35 dětí předškolního věku. Jako hlavní prostředek sběru dat byla zvolena dětská kresba podle předlohy, tedy tzv. pracovní listy a kresba s volnou tematikou popř. s částečným námětem. Jako další prostředek výzkumu je použito pozorování dítěte při zpracování kresby, které dopomohlo k lepší analýze dětské kresby.

Na základě zpracovaných pracovních listů jsou předloženy ukázky správného i nesprávného zvládnutí jednotlivých grafomotorických skupin prvků. V případě nezvládnutí se pokusíme o co možná největší množství ukázek možností nezvládnutí i s popisem možných důvodů nezvládnutí. Dále práce poskytne možnosti jak s dítětem pracovat, aby bylo zvládnutí toho konkrétního grafomotorického prvku co možná nejsnazší a pro dítě i zábavné. Pokusíme se dát návod učitelům a rodičům, jak s dítětem pracovat na zvládnutí grafomotorického prvku hravou a poutavou formou. Při nácviku si dítě mnohokrát ani neuvědomí, že se vlastně něco učí a má pocit, že si s ním hrajeme.

Praktická část dále názorně ukáže, jak velký vliv má osvojení si grafomotorických prvků i na kresbu. Do praktické části jsou zařazeny i ukázky kreseb s volnou tematikou, popř. kresby s částečným námětem s využitím jednotlivých grafomotorických prvků. Je zde zařazen i rozbor těchto kreseb. Ten poukáže na použití konkrétních grafomotorických prvků v kresbě a kde je možné jej na obrázku najít. Na základě vložení těchto kreseb je tedy možné si ověřit, že již zvládnuté grafomotorické prvky jednotlivých skupin dítě hojně využívá při ztvárnění svých představ, zážitků a dojmů v každodenním životě.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEDŠKOLNÍ VĚK

Matějček (2005) přirovnává předškolní věk, co do významu, s pozdějším středním věkem školním. Dále uvádí, že předškolní období bychom „měli vyzvednout z jeho terminologické podřízenosti a naopak přisoudit mu zcela samostatnou a svébytnou existenci, jak to odpovídá i jeho zcela specifické důležitosti pro celý další život člověka“ (Matějček, 2005, s. 274) a ne ho považovat za pouhou přípravu na významné věci budoucí (tamtéž), tedy jako přípravu pro školu.

Předškolní věk v České republice vymezuje období od dovršení třetího roku života jedince až do jeho vstupu do školy, tj. přibližně do věku šesti let. (Klenková, 2003) V tradici některých západních zemí je možné se setkat s označením pro předškolní věk jako s vývojovým obdobím od narození dítěte do jeho nástupu do školy, tj. většinou do 7. roku. (Matějček, 2005) Toto období je charakteristické změnami ve funkcích tělesných i pohybových, v poznávacích procesech, ve společenském i citovém vývoji. Dochází k výrazným změnám ve vývoji osobnosti.

„Vývojovými mezníky je na začátku dokončení základního vývoje a rozvoj sebeuvědomění, na konci první strukturální přeměna a vstup do školy.“ (Vacínová, 2010, s. 76)

V tomto období je dítě velice aktivní a jeho aktivita je účelná. Prosazuje sebe sama. Klenková (2003) předškolní období označuje jako věk iniciativy. Dítě plánuje, zdolává překážky na cestě k cíli, ale při svých tvořivých aktivitách nedokáže odhadnout výsledek, dobré úmysly se mění v katastrofy. Je na rodičích, učitelích a dospělých, aby ocenili především onen dobrý úmysl. (Rymešová, Chamoutová, 2010)

“Tato doba je nejvhodnější pro formování dítěte, které je velice ochotné spolupracovat, sdružovat se s ostatními dětmi, pracovat společně s dospělými a připodobňovat se svým ideálům.“ (Rymešová, Chamoutová, 2010, s. 49)

1.1 TĚLESNÝ VÝVOJ

Tělesná konstituce dítěte se v tomto věku mění. Ztrácí charakteristickou zaoblenost a buclatost a jeho vývoj se zaměřuje na růst do výšky. V pěti letech se dítěti rychle prodlužují nohy. Páteř má již zakřivení jako v dospělosti, není však ještě pevná. Je nutné dbát na správné držení těla. Každým rokem vyroste dítě asi o 7 cm. V šesti

letech měří mezi 115 až 117 cm. S růstem samozřejmě přibývá i hmotnost dítěte. Ročně je nárůst váhy asi 2 kg. V šesti letech děti váží 20 až 23 kg. (Kohoutek, 2003) Velké množství pohybu má vliv na rozvoj svalstva a kostry. Dítě je schopno podávat stále větší výkony.

V oblasti svalstva dochází k vývoji především velké svalové skupiny, ale svaly nejsou ještě zřetelné. Kostí jsou stále měkčí a pružnější než u dospělého člověka, což má výhodu zejména u častých pádů. Osifikace kostry však stále pokračuje. Zlomeniny se ale vyskytují jen zřídka. Organismus dítěte v tomto období je nutné pouze úměrně fyziologickým předpokladům zatěžovat. Hrozí nebezpečí různých ortopedických poruch, kterým je třeba předcházet. Na začátku předškolního období má dítě všechny mléčné zuby. Zpravidla na konci tohoto období se prořezávají první zuby stálé. Díky vyspělosti organismu jsou v uspokojivé míře ustáleny návyky spánku, správného jídla, vyměšování, mytí a samostatného oblékání. (Kohoutek, 2003).

1.2 MOTORIKA

V průběhu předškolního období není již tempo rozvoje hrubé motoriky tak rychlé, základní pohybové dovednosti jako je lezení, stoj, chůze, běh, skok, jsou již zvládnuty. (Zelinková, 2011) Pohyby dítěte se zdokonalují, stávají se účelnějšími a závislé na vědomí. Do řízených pohybů po třetím roce věku stále více zasahuje mozková kůra. Dětská pohyblivost v tomto období je umožněna vyzáváním nervového systému, svalstva a kostry.

Náročnější pohyby, které si dítě osvojuje, vyžadují „*soustředěnou pozornost, vysoký stupeň koordinace rozličných drobnějších pohybů jednotlivých svalů a svalových skupin.*“ (Vacínová, 2010, s. 77)

Proto je tato etapa charakteristická zejména rozvojem jemné motoriky. Jemná motorika vyžaduje zejména koordinaci drobných svalů prstů. Dítě manipuluje s tužkou i nůžkami. Kreslí, lepí, stříhá, skládá z papíru, modeluje. Obratně skládá ze stavebnic, zachází s drobnými předměty a hračkami. S rozvojem manuální zručnosti se zdokonalují i konstruktivní schopnosti dítěte. Ty vedou k speciálním druhům činností, konstruktivním hrám, které bývají jednou z hlavních činností dítěte. V tomto období se s konečnou platností vyhraňuje laterálnost, tedy převaha jedné ruky (jedna mozková hemisféra přejímá vedoucí úlohu). (Vacínová, 2010)

Silně se rozvíjí schopnost udržet rovnováhu, což vede i k základům některých sportovních činností. Ke konci předškolního období děti začínají lyžovat, bruslit apod.

Je vhodné zajistit dětem předškolního věku tříkolky, koloběžky a později i kola. (Kohoutek, 2003)

1.3 HRA

S tělesným vývojem a vývojem motoriky se u dětí předškolního věku stává dominantní činností dítěte hra, jež významně stimuluje a rozvíjí osobnost dítěte. V tomto období mají děti v oblibě hry pohybové (s míčem, tanečky, skoky, přeskoky, prolézání průlezek, honičky, hry na schovávanou), hry na někoho (na maminku a tatínka, na učitelku, na školku, na kadeřníka, na prodavače) – jsou odrazem pozorování a vnímání skutečnosti a již zmíněné hry konstruktivní (modelování, kreslení, u holčiček hry s panenkami). V neposlední řadě je zde nutné zmínit i potřebu a schopnost sociální a tedy kolektivní hry. Skupiny dětí, které tvoří hru, jsou nahodilé, náměty her se rychle střídají a spolupráce je dosud ještě povrchní. Mezi dětmi již rozeznáváme submisivní (podřídivé) a dominantní (vůdcovské) typy dětí. (Kohoutek, 2003) Dítě se začíná prosazovat a je již citlivé na uznání ostatních.

Pro předškolní dítě je hra *„zrovna tak důležité zaměstnání jako pro dospělé práce. Hrou cvičí své schopnosti a získává cenné zkušenosti. Způsob hry velmi mnoho říká i o tom, jaké je dítě po citové a povahové stránce“* (Kohoutek, 2003, s. 32).

Hračka má velký význam pro citovou rovnováhu dítěte. Před 2. rokem věku si dítě se svou hračkou vytváří důvěrné přátelství, které trvá mnohdy i ve školním věku. Dítě má hračku u sebe ve dne i v noci. Z oblíbeného medvídka či panenky se stává kamarád, kterému se dítě svěřuje. Pomáhá dítěti se přenést přes nepříjemné situace a pomáhá mu i tehdy, když má problémy vyrovnat se s city při negativním zážitku, se strachem, hněvem, vztekem, závistí i lítostí. Hračka předchází neuropsychickým poruchám, pomáhá dítěti udržet si citovou rovnováhu. (Kohoutek, 2003)

1.4 DUŠEVNÍ VÝVOJ

Aby dítě mohlo prožívat hru, je nutný rozvoj kognitivních, tedy poznávacích procesů. Tím může dítě důkladněji poznávat okolní skutečnost. V předškolním věku je to proces velmi intenzivní. Ve všech poznávacích procesech není ještě na úrovni dospělého člověka, což je zapříčiněno nedostatečným rozvinutím nervové soustavy a zkušenostmi dítěte. Dítě vnímá odlišně čas a prostor, jiné je to i v paměti, obrazotvornosti a myšlení v porovnání s dospělým jedincem. Z poznávacích procesů je

to především vnímání, které se oproti batolecímu věku kvalitativně mění. Není tolik ovlivněno city jako v období batolecím. Dítě dokáže dlouho pozorovat dění okolo sebe. Nevnímá již věci jako celek, ale začíná si více všimnout detailů. Vnímání nabývá na analytičnosti. Zřejmé je to u zrakového vnímání. Je překvapivé, jak tříleté dítě dokáže přesně popsat oblečení svých kamarádů. V pozdějším předškolním věku si všimá stále více barev a detailů. To, co pozorovalo, napodobuje. Pozorovací schopnosti předchází fantazie. Vnímání prostoru má své zvláštnosti. Dítě má tendenci přeceňovat prostor z hlediska velikosti (vše se mu jeví oproti dospělému větší) a neumí vnímat hloubku (dvojměrná kresba). (Vacínová, 2010)

Postupně rozlišuje pojmy: blízký – vzdálený, uvnitř – vně, otevřený – uzavřený. V tomto věku má dítě problém i s vnímáním času. Velmi málo se orientuje v pojmech minulost – budoucnost (Vacínová, 2010), např. *„Půjdeme tam včera a byli jsme tam zítra.“* (Kohoutek, 2003, s. 35)

Jednotlivé časové úseky vnímá podle toho, jak je jimi zaujato. To, co ho baví, pro něho zpravidla trvá krátkou dobu a to, co ho až tak nezaujme, pro něho znamená čas, který nikdy neskončí. Toto je pro dítě velmi nepříjemné.

Po třetím roce věku se dítě dostává od otázky: „Co to je?“ a „Kdo to je?“, tedy od procesu poznávacího, k otázce: „Proč?“ a „Jak?“. Těmito otázkami si dítě zpřesňuje význam již známých slov. (Strašíková, 2000) Zkoumá a objevuje vzájemné souvislosti mezi věcmi a vzájemné vztahy, zajímá je původ, příčina, účel, význam.

„J. A. Komenský požadoval, „Aby děti byly vedeny tak, že mohou pojmenovat všechno, s čím přicházejí do styku, co vidí, co poznávají.“ Spojoval získávání vědomostí s praxí, s nějakou činností. Pokrok v myšlení se v předškolním věku jasně odráží v dětských dotazech. Neponecháváme proto bez povšimnutí nekonečná „co je to?“, „kdy a kde?“, „proč a jak?“. Tyto charakteristické otázky vycházejí z touhy dítěte pátrat po novém, po příčině, po způsobu zhotovování a vzniku věcí atd.“ (Žižková, 1982, s. 31)

„V předchozím období se rychleji rozvíjela řeč, v této etapě dochází k většímu pokroku ve všech formách myšlení, v pojmech, soudech i úsudcích.“ (Vacínová, 2010, s. 79).

Zdokonalují se myšlenkové operace, jakými jsou analýza, syntéza, třídění, zobecňování, srovnávání. (Vacínová, 2010) Charakteristickým znakem však stále zůstává konkrétnost a názornost, protože nedokáže zpracovat to, k čemu nemá dostatek smyslových údajů. Myšlení je vázáno na to, co si dítě umí představit a na to, co vnímá. Myšlení je intuitivní. V tomto období dítě neumí vidět svět očima druhého a

není schopno si uvědomit názor druhého člověka (egocentrické myšlení). Ve svém myšlení přenáší lidské vlastnosti na zvířata a neživé předměty. (Zelinková, 2011)

Pro předškolní děti je v myšlení typická útržkovitost a nepropojenost. Nedokáže rozlišit, co je podstatné a co nepodstatné, co je hlavní a co vedlejší. Nechápe podstatu a rozsah pojmu – buď ho rozšiřuje (každý kdo má brýle je učitel) nebo zužuje (maminka je jen jedna). Dítě neumí rozpoznat smyšlenky (konfabulace) ze strany dospělých od skutečnosti. Neměli bychom je nikdy úmyslně přivádět v zmatenost! Dítě by mělo vždy dostat logicky přijatelnou odpověď, věcnou a pravdivou, přijatelnou jeho věku. (Kohoutek, 2003)

Zvláštní ráz dětskému usuzování dává také magické myšlení. (Langmeier, Krejčířová, 2006) Myšlení se u dítěte rozvíjí dříve než řeč (i velmi malé dítě při manipulaci s předměty používá myšlení, i když v té době ještě nemluví).

Obzor myšlení a představ dětí se rozšiřuje jako obzor zkušeností dítěte a jeho rozsah slovníku. Rozšiřování slovníku se děje skrze již zmíněné otázky „Proč?“ a „Jak?“. Dle Kohoutka jde o věk otázek „Proč?“. Zpřesňuje se význam slov a zdokonaluje se mluvnický výraz skrze myšlenkové asociace podle podoby, analogie. (Kohoutek, 2003)

Než dítě nastoupí do školy, mělo by zvládnout řeč po stránce obsahové i formální tak, aby mu sloužila jako nástroj k dorozumívání, komunikace i k poznání. Předškolní období je velmi citlivou periodou v rozvoji řeči. Významnou složkou tohoto období je egocentrická řeč, tedy řeč pro sebe. Dítě si mluví samo se sebou. Nepotřebuje a ani nehledá posluchače. Řídí pouze sebe sama, projevuje tak své city. Egocentrická řeč slouží k uvědomování a řešení úkolů, zjednodušení orientace. (Vacínová, 2010) Později přechází v řeč vnitřní. Ve 3 letech činí slovní zásoba 1000 až 1200 slov a v 6 letech věku dítěte již slov 6000. (Strašíková, 2000).

Významnou úlohu ve vývoji řeči, myšlení, fantazie a uměleckého citu mají pohádky. Zvláště v období od 4 do 8 let. Právě význam pohádky by se v tomto období, které Kohoutek (2003) nazývá „věkem pohádky“, neměl podceňovat. Na počátku předškolního období dítě rozumí jen některým částem pohádky, ale na konci tohoto období pohádku chápe již jako celek.

Právě pohádky rozvíjí dětskou fantazii. S fantazijním myšlením souvisí i víra v nadpřirozené bytosti (v Mikuláše, čerta, čarodějnice, víly, Ježíška). K některým těmto bytostem si mohou vytvořit i osobní vztah. V předškolním věku není nutné existenci těchto bytostí vyvracet, pokud se jich ovšem dítě nebojí. (Kohoutek, 2003) To by mohlo mít traumatizující účinek, a dítě by se mohlo zbytečně neurotizovat. K rozvoji fantazie,

ale i jiných poznávacích procesů přispívá i divadlo, film a v současné době i televize. Televize by ale neměla přinášet předčasně náhled do světa dospělých.

1.5 SOCIALIZACE

S rozvojem duševních i fyzických procesů předškolních dětí jde ruku v ruce i socializace, osamostatnění dítěte, začlenění do širších sociálních vztahů. (Průchová, Walterová, Mareš, 2001) Zde hrají významnou roli, vedle dospělých, i druhé děti. Právě v předškolním věku dochází k rozvoji sociálních kontrol, k rozvoji schopnosti seberegulace, tedy svědomí. Socializace není jen projevem chování, ale také vnitřním prožíváním, které je základem pro celý jeho emoční vývoj. Během hry, která má významnou socializační úlohu (tento názor zastával i J. A. Komenský), si děti osvojují jednotlivé role ve skupině. Některé se těší mimořádné oblibě, jedni mají tendence poroučet a vést, jiné se podřizují. Ve věku 3 až 4 let se již výrazně začíná projevovat soupeřivost mezi dětmi, ale také porozumění pro druhé. Významnější pokrok vidíme i v diferenciaci ženské a mužské role. (Langmeier, Krejčířová, 2006)

1.6 MATEŘSKÁ ŠKOLA

Nejvýznamnějším prostředím socializace i nadále v předškolním věku zůstává rodina, která dítě uvádí do společnosti. Vázanost na rodinu se začíná postupně uvolňovat. Dítě nastupuje do mateřské školy. Vstup do předškolního zařízení je významným životním předělem v životě dítěte. Vstupuje tak do širšího, dosud neznámého prostředí bez příbuzenských svazků.

„Mateřská škola je prvním místem, kde má dítě příležitost vstoupit do společnosti. Tvoří most mezi rodinou a školou.“ (Strašíková, 2000, s. 55)

Dle prof. PhDr. Matějčka (2005) mateřské školy zastávají v socializační funkci první místo a to i nad funkcí vývojově stimulační a vzdělávací.

Je to právě mateřská škola, kde probíhá první socializační proces. Zde se dítě učí respektovat názory a práva vrstevníků, se kterými spolupracuje i soupeří, navazuje první přátelské vztahy. V prostředí svých vrstevníků se učí sebeuplatnění, porovnává se se svými vrstevníky, osamostatňuje se a připravuje na školu.

„Má ideální možnost vyjít z úzkého okruhu egocentrismu a pozvolna vrůst do společnosti“. (Strašíková, 2000, s. 54)

Mateřská škola umožňuje dítěti všestranný rozvoj a to po stránce rozumové, mravní, duševní pracovní i estetické. Dává mu podněty k vnímání, učení, paměti, fantazii i rozvoji. Pomáhá utvářet hygienické návyky, učí sebeobsluže, rozvíjí pohybové schopnosti, učí ukázněnosti, podporuje jazykový projev aj.

„ Profesor Matějček hezky charakterizuje mateřskou školu, když o ní říká, že je zařízením pro děti a že kdyby v dnešní podobě neexistovala, děti by si ji vymyslely.“
(Strašíková, 2000, s. 55)

2 ŠKOLNÍ ZRALOST A PŘIPRAVENOST

2.1 ŠKOLNÍ ZRALOST

Završením předškolního období a dosavadního vývoje je nástup do školy. Dítě s nástupem do školy vstupuje do nové etapy svého vývoje. V předškolním věku byl kladen důraz na spontánnost, ale mateřská škola i rodina dítě zároveň postupně připravovala v oblasti kognitivní i výchovné na úlohu novou, na úlohu žáka.

Již v 17. století se J. A. Komenský zabývá školní zralostí. Zjišťuje, že „*hodí-li se již do obecné školy dítě, pak znamená tato budou: 1. Jestliže umí, což v mateřské škole uměti mělo. 2. Jestliže se při něm pozornost k dotázkám i jakáž takáž k odpovědem důmyslnost spatřuje.*“ (Komenský, 2007, s. 89)

Matějček uvádí, že pokud dítě vstupuje do školy, má již za sebou podstatnou část svého tělesného a duševního vývoje. „*Zvládlo základní pohybové dovednosti, osvojilo si návyky, které z něho činí kulturního tvora, naučilo se dobře mluvit, dovede přijímat úkoly a dovede i spolupracovat na společném díle.*“ (Matějček 1986, s. 225) Školní zralost vidí Matějček především ve vyspělosti a zralosti nervového systému. Ne jen ve vědomostech a dovednostech. Tuto myšlenku potvrzuje i Zelinková, když uvádí, že školní zralost znamená především „*zralost centrální nervové soustavy (CNS), která se projevuje odolností vůči zátěži, schopností soustředit se a emoční stabilitou.....zralost CNS je předpokladem úspěšné adaptace na školní režim.*“ (Zelinková, 2011, s. 110)

Bednářová vymezuje školní zralost, inspirována mnohými definicemi jako „*dosažení takového stupně vývoje (v oblasti fyzické, mentální, emocionálně – sociální), aby se dítě bylo schopno bez obtíží účastnit výchovně-vzdělávacího procesu; nebo alespoň bez větších obtíží, nejlépe s radostí a dychtivostí.*“ (Bednářová, Šmardová, 2011, s. 2)

Na termín školní zralost nezapomíná ani školský zákon, kde je začátek školní docházky stanoven časově a současně s ohledem na tělesnou i duševní vyspělost dítěte. „*Povinná školní docházka začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě dovrší šestý rok věku. Začátek školní docházky je volen tak, aby dítě dosáhlo tzv. školní zralosti.*“ (Školský zákon č. 561/2004 Sb.)

2.2 ŠKOLNÍ PŘIPRAVENOST

Pokud školní zralost chápeme jako zralost CNS, tedy biologické zrání, pak školní připravenost (způsobilost) je možné chápat jako úroveň „*předškolní přípravy z hlediska schopností, vlivu prostředí a výchovy.*“ (Zelinková, 2011, s. 111)

„*V poslední době se termín školní zralost i školní připravenost často používají souběžně.*“ (Kropáčková, 2008, s. 15) Vágnerová školní připravenost vymezuje prostřednictvím kompetencí, které jsou závislé na prostředí a učení (motivace ke školní práci, diference chování a rozlišování rolí, úroveň verbální komunikace, respekt k normám chování a hodnotovému systému). Právě pojem školní připravenost je v poslední době stále více skloňován i pedagogy.

2.3 OBLASTI ŠKOLNÍ ZRALOSTI

Při posuzování školní zralosti je důležitý tělesný (somatický) vývoj a zdravotní stav, úroveň práce schopnosti (pracovní návyky, předpoklady), úroveň vyspělosti kognitivních (poznávacích) funkcí a úroveň zralosti osobnosti, tedy emocionálně-sociální. Má-li být dítě ve škole úspěšné, musí dosáhnout určité „prahové“ úrovně ze složek školní zralosti a připravenosti. (Hadj Moussová, Duplinský a kolektiv, 2002)

2.3.1 Tělesný vývoj

Posouzení zdravotního a tělesného stavu dítěte je v kompetenci praktického či odborného lékaře. Tělesná vyspělost (výška a váha) není a ani nemůže být jediným ukazatelem školní zralosti. Ve starší literatuře se můžeme setkat s jednoduchou orientační zkouškou tělesné zralosti, s tzv. filipínskou mírou, kdy se zjišťuje protažení končetin. Jedná se o ohnutí paže přes temeno vzpřímené hlavy, kdy se dítě snaží dotknout levého ušního boltce. V pěti letech se mu to ještě nepodaří, ale v šesti je již úspěšné. Je potřeba brát v úvahu i vliv somatických vad a chronických onemocnění. Zahájení školní docházky je nutné důkladně zvážit i u dětí s rizikovými faktory v době prenatalní, perinatální a postnatální (např. nedonošené děti). Komplikací ke zdárnému přechodu do školy může být i častá nemocnost. (Bednářová, Šmardová, 2011)

2.3.2 Emocionálně – sociální oblast

Od dítěte školně zralého se očekává dostatečná míra emocionální stability. Ta je nezbytně nutná pro zahájení školní docházky, kdy jsou na dítě kladeny poměrně velké nároky v oblasti emocionální i sociální. Musí se umět ovládat svoje emoce, být odolné vůči frustraci, neúspěchu, překážkám. Je nezbytná i sociální vyspělost, adaptabilita. Dítě musí být schopné se odloučit od své rodiny, být s jinými lidmi, respektovat autoritu, začlenit se do skupiny vrstevníků, umět s nimi komunikovat a respektovat je, pracovat s nimi a zároveň dát najevo své potřeby. To, zda a jak dítě obstojí mimo svoji rodinu, záleží na vyzrálosti jeho samostatnosti a míře sebedůvěře. (Bednářová, Šmardová, 2011)

2.3.3 Pracovní předpoklady a návyky

Školní práce klade nároky na intenzitu, stálost, vytrvalost a odolnost vůči rušivým vlivům při pozornosti. Školně zralé dítě si uvědomuje, že je potřeba dokončit úkol. Úkol, který si nejen samo vybralo, ale i úkol, který mu byl zadán. Toto souvisí se schopností záměrné (volní) koncentrace pozornosti. Má zájem o učení, chuť poznávat. Práceschopnost je podmíněná i vyzrálostí CNS a tím, jak bylo dítě doposud vychovááno. (Bednářová, Šmardová, 2011)

2.3.4 Poznávací funkce

Rovnoměrnost vývoje a dostatečná úroveň rozumových schopností v jednotlivých oblastech je důležitá pro zvládnutí čtení, psaní a počítání (trivia). Je nutné posoudit, zda dítě vývojově odpovídá svým vrstevníkům, zda za nimi nepokulhává nebo dokonce není výrazně opožděné. Dítě může být ale nezralé jen v některé z dílčích oblastí. Zde je nutné posoudit míru nezrálosti. Pokud je dítě celkově opožděné ve vývoji, je vhodný odklad školní docházky. Jestliže je nezralé jen v některé oblasti (např. grafomotorika), ale rozumové schopnosti jsou dobré, je nutné rozvíjet tuto oblast a dětem nabízet činnosti, které podporují její rozvoj. Do kognitivních předpokladů patří vizuomotorika, grafomotorika, řeč, sluchové vnímání, zrakové vnímání, vnímání prostoru, vnímání času, základní matematické představy. (Bednářová, Šmardová, 2011)

2.4 DIAGNOSTIKA ŠKOLNÍ ZRALOSTI

Otázka školní zralosti a připravenosti je složitá. V odborné teorii i praxi se řeší od 60. let 20. století. V našem školském systému má mnohaletou tradici a je spojena se jmény průkopníků a realizátorů J. Jiráskem, J. Langmeierem, Z. Matějčkem a jinými. (Hadj Moussová, Duplinský a kolektiv, 2002) Při testování dětí u zjišťování školní zralosti je velká pozornost věnována zachycování dětí, které jsou „rizikové z hlediska školního úspěchu především v oblasti čtení, psaní a počítání...zralost pro čtení, zralost pro matematiku.“ (Zelinková, 2011, s. 112)

Cílem diagnostiky předpokladů dítěte pro vstup do základní školy je identifikace dětí školsky relativně neúspěšných, dětí skutečně nezralých, objevení chybějící či méně rozvinuté dispozice pro školní práci a zároveň zjištění jejich silnějších stránek, které mohou tyto dílčí nedostatky kompenzovat. Dále by diagnostika měla určit míru stability a měnitelnosti vývojového stavu a doporučit adekvátní výchovné nebo pedagogicko-psychologické postupy. (Hadj Moussová, J. Duplinský a kolektiv, 2002)

Školní připravenost a zralost se zjišťuje ve dvou etapách. Ta první, která se uskutečňuje zejména screeningovými metodami a zahrnuje celou populaci. Provádí se ve školkách pod vedením učitelek a při zápisu do prvních tříd. Druhá následuje u již vytipovaných jedinců, kteří mají ve výsledku v první etapě výsledky, které napovídají o odlišném vývoji. Toto individuální vyšetření dítěte by mělo ověřit závěry screeningu. Jedná se o komplexní vyšetření v pedagogicko-psychologické poradně. (Hadj Moussová, Duplinský a kolektiv, 2002)

2.4.1 Nejčastější metody screeningového vyšetření školní zralosti

Již Komenský zmiňuje první zkoušku školní zralosti. Dává dítěti na výběr mezi jablíčkem a penízem. Školsky zralé dítě sáhne po minci.

V našem prostředí je nejrozšířenější Jiráskova verze klasického Kernova testu. Jedná se o grafický test v podobě tří úloh: kresba mužské postavy, napodobení psacího písma a nakreslení struktury bodů dle předlohy. Výkon dítě se hodnotí na škále 1 až 5 jako ve škole, přičemž průměrnou školní zralost v grafické oblasti je hodnocena průměrnou hodnotou 3. Doplňkem Jiráskova testu je test Duševního obzoru a informovanosti. Jedná se o předškolní část testu Wechslera, který je zaměřen na verbální inteligenci. To nám může poskytnout informace o tom, zda nezralost dle

Jiráskova testu je způsobena oslabením v percepčně motorické oblasti či případnou menší podnětností rodinného prostředí.

Dalším testem na grafologickém principu je Test hvězd a vln J. Šturmy. Úkolem dítěte je do určeného rámečku nakreslit vlny na moři na hvězdy na obloze. Při hodnocení si všímáme koncepčního zvládnutí úkolu, tj. zachycení a poměr obou prvků. Dále jeho provedení z hlediska charakteristiky, vedení čar a jejich grafomotorickou vyspělost.

K hodnocení verbální a sociální připravenosti se používá Zkouška předškolních dětí Z. Matějčka a M. Vágnerové, která se ptá dítěte na 10 oblastí dětského života (např. na rodinu, orientaci v čase, pohádkách).

K diagnostice vyspělosti zrakového vnímání je používán Reverzní test Edfeldtův, který zahrnuje schopnost percepčního rozlišení zrcadlově nebo tvarově podobných prvků.

V oblasti sluchového vnímání je to test Z. Matějčka, popř. Z. Žlaba dle původního anglického testu Wepmanova. V tomto testu zkoumáme schopnost dítěte rozlišit sluchem podobně znějící slabiky či hlásky (znělé – neznělé, měkké – tvrdé), sluchovou analýzu a syntézu. V toto věku by se dítě mělo umět orientovat ve slabičné skladbě slov a určit první hlásku ve slově.

Pokud v tomto věku není dítě ještě definitivně rozhodnuto, kterou ruku bude užívat při výuce psaní, je nutné udělat test laterality. V sérii úloh se snažíme odhalit laterální preferenci v oblasti motorické (zejména rukou) a percepční. Zda je lateralita vyhraněná či překřížená (u laterality smyslové ve vztahu k motorické). „*Ze série 10 úloh na laterální preferenci rukou, zahrnujících zejména úkoly, jež jsou málo ovlivněny tlakem pravostranné civilizace, vypočteme jako podklad pro další interpretaci kvocient pravorukosti podle vzorce: počet pravorukých reakcí plus počet nevyhraněných (ambidextrálních) reakcí dělený dvěma, to celé lomeno počtem zkoušek a násobeno stem. Kvocient pravorukosti tak nabývá hodnot od 0 do 100 s tím, že Gaussova křivka je posunuta směrem doprava (k vyšším hodnotám, tedy k pravorukosti).*“ (Říčan, Krejčířová a kol., 2006, s. 312)

3 KRESBA

„Kresba patří k nejstarším výtvarným projevům člověka a je dodnes jednou z hlavních forem plošné výtvarné práce.“ (Kuchař, 1968, s. 7) Jejím hlavním výrazovým prostředkem je linie. Jejím typickým znakem je omezení barevnosti a podklad (skoro výlučně papír) zůstává z větší části nezakryt, čímž spoluvytváří konečný účinek kresby. (Kuchař, 1968)

Kresba je přirozenou součástí vývoje dítěte. Je pro ně zábavou, hrou, možností se vyjádřit a něco vytvořit. Dítěti přináší uspokojení a radost. Pro osvojování si psaní má velký význam. Proto je v předškolním věku jedním z nejdůležitějších kritérií při posuzování způsobilosti k vstupu do školy. Ukazuje úroveň jemné motoriky, senzomotoriky a grafomotoriky. Kresba nám poskytuje takové informace o dítěti, jako je celková vývojová úroveň, úroveň jemné motoriky, vizuomotoriky (souhra zrakového vnímání s pohybem ruky) a grafomotoriky, zrakovém prostorovém vnímání, emocionalitě, o vztazích a postojích dítěte. Kresba je i komunikačním prostředkem, rehabilitačním a terapeutickým nástrojem. (Bednářová, Šmardová, 2006)

„Z psychologického a pedagogického pohledu má kresba velký význam pro vývojovou diagnostiku, diferenciální diagnostiku, diagnostiku osobnosti.“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 6)

Dětská kresba se používá při posouzení úrovně vývoje dítěte a jeho inteligence. Vychází se z předpokladu, že v daném vývojovém stupni se objevují určité prvky, které jsou pro tento vývojový stupeň typické. Kresbu je možné posuzovat i z hlediska obsahového (propracovanost, bohatost, různorodost) a formálního (vedení čáry, jistota, návaznost, plynulost). Tato dvě hlediska nemusí být vždy v souladu – někdy obsah převyšuje formu nebo forma převyšuje obsah. Kresba nám také může poskytnout informace o emocionalitě dítěte. Dítě pomocí kresby vyjadřuje pocity, traumata, prožitky, radost i smutek. Skrze kresbu nám dítě sděluje, jak vnímá své okolí a vztahy v rodině. Napomáhá nám rozvíjet jemnou motoriku, grafomotorické schopnosti a dovednosti, vizuomotoriku. To jsou schopnosti, které bude později potřebovat i při psaní. Pro děti, které neumějí nebo nemohou vyjádřit, co cítí, anebo mají jiné problémy v komunikaci je právě kresba osvobozující cestou ke kontaktu a komunikaci. Kresba je jedním z komunikačních prostředků. (Bednářová, Šmardová, 2006)

Profesor Šturma říká, *„že zkoumání kresby představuje „královskou cestu“ do dětské duše.“* (Davido, 2001, s. 13)

3.1 VÝVOJ KRESBY

„Vlastní začátky dětské výtvarné „řeči“ se podobají řeči mluvené. Tak jako jednotlivě zvuky přecházejí neohraničeně jeden do druhého a jsou tu dřív, než se spojí s nějakým věcným významem, tak nějak je to i s prvními začátky kreslířské formy.“(Uždil, 1974, s. 15)

Již ve čtvrtém století př. n. l. Aristoteles vyslovuje názor, že kreslení se má pěstovat již od dětství. „Opravdový pedagogický zájem“ dětskému kreslení a malování věnoval až v sedmnáctém století J. A. Komenský. Komenského myšlenky předešly svou dobu a mají rozhodující význam pro jejich filozofické i antropologické zdůvodnění dodnes. (Uždil, Šašinková, 1980)

Pro Komenského bylo čarání cenným výrazem dětské aktivity. Zdůrazňuje důležitost kresby již od předškolního věku. Nabádá, že *„mají také do malířství a písarství zavozovány býti hned u této mateřské školy dívky: a to třeba hned v třetím neb čtvrtém roku, jak se při kom k tomu mysl znamená aneb vzbuditi můž. Jmenovitě dáváním jim do rukou křídly (neb uhle, u chudších), a tím aby sobě punkty, čáry, háky, kliky, kříže, kolečka dělaly, jak chtějí ...“* (Komenský, 2007, s. 59)

První ztvárnění světa vznikají z prvních čaranic a mají tvar oválu. Jejich velikost je daná podle toho, který kloub (ramenní, zápěstní) dítě při krouživém pohybu zapojí. Vzniká i svislá či vodorovná čára. Ta souvisí s kooperací ohybačů a natahovačů prstů. Spojením oválů, klikatek, úseček a bodů vznikají grafické celky, které mohou znamenat leccos. Vodorovné čáry jsou zemí stejně jako nebem. Oválný tvar je přirovnáván k hlavě, očím či jablku. Spojením čar a oválu vzniká sluníčko, autíčko, beruška, květina či člověk. Jeden a tentýž motiv, ale i obrázek může být dítětem vykládán pokaždé jinak. *„V Jeho kresbě je obsaženo právě to, co je z jeho hlediska podstatné a co upoutalo jeho zájem.“* (Uždil, Šašinková, 1980, s. 23)

Nejčastějšími motivy kresby dětí v předškolním věku je sluníčko, domeček, strom, květiny, lidé, zvířata a dopravní prostředky. Zprvu se svým ztvárněním od sebe moc neliší. Postava zvířete se rodí z postavy člověka a ta pak ze sluníčka či květiny. Jeden grafický typ vzniká z druhého. Z domu se později stává školka, škola kostel. Rozlišení najdeme v detailech – u zvířátek je to ocásek nebo fousky, u domu počet oken či křížek na střeše. Z neutrálního stromu, který se zpočátku podobá vývojové linii člověka, se později stává strom listnatý a díky symbolice vánoc i jehličnatý. Velikost proporcí dítě rozlišuje podle důležitosti, kterou dítě připisuje jednotlivým znázorněním na kresbě. Není proto chyba, když postava nebo květina je větší než strom či dům. Spolu se zájmem o pohyb se v dětské kresbě objevují auta, lodě a vlaky.

V předškolním období mají děti velkou zálibu v barvě. Jejich barevná paleta je velmi široká. Můžeme se setkat s modrým medvědem i fialovou kočkou. Některé barvy se však váží s ustálenou představou a mají hodnotu věcné konstanty – zelená tráva, modré nebe, žluté slunce. (Uždil, Šašinková, 1980)

Vývoj kresby „postupuje tím rychleji, čím dítě víc kreslí a čím víc je vystaveno pozitivním výchovným podnětům“ (Uždil, Šašinková, 1980, s. 25)

3.1.1 Období skvrn

První „kresby“ dítěte vznikají ve chvíli, kdy dítě prvně spatří otisk zamazané dlaně nebo prstíku na světlé ploše. Může tak nastat například i u jídla. Naše ratolest místo aby jedla, rozpatlává kaši po stole a je touto činností naprosto zaujata. Vzniká tak první, i když ne moc žádoucí kresba. Dítě má radost z právě vznikající stopy. Konečný výsledek je v tomto případě podružný. Větší radost ze samotného procesu než z výsledku mu vydrží ještě v období čáranic. (Uždil, 1974)

3.1.2 Období čáranic

Pokud dáme dítěti okolo dvou let do ruky pastelku, drží ji v plné dlaní (cca do věku tří let). Pohybem, který vychází z ramenného kloubu se snaží zakrýt celou plochu a mnohdy i ta mu nestačí a kreslí i po desce stolu, i do vzduchu. Kývavým pohybem vytváří první prohnuté čáry připomínající seismografický záznam. Ty se později zrcadlově doplňují do oválu. Po nějakém čase dítě zapojuje do kreslení i loketní a zápěstní kloub. Díky tomu vznikají „klubka“ a různosměrné „úsečky“. Z krouživého pohybu vzniká okolo tří let věku dítěte ovál. Ovál je první formou, dosud bezpředmětných, čáranic. Později přibývá kříž, který je základem úhlu. V kříži je důkaz o tom, že dítě dovede vědomě měnit směr čáry. Je to jakýsi základ pozdějšího domu, stromu aj. Čáranice mají mnoho typů. Lze v nich sledovat údery – body, klubíčka, spirály – hranaté, kulaté i oválné, klikatky. Společné mají jedno – jsou přípravou na opravdové kreslení, které již nebude hrou se vznikající stopou. (Uždil, 1974) Jde o tzv. přípravné stádium pro skutečné kreslení. (Bednářová, Šmardová, 2006)

Obrázek 1. Čáranice 1

Zdroj: Vlastní

Obrázek 2. Čáranice 2

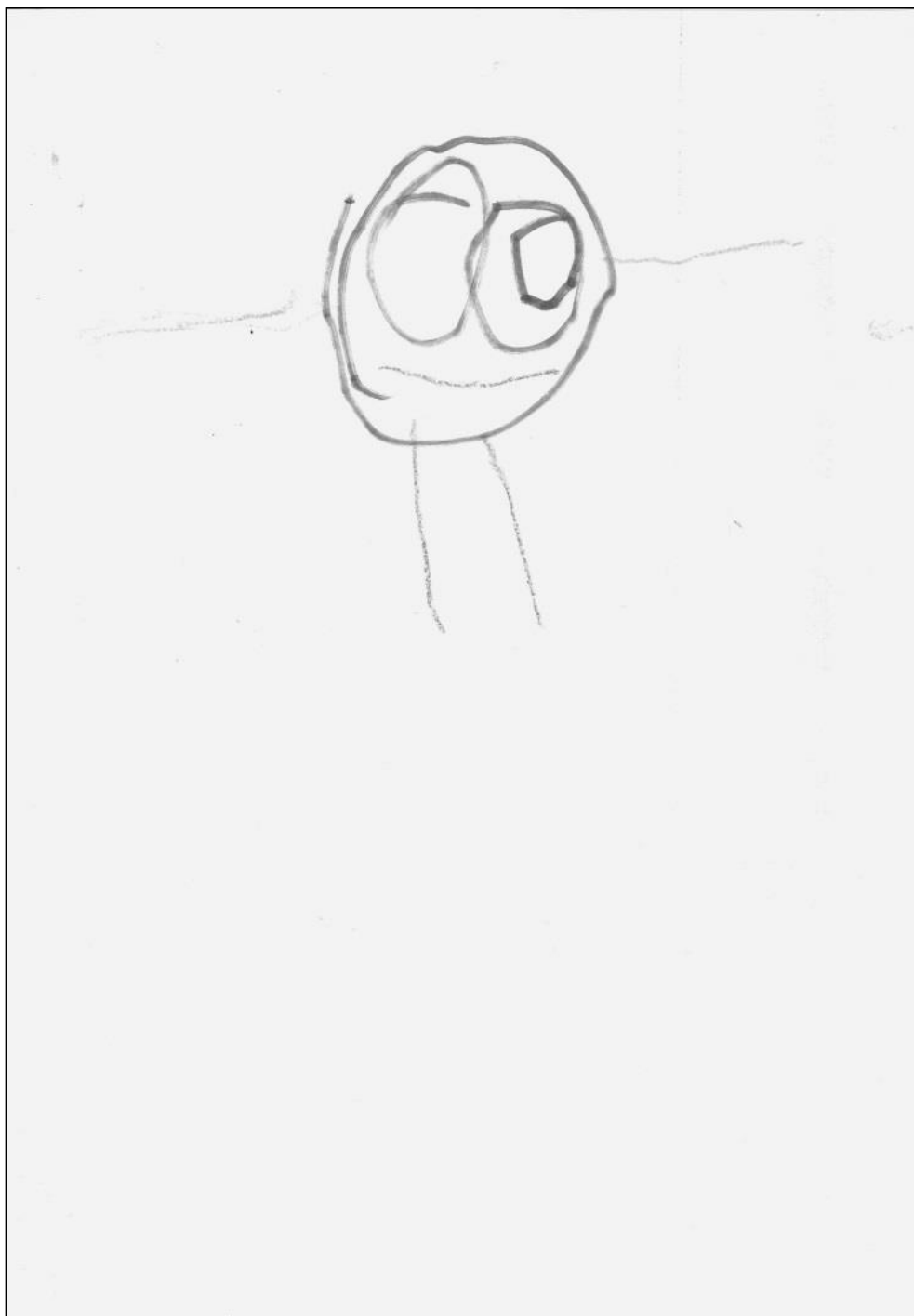
Zdroj: Vlastní

3.1.3 Období hlavonožců

Okolo třetího roku věku dítě začíná zvládat kreslení a je tak vybaveno na cestu k obsažnosti. Svým obrázkům dává obsah (kulovitý tvar připomíná nápadně podobnost s míčem, sluníčkem, obličejem). Nyní dítě upřednostňuje to, co kreslí před tím, že

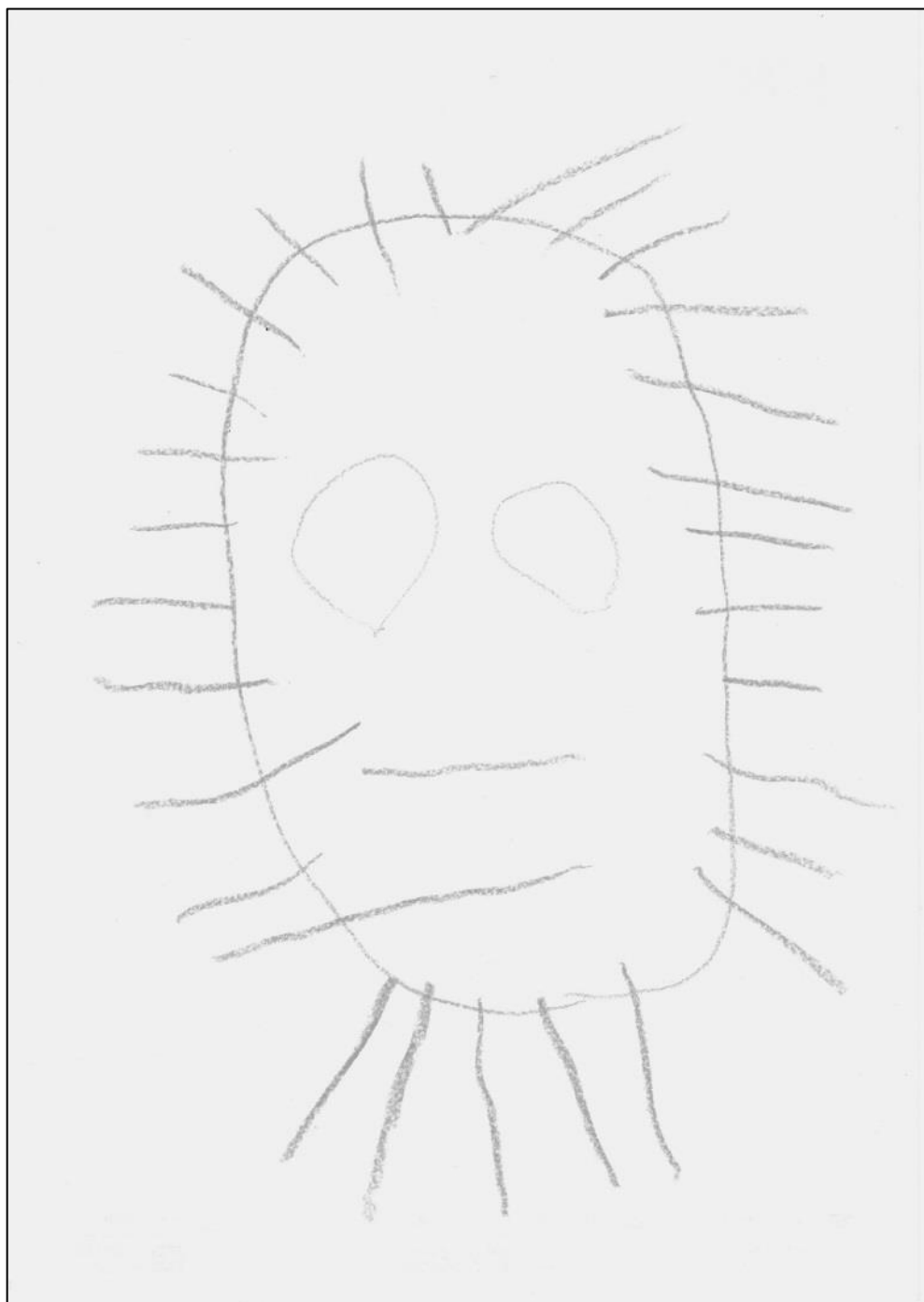
kreslí. Význam kresby ale během jejího vzniku často i několikrát mění. Tříleté až čtyřleté děti na celém světě kreslí postavu stejně. Je znázorněna kolečkem, které v tomto věku obsahuje tělo i hlavu současně a vždy zepředu. Přiléhají k němu dvě čárky představující nohy a dvě – ruce. S přibývajícím věkem přibývá i detailů v podobě koleček místo očí, čárky jako úst. Nos a vlasy v tomto období děti znázorňují jen někdy, uši velmi zřídka. (Davido, 2001)) V tomto období začínáme s navozováním správného úchopu psacího náčiní. (obrázek číslo 22, podkapitola 4.6.1.1)

Obrázek 3. Hlavonožec 1

Zdroj: Vlastní

Obrázek 4. Hlavonožec 2

Zdroj: Vlastní

3.1.4 Lidská postava – paňák

V pátém roce obvykle dítě již znázorňuje hlavu, trup, končetiny. Končetiny mohou být kresleny jednou čarou, tedy jednodimenzionálně, anebo dvoudimenzionálně. Kresba je obohacena o prsty na rukou, vlasy, uši, pupík. Trup

může být zpočátku naznačen např. pupíkem mezi dvěma nohama. Později se osamostatní. Zpočátku je menší než hlava.

Obrázek 5. Paňák 1

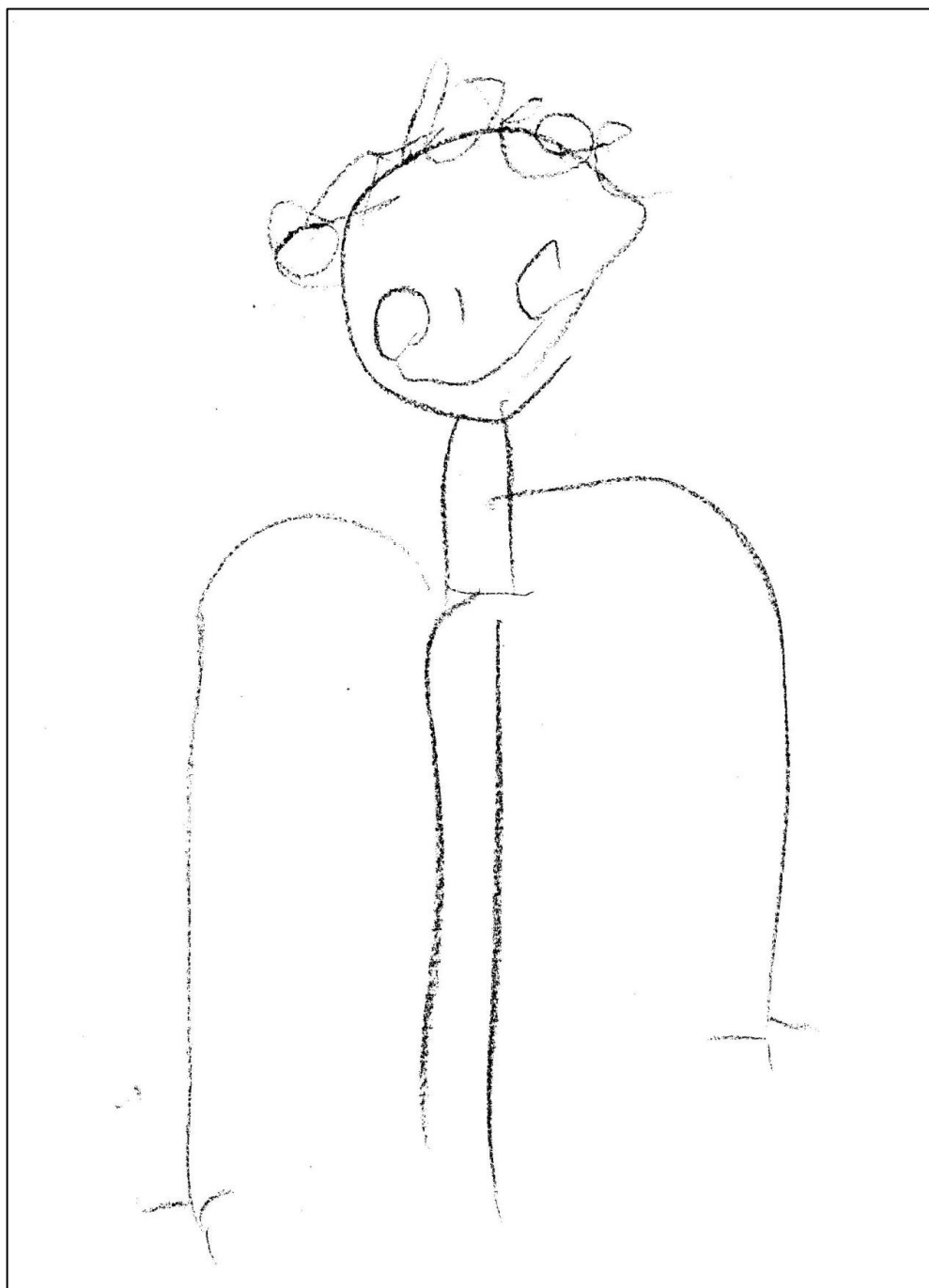
Zdroj: Vlastní

Obrázek 6. Paňák 2

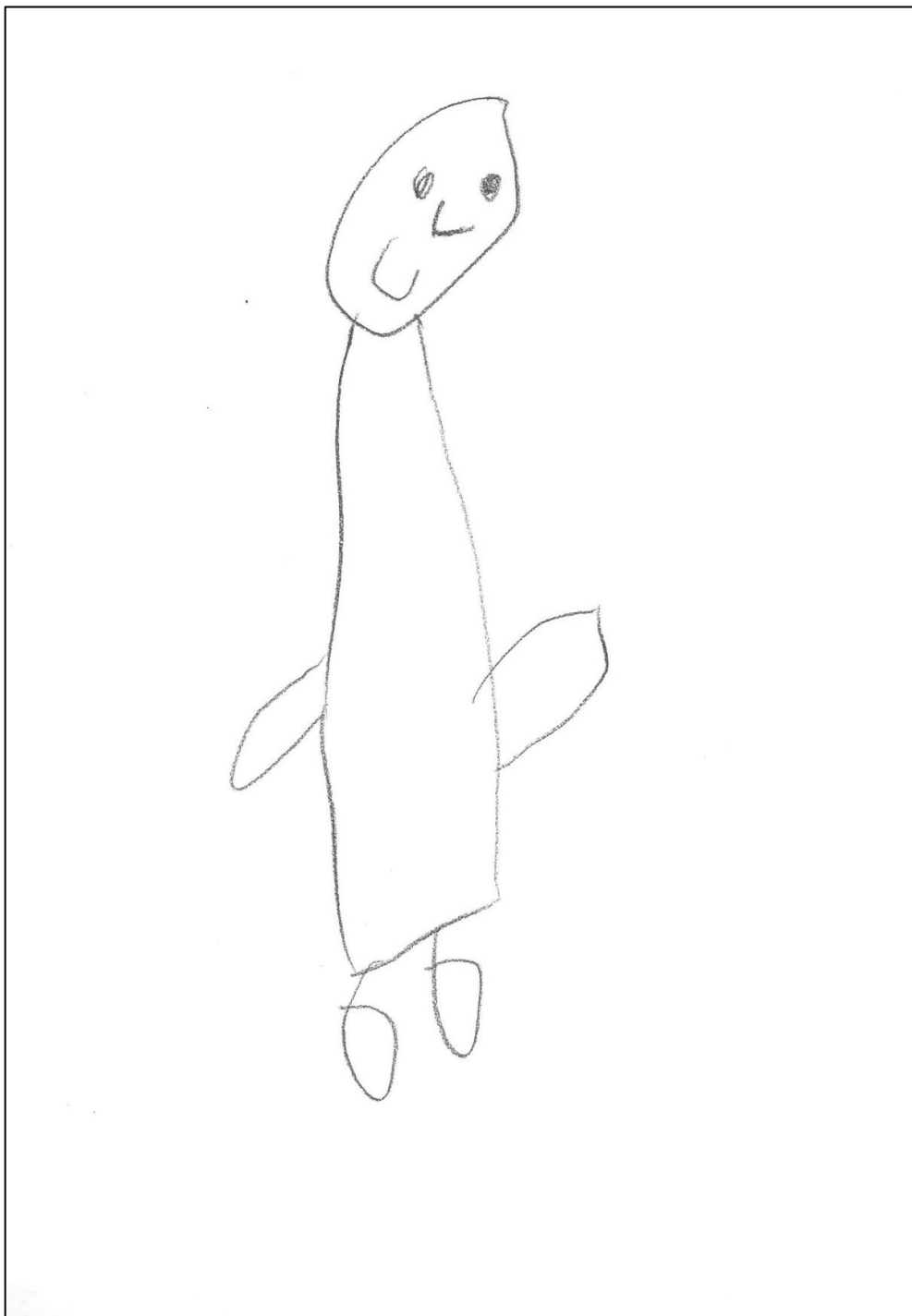
Zdroj: Vlastní

Obrázek 7. Paňák 3

Zdroj: Vlastní

Obrázek 8. Paňák 4

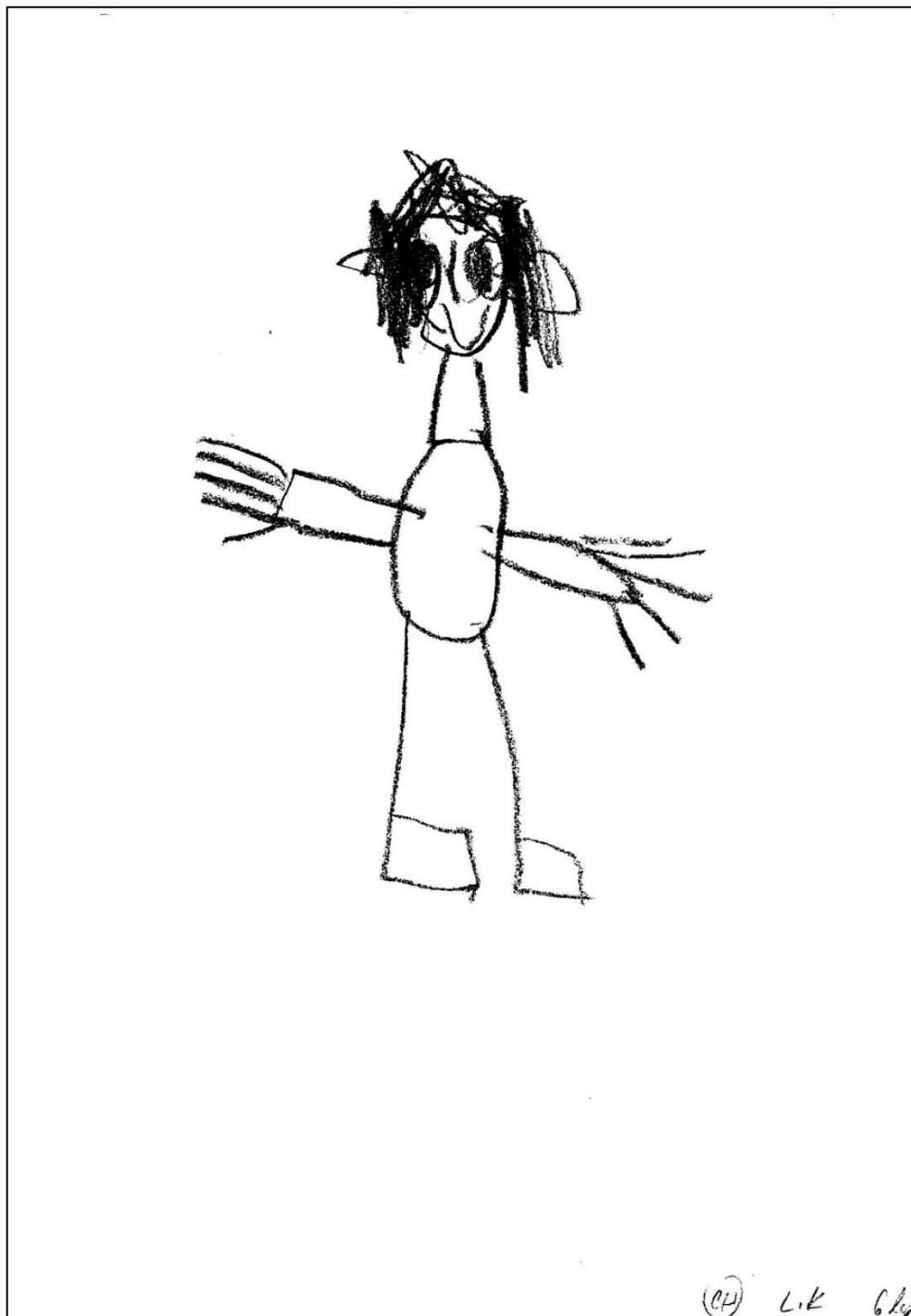

Zdroj: Vlastní

Kolem šestého roku je dvoudimenzionální kresba stále častější, proporcionálnější, jednotlivé části lidského těla jsou připojeny na správném místě. Správný je i počet prstů na rukách. Je zřetelné rozdělení hlavy a trupu. Hlava bývá ozdobena vlasy (popř. jinou pokrývkou hlavy – čepice, klobouk), obličejové detaily jsou

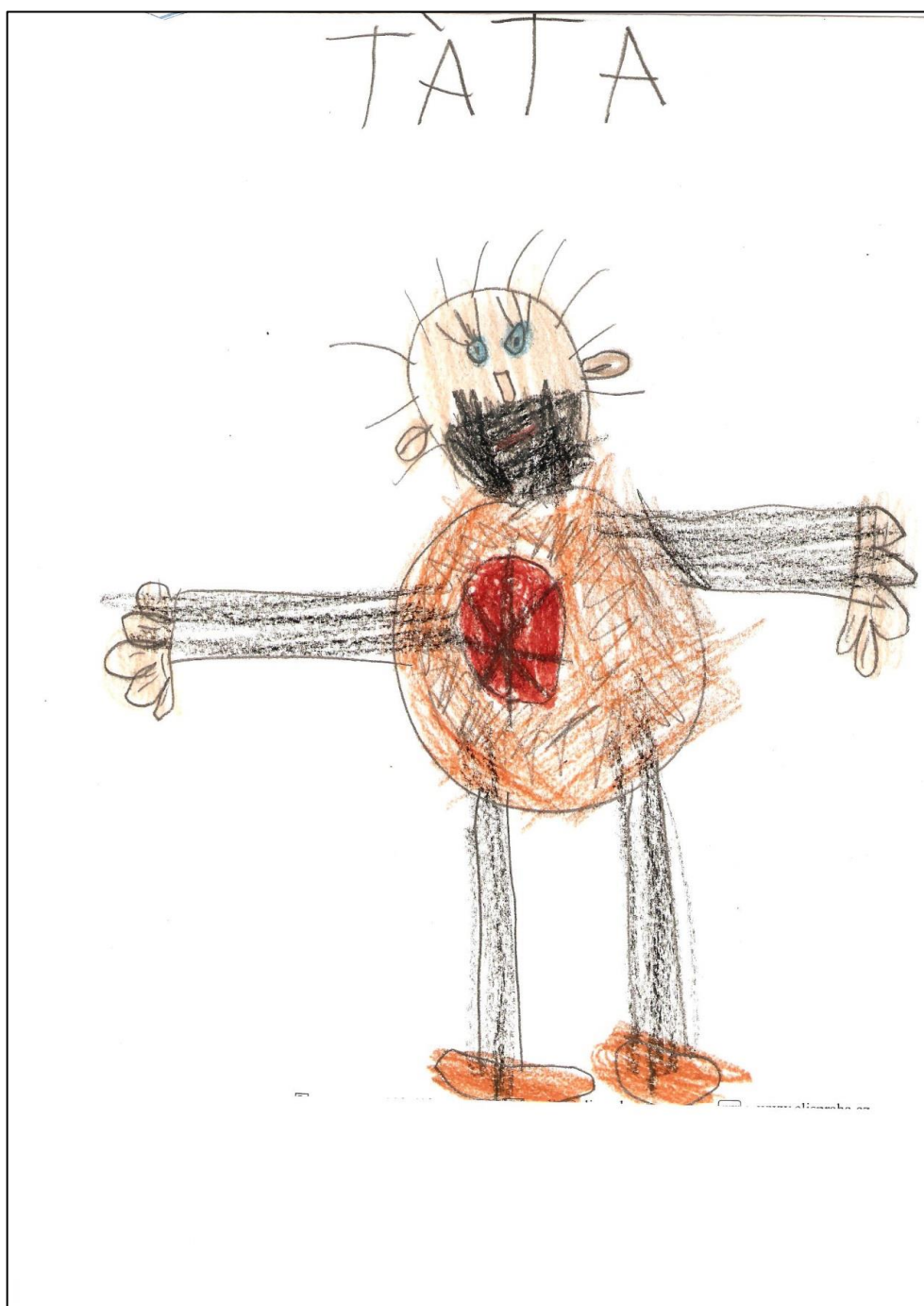
vyznačeny. „Kresba lidské postavy se postupně začíná „větvit“ na kresbu podle pohlaví.“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 33)

Obrázek 9. Paňák - dvoudimenzionální končetiny 1

Zdroj: Vlastní

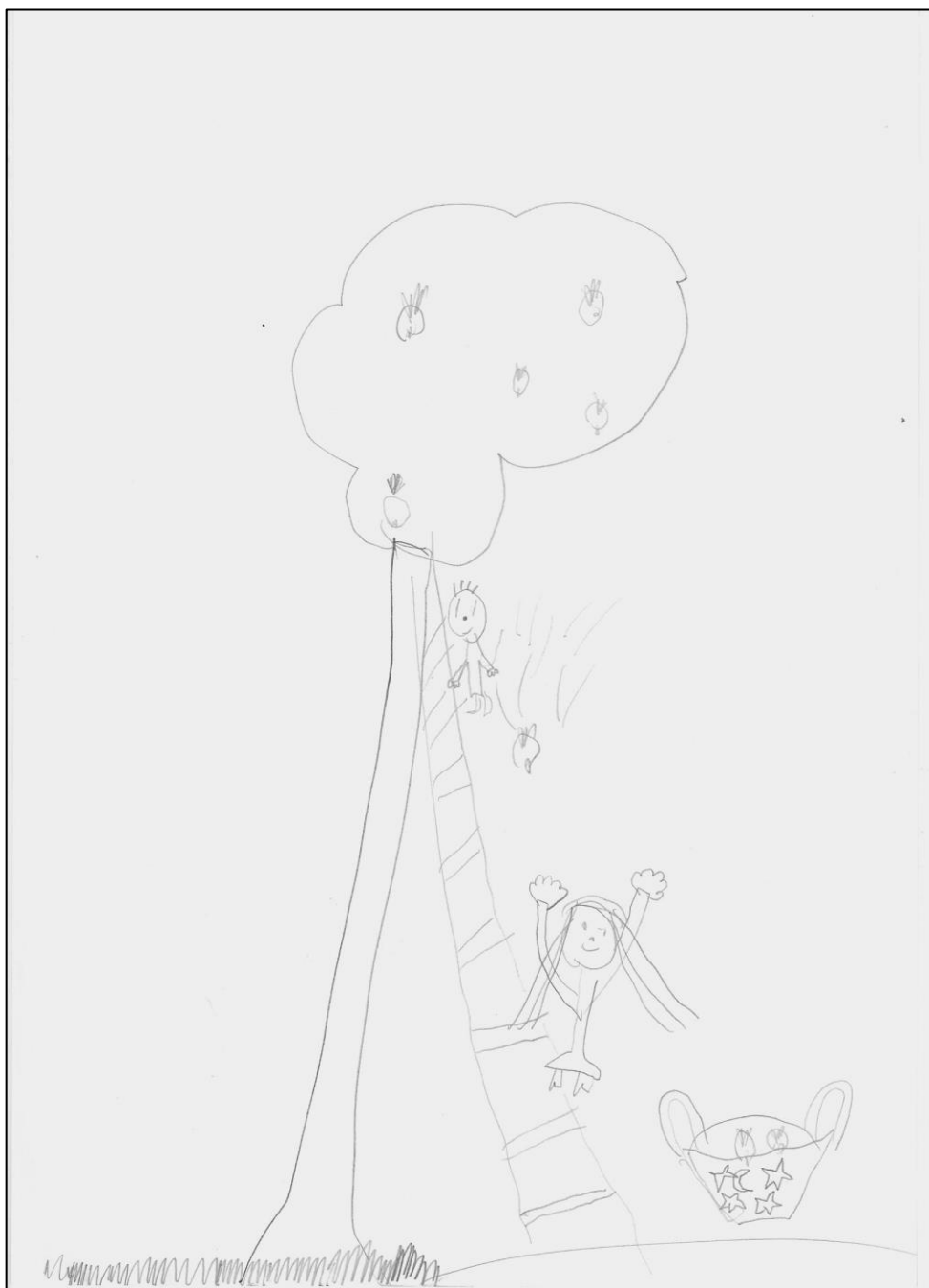
Obrázek 10. Paňák dvoudimenzionální končetiny 2

Zdroj: Vlastní

Pohyb je v tomto období možné spíše odhadovat ze vzájemných vztahů věcí (zdvihnuté paže postavy pod jabloní – trhání jablíček).

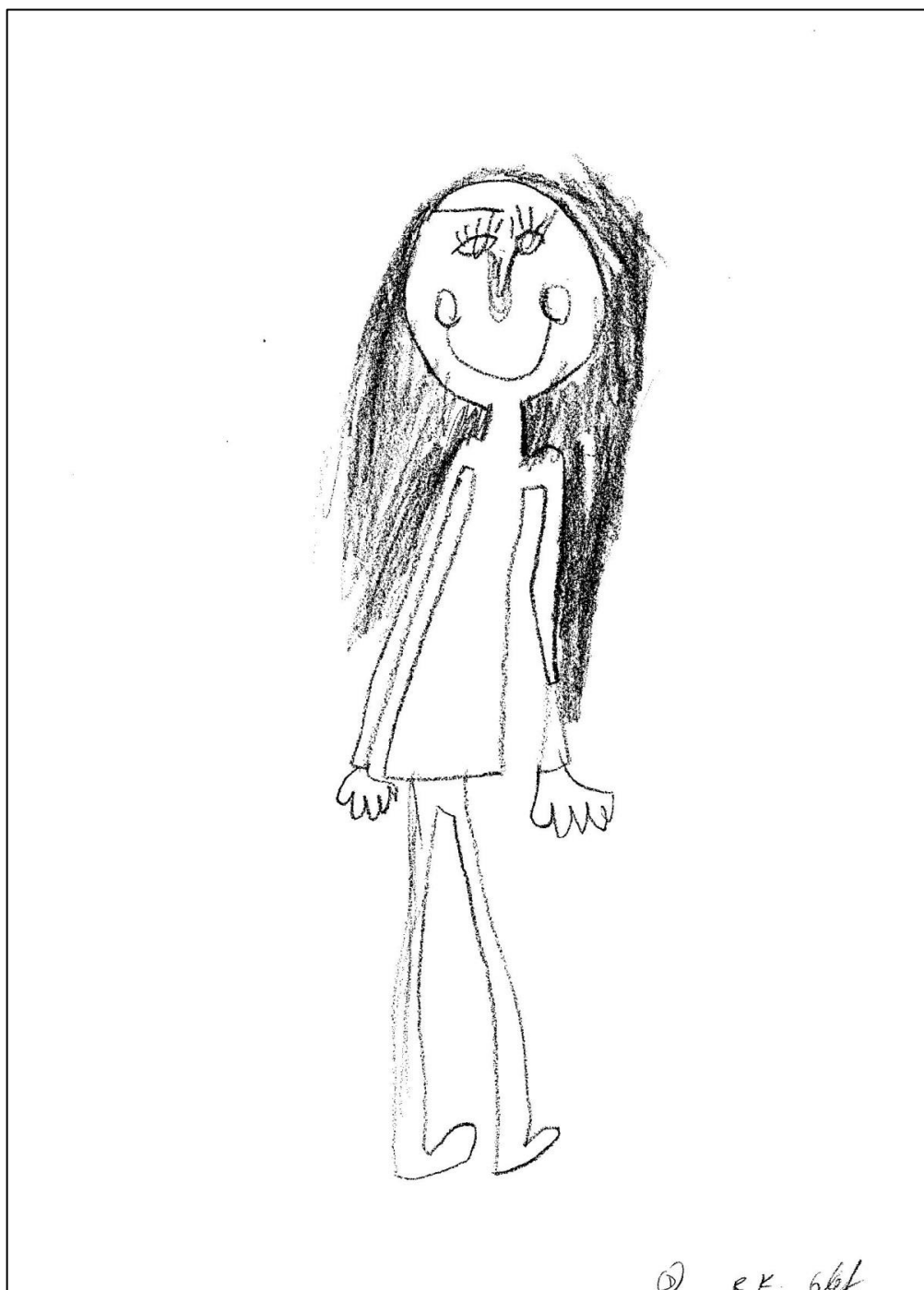
Obrázek 11. Náznak pohybu

Zdroj: Vlastní

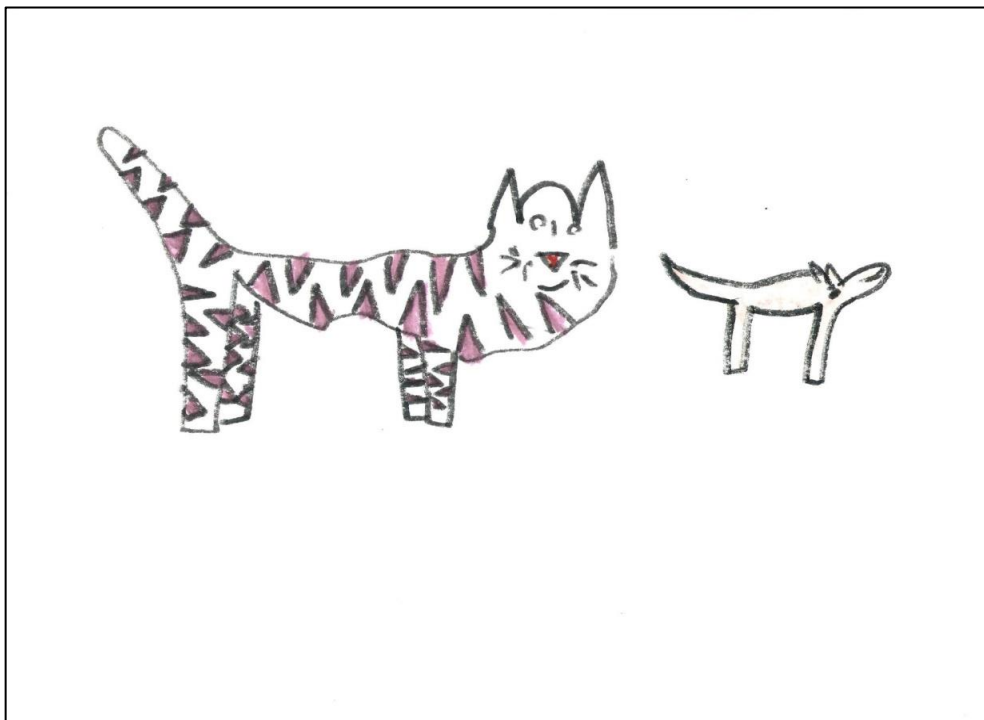
V sedmém roce se proporce zpřesňují – nohy jsou umístěny blíže k sobě, paže jsou ve výši ramen, je znázorněn krk. Oblečení je více propracované. Začínají se objevovat první kresby profilu – tzv. smíšený profil. Jde o kombinaci znázornění zředu a ze strany. Toho si můžeme všimnout nejčastěji u nakreslených zvířat.

Obrázek 12. Lidská postava – zpřesňující se proporce

Zdroj: Vlastní

Obrázek 13. Smíšený profil 1

Zdroj: Vlastní

Obrázek 14. Smíšený profil 2

Zdroj: Vlastní

V osmém roce je kresba profilu stále častější. Dítě má potíže s připojením paží, které napojuje buď na přední, nebo na zadní linii trupu. Tvary se zaoblují. Nohy se sbíhají v rozkroku.

V devíti letech se dítě snaží zachytit pohyb a činnosti. Rozdíly mezi kresbou chlapců a dívek jsou stále větší.

Do devíti let je normální i tzv. transparentnost, tedy stav, kdy je vidět vnitřek objektu na obrázku, i když by měl být viditelný pouze vnějšek. Například kresba domu, kdy za neviditelnými zdmi vidíme vybavení a rozčlenění jednotlivých místností, nebo nohy viditelné skrz dlouhé šaty. (Davidov, 2010)

Obrázek 15. Zachycení pohybu

Zdroj: Vlastní

Obrázek 16. Transparentnost

Zdroj: Vlastní

Mezi devátým a jedenáctým rokem se dítě pokouší o stínování, perspektivu a tvarování. (Bednářová, Šmardová, 2006)

Obrázek 17. Stínování

Zdroj: Vlastní

Shrňeme-li vývoj kresby, zjistíme, že se kresba vyvíjí postupně. Od nahodilých čar k čárám řízeným, což se projeví ve směru i tvaru vedené linie. Ve třech až čtyřech letech dítě nakreslí kolečko, ve čtyřech až pěti letech je schopné spojit dva body a posléze nakreslit kříž, vést nepřetržité pohyby, napodobit různé tvary. V pěti až sedmi letech nakreslit postavu a zachytit i různé rozmanité detaily. Vývoj kresby předznamenává i metodickou řadu grafických tvarů - prvků. (Doležalová, 2010) Ty se v daném věku objevují společně u většiny dětí.

„Znalost posloupnosti vývoje těchto prvků je velice důležitá, pokud chceme dítěti napomoci v rozvoji grafomotorických dovedností.“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 62)

Chceme-li u dítěte rozvíjet grafomotoriku, bez znalosti vývoje grafomotorických prvků a vývoje kresby se neobejdeme.

3.2 GRAFOMOTORIKA

Dle Pedagogického slovníku je termín grafomotorika charakterizován jako *„soubor psychomotorických činností, které jedinec vykonává při psaní.“* (Průcha, Walterová, Mareš, 2001, s. 69)

Grafomotorika není ale důležitá jen pro psaní, je nedílnou součástí jemné motoriky, a má velký vliv i na kresbu.

„Termínem grafomotorika rozumíme tu část jemné motoriky a psychických funkcí, kterou potřebujeme při kreslení a psaní a jejíž stupeň vývoje významnou měrou poznamenává kresbu i písemný projev.“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 5)

Při kreslení i psaní vycházejí základní pohyby z pohybu velkých kloubů, tedy hrubé motoriky. Je to právě hrubá motorika, na kterou je dobré se zaměřit, pokud se dítěti kreslení nedaří. Z rozvoje hrubé motoriky vychází rozvoj motoriky jemné – lepší obratnost jemných svalových skupin a koordinace ruky a oka. Poslední v řadě je rozvoj grafomotoriky. *„Průběhy kreslení a psaní mají mnoho společného...., je nutná souhra základních mozkových funkcí a motoriky, koordinace ruky a oka.“* (Doležalová, 2010, s. 23)

U dětí se zhoršenou koordinací pohybu je potřeba rozvíjet nejprve hrubou motoriku formou rytmických cvičení, popř. rehabilitačního tělocviku. K rozvoji jemné motoriky a tím i kresby je nutné zvyšovat obratnost jemné motoriky. Rozvoji grafomotoriky můžeme pomoci především vytvářením dostateku příležitostí ke kreslení. Vše by mělo probíhat formou hry, která je dítěti tomto věku velmi blízká. Motivace je podmínkou úspěchu. Je nutné mít na paměti, že dítě je nutné povzbuzovat a chválit i za dílčí úspěchy. Nikdy dítě nepodceňujeme a nehodnotíme negativně. Oceňujeme snahu a zájem o kresbu. (Bednářová, Šmardová, 2006) Konkrétní doporučení a činnosti, které vedou k rozvoji hrubé a jemné motoriky najdeme v praktické části v podkapitole 4.6.1.1.

Jak již bylo řečeno, ve vývoji kresby se vyskytují určité prvky, které jsou pro vývoj kresby v daném věku společné. Abychom se mohli lépe orientovat, rozdělíme si tyto prvky do čtyř skupin podle náročnosti a věkového zařazení. Musíme mít ale stále na paměti, že každý z nás je jedinečná bytost, která prochází vývojem s drobnými odchylkami od průměru populace. Každý jednotlivý prvek ve skupině je vnímán z hlediska náročnosti individuálně. Není ale reálné, že dítě zvládne prvky ze třetí, či čtvrté skupiny, pokud nezvládlo první. Při napomáhání v rozvoji grafomotoriky musíme vycházet z prvků, které má dítě již zvládnuté a poté přejít k dalším, náročnějším. Grafomotoriku je třeba rozvíjet postupně. (Doležalová, 2010) U každého jednotlivého prvku z kterékoliv skupiny je možné zvýšit obtížnost snížením podpurných technik a jejich postupným vynecháním. Dále pak zmenšením velikosti, zvýšením hustoty čar, střídáním velikosti, střídáním tvaru a požadavkem na přesnost provedení.

Rozdělení grafické prvků do skupin dle Bednářové:

I. Skupina grafických prvků

První skupina prvků je charakteristická pro děti ve věku tří až čtyř a půl let. Dítě se snaží vést koordinovaně čáru. Její směr určuje předem, protože předem ví, co kreslí. Patří sem především rovná čára a kruh. „*Jsou to vývojově nejnižší, koordinované, záměrně vedené prvky.*“ (Bednářová, Šmardová, 2006, str. 63) Většina dětí kreslí nejprve čáru svislou, poté vodorovnou a až později se čára uzavírá do kruhu. Do první skupiny prvků řadíme i kreslení teček, kdy hrot tužky se pouze dotkne papíru, dále oblouky – zprvu dolní, později horní a delší šikmé čáry s pomocí opěrných bodů. Právě šikmé čáry vedené pomocí opěrných bodů jsou z této skupiny nejnáročnější.

Obrázek 18. Prvky první grafomotorické skupiny

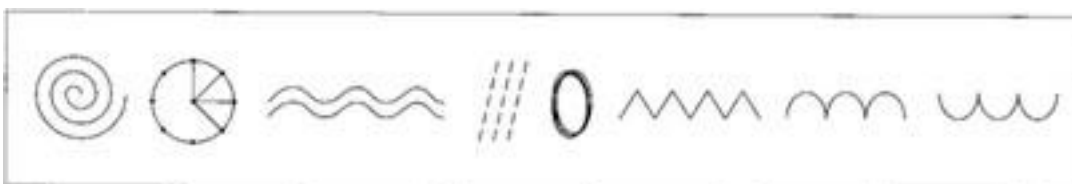

Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2006, s. 74

II. Skupina grafických prvků

Druhá skupina prvků je charakteristická pro děti ve věku mezi čtyřmi a pěti a půl lety. Zde jsou již nutné koordinované pohyby a zvládnutí záměrného udržení vzdálenosti. Vedení čár zleva doprava za současného pohybu na vertikální ose při vytváření prvků z této skupiny „*je později základním pohybem při psaní.*“ (Bednářová, Šmardová, 2006, str. 65) Do této skupiny prvků patří zejména spirála, šikmé čáry všemi směry, vlnovka, elipsa, krátké šikmé čáry, zuby (ostré obraty) při změně směru vedení u šikmé čáry a horní a dolní spojený oblouk.

Obrázek 19. Prvky druhé grafomotorické skupiny

Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2006, s. 74

III. Skupina grafických prvků

Třetí skupina prvků je charakteristická pro děti ve věku pěti až šesti a půl let. Koordinaci a rozsah pohybů potřebujeme již ve stejném rozsahu jako při psaní. Nezvládnutí prvků z třetí skupiny ještě ve školním věku je možné vidět u dětí, které

mají později potíže se psaním. Do této skupiny řadíme kreslení horní a spodní smyčky, přičemž spodní smyčka je pro většinu dětí obtížnější. Dále sem řadíme horní oblouky s vratným tahem, tzv. arkády a spodní oblouky s vratným tahem, tzv. girlandy a také jinou polohu smyček.

Obrázek 20. Prvky třetí grafomotorické skupiny

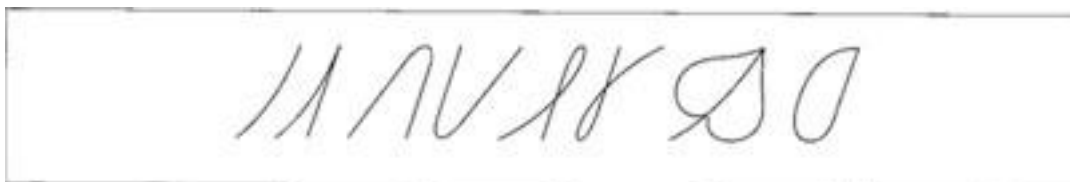

Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2006, s. 74

IV. Skupina grafických prvků

Ve čtvrté skupině prvky tvoří elementy písma. Tyto prvky nemusí zvládnout dítě v předškolním věku, ale mělo by se s nimi alespoň seznámit. Seznámení je možné uskutečnit pomocí pohádky, příběhu nebo hry. To mu usnadní začátky psaní ve škole. Do čtvrté skupiny patří stoupající šikmá čára s mírným prohnutím, horní a dolní zátrh, horní a spodní klička, srdcovka a šikmý ovál s vratným tahem připojeným dolním zátrhem (psací písmena a, o)

Obrázek 21. Prvky čtvrté grafomotorické skupiny

Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2006, s. 74

3.3 PRACOVNÍ NÁVYKY

Proto, aby byly grafické prvky, kresba a později psaní dobře zvládnuty, je potřeba dbát správných pracovních návyků. Mezi pracovní návyky patří výběr kreslicích a psacích potřeb, správné sezení, správný úchop psacího náčiní, postavení ruky při psaní a její uvolnění.

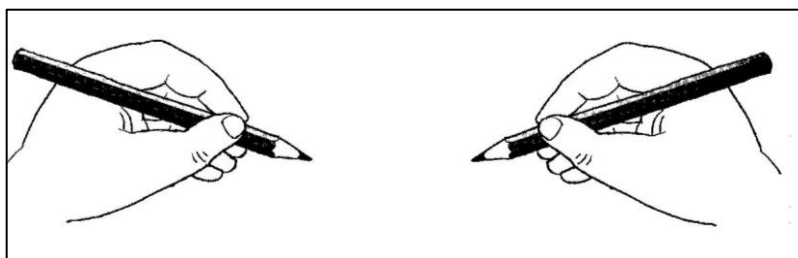
„Volba psacího náčiní ovlivňuje celkový grafický výkon.“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 48) Při grafomotorických cvičení a kresbě volíme vždy měkčí tužky a pastelky. Ty dobře vedou stopu a dítě na ně nemusí tolik tlačit. Tvar by měl být takový, aby dítěti umožnil špetkový úchop. Ideální je proto trojhranný program

s objemem odpovídajícím rozměrům dětských prstů (pastelky a tužky s trojúhelníkovým průměrem – každá strana pro oporu jednoho prstu). Formáty papíru používáme A3 – A4, nikdy ne menší.

Poloha těla při kreslení ovlivňuje pohyblivost jednotlivých kloubů. Velké tvary je možné kreslit ve stoje, popř. vkleče na zemi. Při poloze vsedě vždy používáme nábytek přizpůsobený pro dítě, nikdy pro dospělé osobu. Chodidla jsou opřena o zem, popř. o podložku, nekývají se ve vzduchu. Váha těla je rozprostřena po celé sedací ploše židle. Kolena a židle, lokty a deska stolu svírají přibližně pravý úhel. Hlava je v prodloužení páteře, mírně skloněná, obě ramena ve stejné výšce. Oči jsou ve vzdálenosti 25 – 30 cm od papíru. Vždy máme okolo papíru dostatek místa. Tím zabráníme nerovnoměrnému pohybu ruky. Při kreslení a psaní je ruka, v níž je psací náčiní postavena tak, aby směr horního konce tužky směřoval vždy do oblasti mezi ramenem a loktem. Konec tužky s ramenem svírají přibližně úhel 45 stupňů. (Bednářová, Šmardová, 2006)

Aby se dítě při kresbě a později psaní rychle neunavilo, je vhodné navodit správný, tedy špetkový úchop. Dbáme na to již od věku tří let, kdy dítě začíná kreslit. Před třetím rokem věku dítě nemá vždy zvládnutou koordinaci svalových skupin prstů, a proto se jedná ještě o úchop fyziologický. Správné držení psacího náčiní (obrázek číslo 22) je stejný pro leváka i praváka. „*Tužka leží na prostředním článku prostředníčku, shora ji přidržuje bříško palce a ukazováku.*“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 50) Při potížích s úchopem psacího náčiní je možné použít speciální násadky, které pomáhají fixaci prstů při navození správného úchopu. Ty je možné zakoupit v některých papírnictví.

Obrázek 22. Správný úchop

Zdroj: Bednářová, Šmardová, 2006, s. 50

Grafický výkon dítěte ovlivní i uvolnění ruky. Jak je možné provést uvolnění ruky před samotným kreslením a psáním i samotné uvolňovací a rozcvičovací grafomotorické cviky najdeme v praktické části podkapitole 4.6.1.1.

„Mnohým nedostatkům v oblasti grafomotoriky se předejde, budou-li děti vedeny k osvojení a dodržování hygienických pravidel a pracovních návyků“.
(Doležalová, 2010, s. 25)

PRAKTICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM A JEHO CÍL

Hlavním cílem výzkumu je popsat a analyzovat jednotlivé prvky první až třetí grafomotorické skupiny v kresbě dětí předškolního věku. Zkoumáním pracovních listů a dětí při jejich zpracovávání chceme zjistit nejčastěji se vyskytující chyby. Navrhnout možnosti řešení, které povedou k odstranění těchto chyb nebo alespoň k jejich zmírnění.

Dále jsme se zajímali, zda je možné výzkumem prokázat zralost dítěte pro vstup do základní školy z hlediska grafomotoriky.

Při výzkumu se pokusíme najít ideální podobu grafomotorických listů, která by neměla být obtížná. Měla by být lehce pochopitelná, hravá a pro děti poutavá. Pokusíme se optimalizovat denní dobu a prostředí, a zajistit tak udržení pozornosti dětí při zpracování výzkumu. Velikost skupiny a podoba grafomotorických listů a postup při výzkumu by měly prokázat možné chyby, kterých se mohou děti při zpracování v jednotlivých grafomotorických skupinách dopouštět. Zjistit jak koresponduje odpověď dítěte na obtížnost zadaného úkolu s výsledkem jeho zpracování.

I přesto, že vzorek dětí je pouze dostupný a nikoli reprezentativní se pokusíme o co největší záběr možností interpretace možného zpracování pracovních listů. Pokusíme se ukázat, jak se projeví zvládnutí grafomotorického prvku ve volné kresbě dětí. Pomocí ukázek volné kresby dětí nastíníme možnosti zpracování určitých opakujících se motivů s použitím již zvládnutých grafomotorických prvků. Dále se pokusíme předložit použití stejných prvků v různých motivech kresby.

Od výzkumu se očekává, že se podaří najít i správný způsob, jak porovnat výsledky výzkumu s teorií školní zralosti z hlediska grafomotoriky. Rovněž se očekává porovnání rozvoje grafomotoriky v motivech kresby.

Výzkum by měl vysvětlit, jaký vliv má rozvoj grafomotoriky na dětskou kresbu. Jaký vliv má rozsah pohybů velkých a malých kloubů ruky na provedení kreseb podle předlohy.

Výzkum se bude zabývat i vlivem správného držení těla, správného sezení, správného úchopu tužky a tím, jaký vliv mají tyto okolnosti při zpracování pracovního listu na výsledek práce dítěte.

Prostřednictvím analýzy kresby dětí podle předlohy a jejich bezprostředním pozorováním při zpracování těchto kreseb a následným dotazem na obtížnost při zpracování se výzkum pokusí odpovědět na všechny otázky. Zároveň se pokusí najít

optimální řešení případných grafomotorických i jiných nedostatků, které vyplynou z výzkumu.

4.1 STANOVENÉ HYPOTÉZY

Jaké nejčastější chyby se objeví při zpracování pracovních listů první až třetí skupiny grafomotorických prvků?

Je možné z pracovních listů zjistit školní zralost z hlediska grafomotoriky?

Hypotéza č. 1: Děti nebudou mít problém se správností vedení linie čar u prvků první grafomotorické skupiny.

Hypotéza č. 2: Problém s uvolněním ruky a držení tužky se vyskytuje i v posledním roce mateřské školy.

Hypotéza č. 3: Pracovní listy lze použít pro zjištění školní zralosti z hlediska grafomotoriky.

4.2 METODOLOGIE VÝZKUMU

Pro zpracování výzkumné části bakalářské práce byl zvolen kvalitativní přístup. Pro jeho realizaci byla využita metoda analýzy dětské kresby a pozorování.

Jako hlavní prostředek sběru dat byla zvolena dětská kresba podle předlohy, tedy tzv. pracovní listy a kresba s volnou tematikou popř. s částečným námětem. Pracovní listy byly použity z knih Jiřiny Bednářové: Kreslení před psaním s. 3, 6, 7, 8, 9, 10, 11 a 12, Mezi námi pastelkami s. 59 a jsou zaměřeny na grafomotorické prvky skupin jedna až tři. Čtvrtá grafomotorická skupina prvků není součástí výzkumu, protože se jedná o prvky, které jsou už prvky písma a nemusí je mít dítě zvládnuty před nástupem do základní školy. Volná kresba a kresba s částečným námětem byla ponechána na fantazii dětí. Během zpracování kresby bylo dítě pozorováno. Zaměřili jsme se na především na to, jak se dítě staví ke kreslení, na jeho emocionální naladění, jeho sebedůvěru, na temperamentové i volní vlastnosti. Všimli jsme si, jak musíme dítě motivovat ke kreslení, jak dlouho mu trvá, než se do kreslení pustí, zda o kresbě přemýšlí nebo se do ní vrhá bez rozmyslu. Jaké má držení těla a zda správně sedí u stolu. Jak drží tužku, jak je rychlé, důsledné a pečlivé při kresbě. Zda je klidné, vyrovnané, pozitivně naladěné nebo zda převládá motorický neklid. Zda kresbu slovně komentuje, jaká je jeho mimika. Kdy uzná, že je kresba hotova. Zvláštní pozornost byla

věnována analýze čar. Všimli jsme si směru vedení jednotlivých čar, plynulosti linie, jistoty a přesnosti. Dále pak velikosti prvků a jejich návaznosti a koordinace vzdálenosti mezi čárami. Zda dítě postupuje shora dolů, zleva doprava. Toto bylo zaznamenáváno a zahrnuto do celkového hodnocení jednotlivých kreseb, z důvodu úplnosti informací o kresbě. Na konci kresby bylo každé dítě dotázáno, zda se mu zadaný úkol jevil jako lehký nebo těžký. Tato otázka může napomoci v orientaci postoje dítěte k zadanému úkolu.

4.3 POPIS ZKOUMANÉHO VZORKU

Cílovou skupinou výzkumu byly děti, které v září roku 2014 mohou nastoupit do základní školy. Z důvodu složení tříd (heterogenní) se výzkumu zúčastnily děti ze tří tříd. Celkový počet dětí, které se zúčastnily výzkumu, byl 35, z toho 16 chlapců a 19 dívek. Nejstaršímu z dětí bylo v době začátku výzkumu šest let a nejmladšímu pět let a jeden měsíc. Při rozboru jednotlivých kreseb je věk dětí značen čísly, přičemž první číslo udává roky a druhé číslo měsíce (např. 5; 2 = 5 let a 2 měsíce). Jedná se o vzorek dětí dostupný a nikoliv reprezentativní. Přesto byla snaha o co možná nejširší záběr možností interpretace zpracování grafomotorických pracovních listů.

Před provedením výzkumu byl opatřen souhlas zákonných zástupců všech dětí, které se výzkumu zúčastnily. Zákonní zástupci byli plně seznámeni se záměrem, cílem i způsobem realizace výzkumu a následným využitím výsledků výzkumu. Byli ubezpečeni, že identita dětí nebude odhalena. Výtvarný projev i výsledek pozorování bude využit čistě k výzkumným účelům.

Vlastní výzkum prováděla autorka práce sama. Děti nebyly do výzkumu nuceny. Komunikace probíhala přirozeně, protože všechny děti autorku práce znají osobně jako učitelku mateřské školy. Výzkum probíhal zábavnou hravou formou. Děti byly ve své práci povzbuzovány a jejich snaha byla oceňována.

4.4 POPIS VÝZKUMU

Sběr dat probíhal v měsících říjen, listopad a prosinec 2013 v jedné běžné mateřské škole v Praze. Sběr kresby s volným a částečným námětem probíhal průběžně v již zmíněném období v průběhu každodenních výtvarných činností dětí. Postup při sběru pracovních listů probíhal u každého dítěte individuálně. Z důvodu, aby dítě nebylo během výzkumu nikým a ničím rušeno, byla zajištěna speciální místnost.

To při výzkumu velmi pomohlo. Dítě nebylo rozptylováno ostatními dětmi ani jinými okolními vlivy. Zároveň se tak zamezilo možnému „opisování“ dětí od sebe navzájem.

4.5 REALIZACE VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ

Výzkum kresby a částečným námětem probíhal vždy v dopoledních hodinách po ranní rozcvičce v již zmíněném časovém období. Nejprve ve třídě, do které zkoumané dítě patří, proběhla standartní rozcvička s ostatními dětmi. Ta zajistila protažení, uvolnění, ale i celkové zklidnění dítěte před výzkumem. Poté bylo zkoumané dítě odvedeno do samostatné místnosti. Zde mu byl vysvětlen záměr a bylo požádáno o pomoc při výzkumu. Ještě jsme spolu uvolnili ruce, zápěstí a prsty (opět zábavnou formou s pomocí básniček a říkanek). Následovaly procvičovací prvky k dané grafomotorické skupině. Jedná se o tzv. „závodní dráhy (příloha A) a jednotažné cviky“ (příloha L, M, N) vždy s přihlédnutím k náročnosti pracovního listu. Závodní dráhy vedou k nastolení rychlosti a plynulosti pohybu. Dvě linie u závodní dráhy nenutí dítě přemýšlet o přesnosti, ale jede plynule a pohyb vychází z ramene. Jednotažné cviky navozují plynulý, nepřetržitý pohyb a slouží k uvolnění zápěstí a snížení vyvíjeného tlaku na tužku. Po zvládnutí závodní dráhy a jednotažného cviku (obtáhnutí každé vždy nejméně pětkrát) následovalo předložení a vysvětlení zpracování samotného pracovního listu. Dítě nemělo na jeho zpracování vymezen žádný minimální ani maximální čas. Objevily se tak velké časové rozdíly u jednotlivých dětí. Maximální čas věnovaný jednomu zkoumanému dítěti však nepřesáhl dvacet minut včetně povídání a uvolňovacích cviků.

Po celou dobu, kdy dítě zpracovávalo zadané úkoly, bylo sledováno a byly zapisovány poznámky. Aby tento proces dítě nerušil, bylo dítěti vysvětleno, že každý máme nyní svoji práci. Dohodli jsme se, že se nebudeme vzájemně rušit. Po ukončení práce dítě sdělilo, že má již hotovo. Dítěti bylo poděkováno za jeho spolupráci. Na závěr bylo dítě dotázáno, zda úkol byl pro něho lehký či nikoliv. Následně bylo dítě doprovázeno do jeho třídy a předáno paní učitelce. Žádné z dětí nepocítilo strach. Bylo na nich vidět, že je výzkum bavil a měly radost, že mohou pomoci.

Zjištěná data pak byla vyhodnocena podle následujících kritérií. Výzkum proběhl ve třech etapách dle jednotlivých grafomotorických skupin prvků. Při analýze kreseb jsme se zaměřili nejen na zpracování jednotlivých grafomotorických prvků, ale i na okolnosti při jejich zpracování – pozorování dětí. Děti, které zvládly již prvky z první skupiny s obtížemi, se i přesto dalšího výzkumu zúčastnily. Rodiče těchto dětí byli

kontaktování a byl jim doporučen další postup reedukace. Důvodem je fakt, že nezvládnutím první skupiny je pro dítě velmi obtížné navazovat v následujících skupinách, protože nemá plně zažité ani ty nejjednodušší prvky. Prvky první skupiny jsou základem pro prohloubení obtížnosti v dalších skupinách. Pokud toto není zažité a zautomatizované, dítě následující skupiny zvládá jen s velkými obtížemi nebo vůbec. Výzkumu se zúčastnilo celkem 35 dětí z toho 16 chlapců a 19 dívek. Při skenování zpracovaných pracovních listů bylo v některých případech použito grafického programu z důvodu zvýraznění vedení linií čar.

4.6 VÝSLEDKY VÝZKUMU

4.6.1 První grafomotorická skupina prvků

Mezi základní prvky této skupiny řadíme čáru svislou, čáru vodorovnou a kruh. Mezi další prvky této skupiny patří tečky, oblouk vrchní, oblouk spodní a šikmé čáry vedené pomocí opěrných bodů. Pro uvolnění ruky byla použita závodní dráha ve tvaru oblouku jednoduchého, dvojitého nebo trojitého. Následoval jednotážný cvik (Bednářová, Jedním tahem) číslo 1 až 6. Jedná se o nejjednodušší dráhy a jednotážné cviky. Dítě mělo vždy možnost si vybrat z nabídnutých variant.

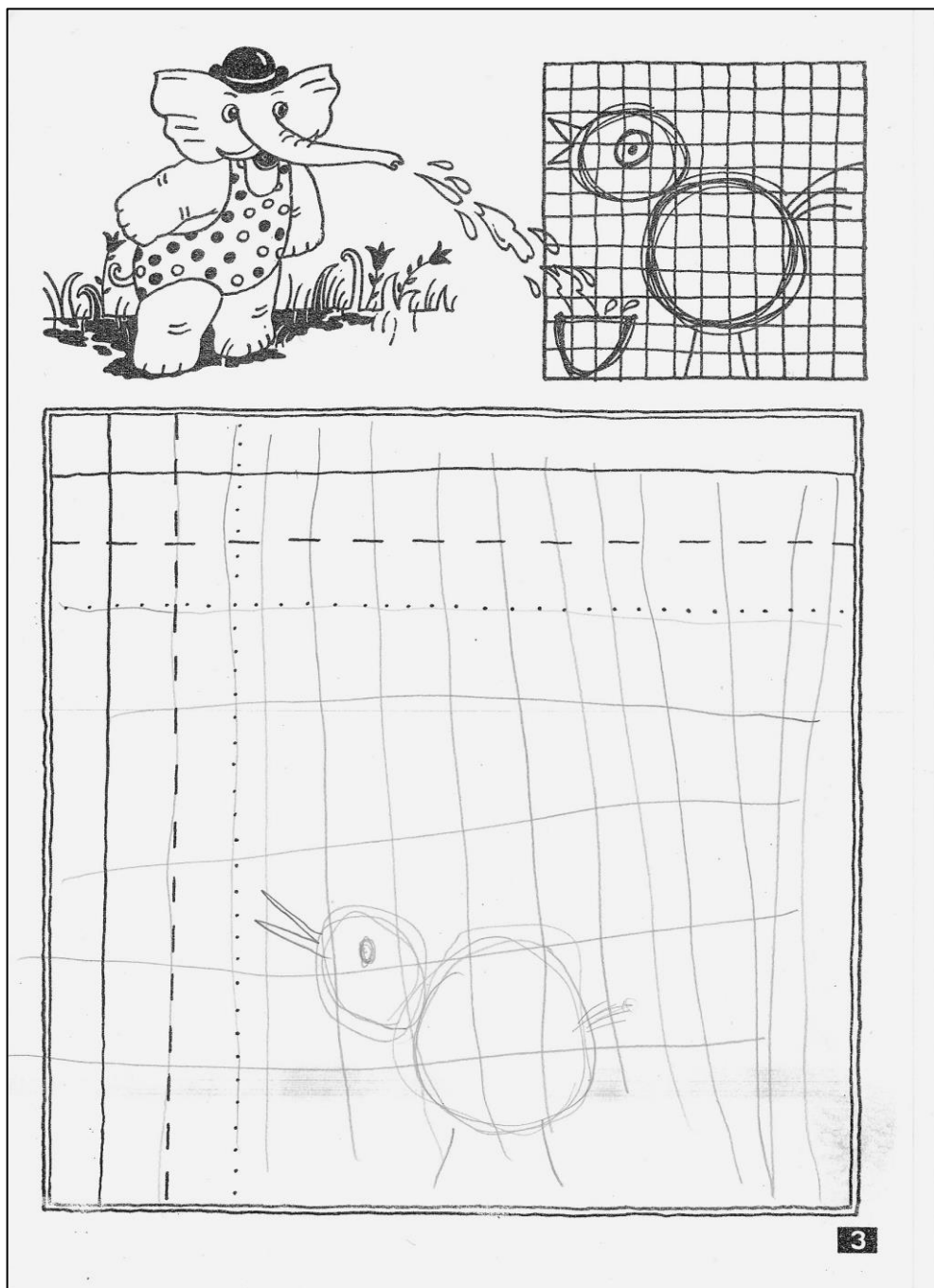
Pracovní list číslo 1 (příloha G) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 3 v sobě zahrnuje všechny výše uvedené prvky první skupiny. Vysvětlení grafomotorických prvků v obrázku: svislá a vodorovná čára – klec, kruh – tělo, hlava a oko ptáčka, spodní oblouk – mistička, horní oblouk – ocas ptáčka, spojení dvou bodů šikmou čarou – nohy ptáčka. Zúčastnilo se 35 dětí. 31 dítě zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s věkem dítěte. 4 děti měly se zpracováním problém a jejich výkon odpovídal spíše věku nižšímu.

Ukázky zpracování listů, které jsou v souladu, najdeme pod označení 23 a 24, zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 25, 26, 27 a 28.

Na obrázku číslo 23 je kresba holčičky 6; 0 let. Dívka má správné držení těla i tužky a správně sedí. K práci se staví optimisticky a je vesele naladěna. Do kresby se vrhá bez dlouhého rozmýšlení ihned po předložení pracovního listu. Je klidná a vyrovnaná. Vedení jednotlivých čar je plynulé, svislé vede shora dolů a vodorovné zprava doleva. Krouživý pohyb, stejně tak i svislý a vodorovný vychází z ramene. Kruh je tažen zleva doprava. Pohyb ruky je jistý. Prvky této skupiny jsou již plně

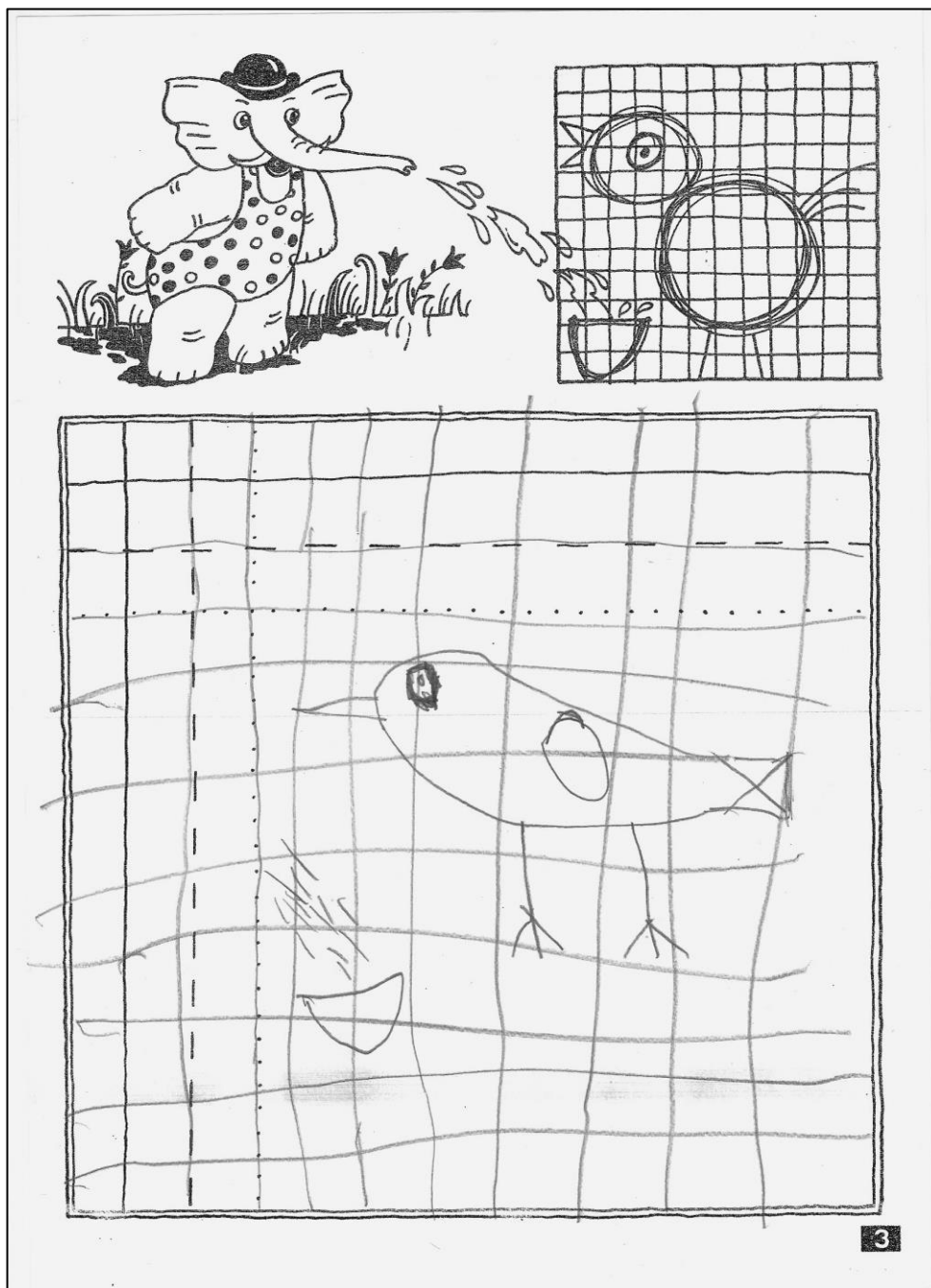
zautomatizované. Prostorové rozvržení je v normě a velikost prvků je správná. Na obrázku chybí dokreslit jen mističku. Té si děvče, jak samo říká, nevšimlo. Dívka hodnotí úkol jako lehký.

Obrázek 23. Pracovní list číslo 1 – správné zpracování 1

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 24. Pracovní list číslo 1 - správné zpracování 2

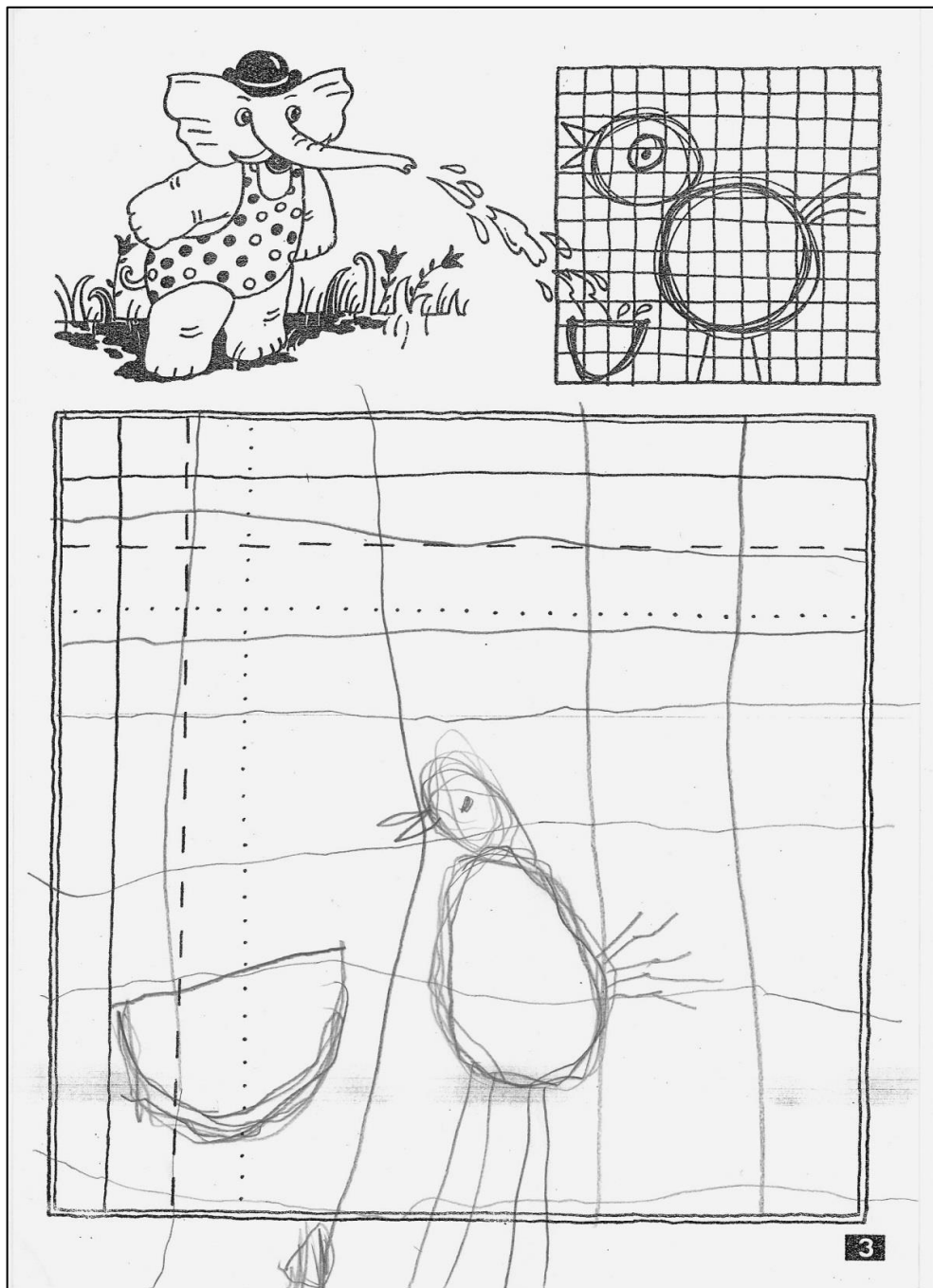

Zdroj: Vlastní průzkum

Pod obrázkem číslo 24 vidíme velmi zdařilou kresbu dívky 5; 7 let. Děvče má správné návyky při sezení, bohužel ale špatné držení tužky, tzv. drápovitě, zalamuje zápěstí, úchop má správný – špetkový. Na kresbě je toto patrné především zvýšeným tlakem na tužku. Zvládnutí svislé i vodorovné čáry je v pořádku, ptáčka si ztvárnila po svém s komentářem, že takto je „živější“. Dívka byla plně soustředěná na práci a všimla si i takového detailu, jako je lití vody do mističky. Svislé i vodorovné čáry jsou

rovnoměrně vzdáleny od sebe. Toto vede k závěru, že prvky první skupiny má zvládnuty a plně zautomatizovány.

Obrázek 25. Pracovní list číslo 1 – neuvolněné rameno a loket

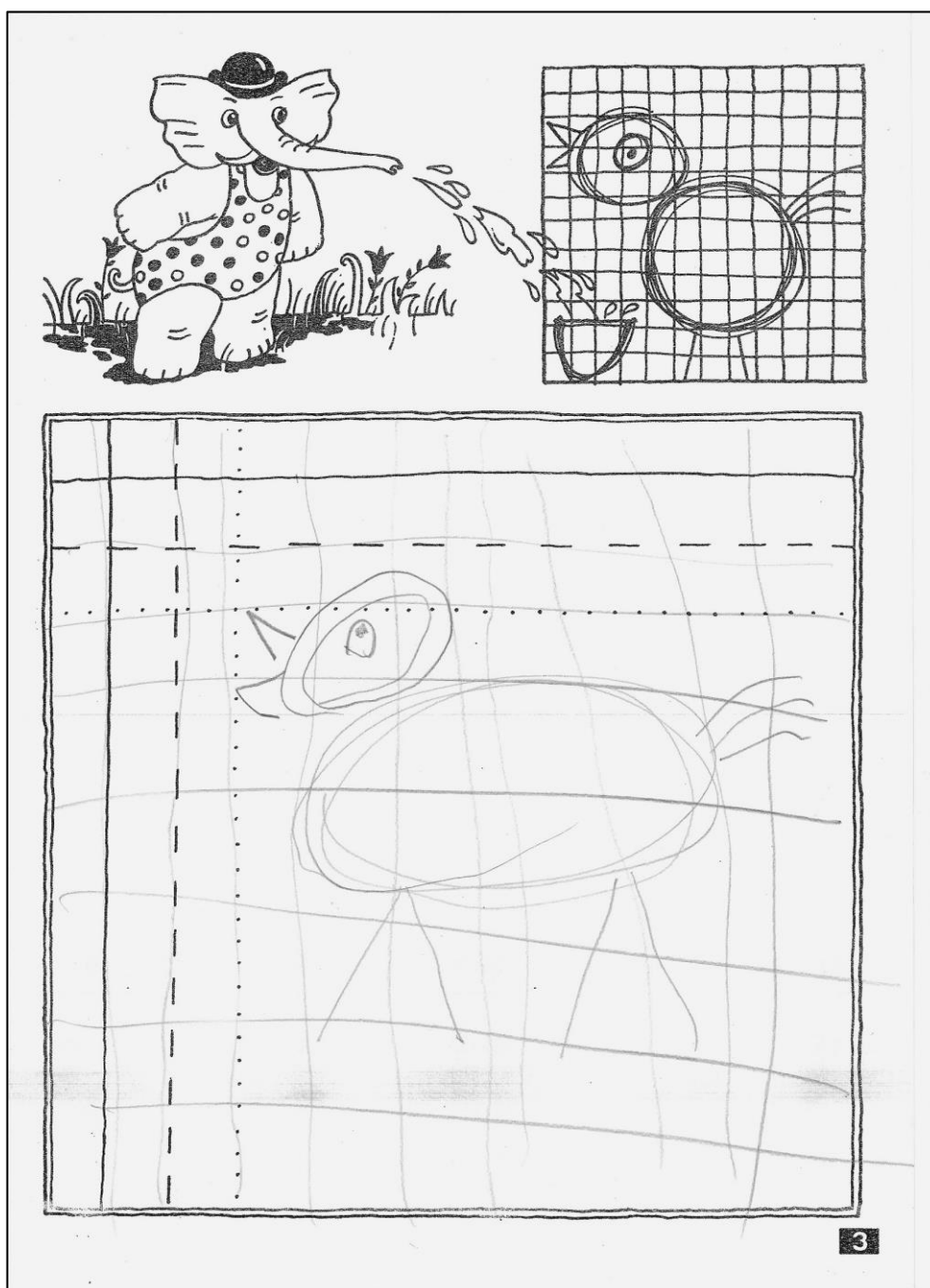
Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 25 je kresba dívky 5; 8 let. Jedná se o obsahově plně zvládnutá kresba. Z hlediska grafomotorického má děvče perfektně zvládnutou svislou čáru, kterou kreslí správně a plynule shora dolů. Vodorovnou čáru však kreslí zprava doleva (lateralita levá) a neplynule, přerušovaně (zastaví se v tahu, posune loket a

poté v tahu pokračuje). Tělo a hlavička ptáčka není ve tvaru kruhu, ale spíše oválu, vejce. Tah je opět přerušovaný stejně jako u vodorovné čáry. Způsob provedení i kresba samotná vypovídá o tom, že pohyb není veden z ramene a ani z lokte. Při zpracování úkolu bylo dítě na židli neklidné a vrtělo se. Poposedávalo si ve směru kreslení vodorovné čáry. To potvrzuje fakt, že pohyb nevychází z ramenního kloubu, loketní kloub také nepoužívá a celá kresba vychází pouze ze zápěstí. Dívka jinak plně spolupracovala, úkol se jí jevil jako lehký. Do kresby se pustila bez velkého rozmýšlení. Byla pozitivně naladěná a bylo vidět, že i přes nedostatečné uvolnění ramene kreslí ráda a podle jejích slov i často. Při kresbě měla správné sezení u stolu i postavení ruky. Úchop při držení tužky byl správný, ale křečovitý. To se odráží také zvýšeným tlakem při vedení jednotlivých čar.

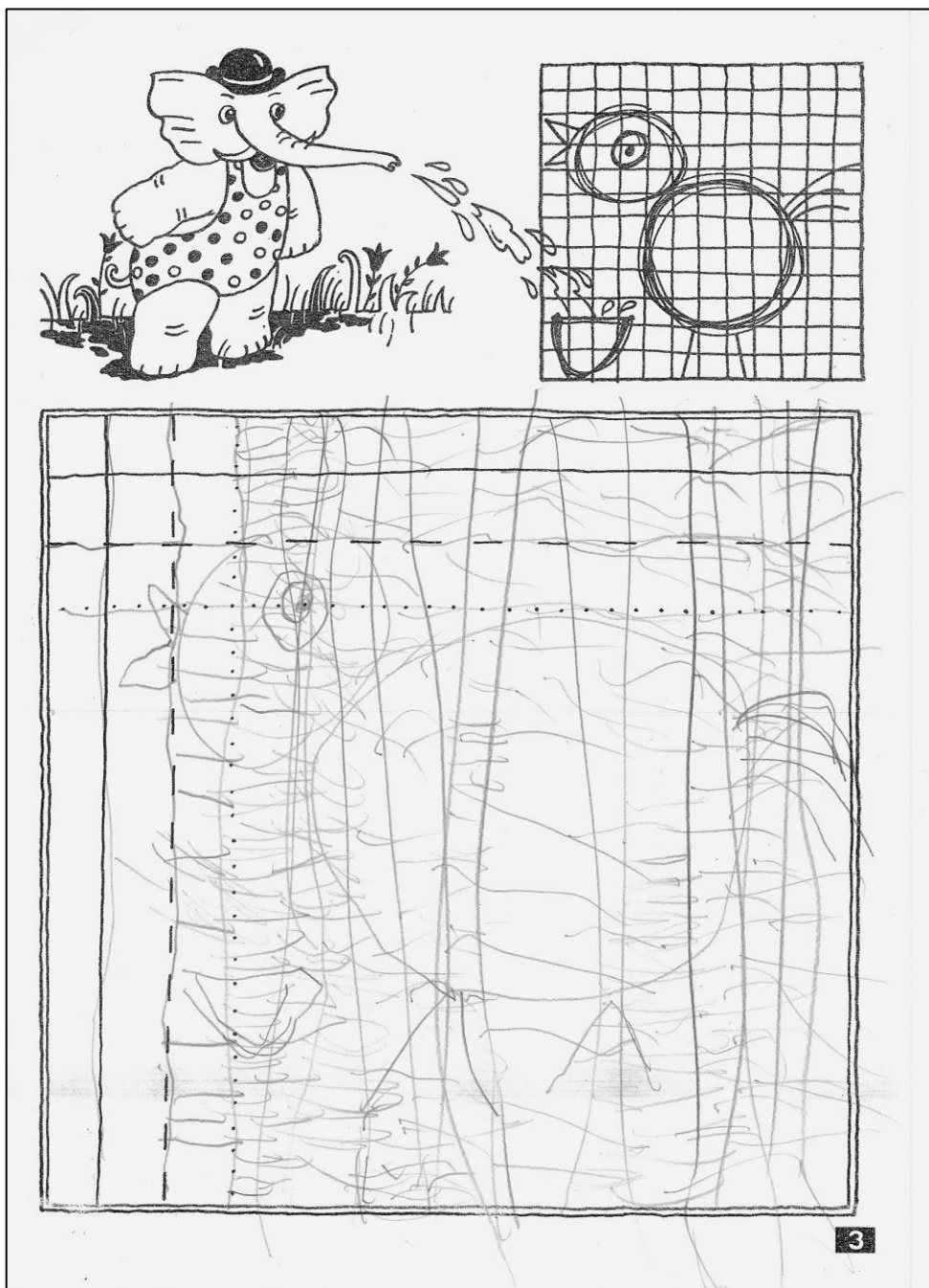
Na obrázku číslo 26 je kresba chlapce 6; 0 let. Na rozdíl od dívky s obrázkem č. 25, chlapec používá loketní kloub. Ramenní kloub použil jen při svislé a vodorovné čáře, které vedl správně. Při zpracování ptáčka pohyb vycházel pouze ze zápěstí a lokte. Rameno nezapojil. To se se na obrázku ukázalo zploštělou elipsou. Sezení, postavení ruky a špetkový úchop tužky byl správný. Tlak na tužku vyvinul přiměřený. Chlapec byl zpočátku lehce nervózní, po zpracování uvolňovacího cvičení z něho nervozita opadla. Úkol se mu jevil jako snadný, detailu mističky se nevěšiml jako dívka s obrázkem č. 1. Kresbu nijak nekomentoval, jen chtěl vědět, jestli má kreslit i slona. Chlapec se jevil klidně, ale byl ostražitý. Se začátkem zpracování úkolu trochu otálel. Po slovním povzbuzení se pustil do práce.

Obrázek 26. Pracovní list číslo 1 – neuvolněné rameno

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 27. Pracovní list číslo 1 – nezvládnutí vodorovné čáry

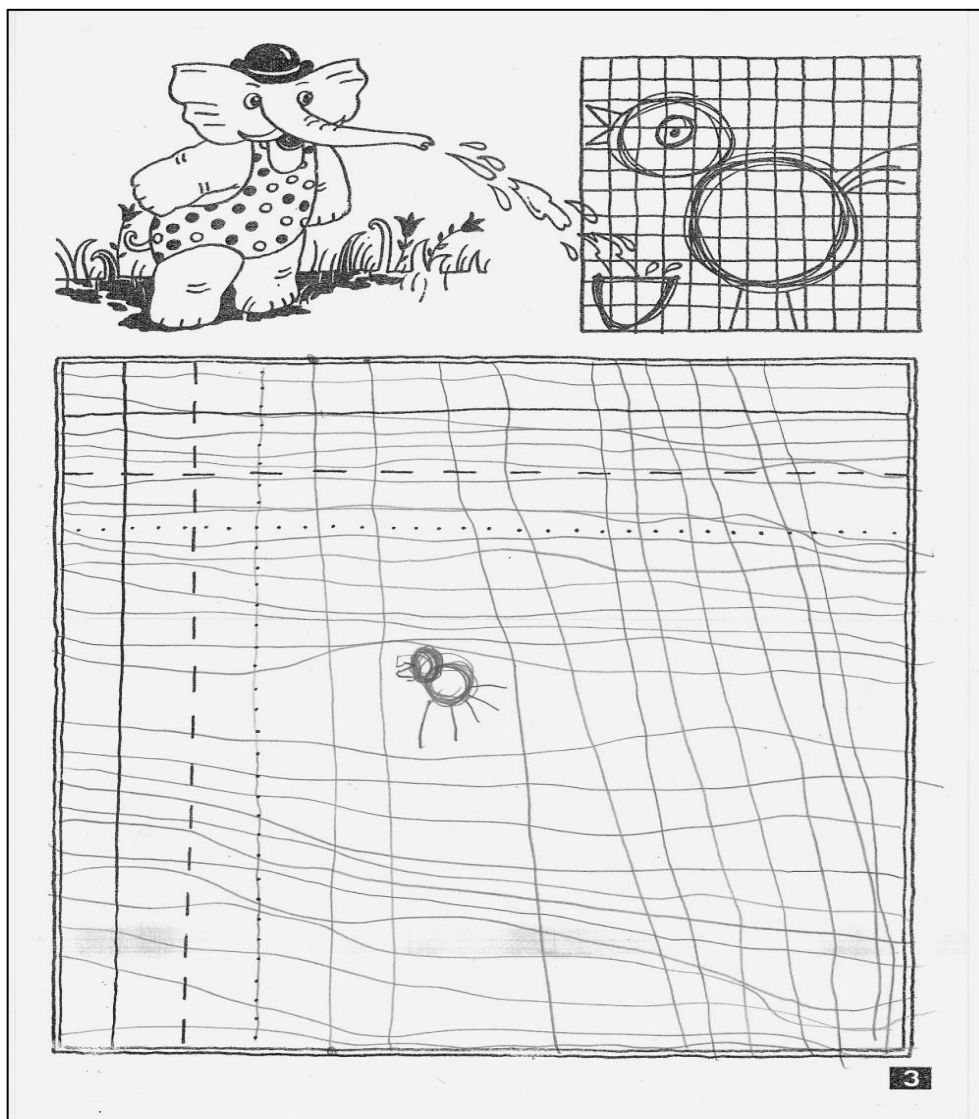

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 27 je kresba dívky 5,1. Provedení jednotlivých prvků u ptáčka je správné. Tah je plynulý a vychází z ramenního kloubu. Svislá čára je vedena plynule shora dolů, i když občas přetahuje. Tlak na tužku je přiměřený. Při zpracování vodorovné čáry děvče nevědělo, co má dělat a bylo zpočátku bezradné. Byla si vědoma toho, jak má obrázek vypadat a tak si poradila po svém. Ptáčka nakonec zavřela do klece, i když netradičním způsobem. Pospojovala jednotlivé dlouhé svislé čáry mezi sebou krátkými. Dlouhá vodorovná čára s oporou teček pro ni nebyla

problém, bez opory toto už nezvládla. Obtížnost kresby ptáčka hodnotila jako jednoduchou, ale zavřít ptáčka do klece byl prý problém. Dívka byla v průběhu výzkumu vyrovnaná a klidná. Spontánně se vyjadřovala k svému problému s vodorovnou čarou. Úkol zvládla rychle, bez zbytečného otálení. U stolu seděla správně, měla správné držení těla, úchop špetkový s přidáním prostředníčku a tužka položena na prsteníčku, úhel tužky a ruky správný. Z grafomotorického hlediska je její problém minimální.

Obrázek 28. Pracovní list číslo 1- nezvládnutí vodorovné čáry, neuvolněné rameno a loket

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 28 je kresba chlapce 5; 9 let. Je to bázlivý, emocionálně labilnější chlapec. I přesto, že se známe 3 roky, bylo pro něho problém odejít mimo svoji třídu. Než se pustil do samotného kreslení, byl smutný a obrázek si dlouho prohlížel. Nevyjadřoval se k němu. Převládá u něho motorický neklid, který se

projevoval neustálým vrtěním na židli, ošíváním se a rozhlížením. Neustále kontroloval dveře. Musela jsem ho motivovat odměnou. Při zpracování úkolu byl však pečlivý (možná až moc). Svislé čáry vedl shora dolů, po ztrátě opory (teček) nevěděl, co má dělat a začal být nervózní, neříkal však nic. Nabídnutou pomoc přijal. Udělala jsem mu tečky nahoře a dole a vysvětlila mu, že je musí spojit. Dále již pokračoval sám a bez opory. Ke zpracování vodorovných čar si papír otočil o 45 stupňů a pokračoval opět svislými čarami. Jako jediný z dětí kreslil ptáčka až po ukončení mříže. Pro zakreslení si vybral největší mezeru v mříži. Prý si na ptáčka dělal místo. Při zpracování ptáčka jeho pohyb nevycházel z ramene. Vynechal i kloub loketní a pohyb vycházel pouze ze zápěstí. Tělo i hlavičku kreslil zprava doleva. Při práci se neustále ohlížel na dveře, šoupal nohama, levou ruku měl křečovitě sevřenou v pěst. Povídal si pro sebe: „*To je těžký, to je těžký. To nikdy nezvládnou.*“ Úchop je dlaňovitý. Tužka je v dlani podepřena malíčkem. Úhel tužky a ruky svírá 90 stupňů.

4.6.1.1 Nejčastěji vyskytující se problémy a doporučení k první grafomotorické skupině

Nejčastěji vyskytujícím se problémem při zpracování pracovního listu z první grafomotorické skupiny byl v nedostatečném uvolnění ramenního, loketního a zápěstního kloubu. Dalším velkým problémem, který se často opakoval, byl špatný úchop tužky a špatné postavení ruky. Několik dětí mělo i problém s navozením grafomotorických prvků. Jak již bylo zmíněno v teoretické části, pokud se kreslení nedaří, je potřeba se zaměřit nejprve na rozvoj hrubé a jemné motoriky. Před samotným kreslením pak vždy uvolnit ruku a připomenout (u dětí, které nemají zautomatizované) i správný úchop tužky, postavení ruky a správné sezení.

Pro uvolnění ramenního a loketního kloubu, ale i zápěstí je nutné rozvíjet hrubou a jemnou motoriku. Pro uvolnění zápěstí, křečovitého držení tužky a špetkového úchopu pak motoriku jemnou. Pro uvolnění ruky před kreslením se dítě musí naučit uvolnit svalové napětí. Motivujeme např. panáčkem hadráčkem (příloha O). U cviků z první grafomotorické skupiny jsou vhodné tzv. závodní dráhy (příloha A). Ty kreslíme vstoje na tabuli nebo na velký papír na zdi či desce stolu, popř. v kleče na zemi. Závodní dráhy je možné použít různých obtížností, vždy s přihlédnutím na grafomotorickou zdatnost dítěte.

Jak rozvíjet hrubou motoriku

Dítěti je nutné umožnit především dostatek pohybu. Při venkovních aktivitách například spontánní běhání, skákání, střídání různých druhů chůze, překonávání překážek, chůze do kopce i s kopce a terénu (např. po zoraném poli), po schodech. Dítěti umožníme na dětském hřišti či školní zahradě lezení, přelézání a podlézání herních prvků. Důležité je skákání (oběma nohama, po jedné noze), přeskakování, poskoky. Chytání, házení a kopání s míčem. Ve vnitřních prostorách je možné spontánní činnost dětí doplnit cvičením v tělocvičně, různá rytmická cvičení a rodičům doporučit cvičení rodičů s dětmi. V případě, že má dítě i nadále problémy s koordinací pohybu, je nutné vyhledat odborného lékaře a začít s jím doporučeným, popř. rehabilitačním tělocvikem.

Jak rozvíjet jemnou motoriku

Jemnou motoriku rozvíjí tak jako hrubou motoriku v předškolním věku především přirozené činnosti. Je to období, kdy se dítě snaží napodobovat dospělé. Zapojením do každodenních činností dochází k rozvoji jemné motoriky i poznání. Dítě může mamince pomáhat v kuchyni (míchání, krájení, pomoc při pečení – vykrajování hnětení), při věšení prádla - kapesníků (mačkání kolíčků je vhodné pro špetkový úchop). Tatínkovi pomáhat při práci s nářadím, vhodné je i dětské nářadí na šroubování a zatloukání kladívkem). Je možné nechat děti zamykat a odemykat dveře, zhasínat světla, šroubovat láhve a různé krabičky (např. od krému, vitamínů). Pro rozvoj jemné motoriky jsou důležité i úkony spojené se sebeobsluhou. Nechat dítě samotné si zapínat knoflíky, zipy, oblékat ponožky i punčochy. Z rukodělných činností je to především navlékání korálků, těstovin a rozstříhaných brček, modelování, přišívání knoflíků, malování prstovými a později i vodovými barvami, obtiskování razítek, vytrhávání z papíru a stříhání, skládání papíru, skládání tvarů a mozaiky ze špejlí, párátek, úzkých klacíků (důležitá je zde především manipulace s nimi), uzlování (zprvu jednoduchý uzel, později zavazování tkaniček). Důležitá je práce s různorodými stavebnicemi, nezaměřovat se jen na jeden typ (postupně zmenšovat dílky dle koordinace pohybů dítěte), skládání kostek, zasouvání kolíčků do otvorů, házení na cíl (míčky, knoflíky, kroužky), poznávání předmětů hmatem, karetní a deskové hry, hra Mikádo, skládání Puzzle. Pro další inspiraci a konkrétní činnosti je možno nahlédnout do knihy Bednářové a Šmardové Rozvoj grafomotoriky str. 44 - 47 nebo Doležalová Rozvoj grafomotoriky v projektech, 4. kapitola. Jestliže dítě stagnuje a jeho jemná motorika se nezlepšuje, doporučuje se vyhledat odbornou pomoc.

Jak uvolnit ruku

Pro uvolnění ruky před kreslením se dítě musí naučit uvolnit svalové napětí. Motivujeme např. panáčkem hadráčkem (příloha O). Z počátku cvičíme uvolnění celého těla vleže, později stačí nacvičit pouze uvolnění „gumové ruky“ vsedě. U dětí při zvýšeném tlaku na tužku po zacvičení pouze stačí slovně upozornit např. „gumová ruka“ a dítě samo během kreslení ruku uvolní.

U prvků z první grafomotorické skupiny jsou vhodné uvolňovací cviky ruky tzv. závodní dráhy (příloha A). Ty kreslíme vstoje na tabuli nebo na velký papír na zdi či desce stolu, popř. v kleče na zemi. Abychom nejlépe uvolnily dítěti rameno, loket i zápěstí je nutné mít papír min. o velikosti A3. Při menším formátu není dítě nuceno se natáhnout a tím uvolnit i rameno. Pro uvolnění ramene se velmi osvědčil „závodní okruh“, tedy jízda v kruhu. Ta také navozuje prvek kruhu. Pokud dítě neví, co má dělat, je možné mu tento okruh vyrobit z dvou tvrdších papírů. Jeden bude sloužit jako podklad a z druhého vystřihneme tvar dráhy (okruhu) a okolí nalepíme na podkladový papír. Dítě se snaží být co nejrychlejší (proto závodní dráhy) a brzy zjistí, že čím méně se na tužku tlačí, tím rychlejší bude jeho „závod“. Závodní dráhy je možné stěžovat počtem zatáček. Postupně je možné přejít dle možností dětí na jednotažné cviky (například příloha L, M, N). Závodní dráhu i jednotažný cvik obtahujeme plynule, nepřerušovaným pohybem ruky či tužky po papíře opakovaně několikrát za sebou.

Jak navodit špetkový úchop

Špetkový úchop je možné trénovat např. trháním těsta nebo modelíny, tvořením špiček pouze za pomoci ukazováčku a palce. Je možné sypat cukr, písek, sůl, krupici a další sypký materiál mezi ukazováčkem a palcem jako když solíme polévku. Je možné též trhat papír na malé kousíčky a poté jej lepit do mozaiky. Přejíždíme po provázku, hladíme si nos – palec a ukazováček proti sobě. Velmi se osvědčilo letadélko. Dítě natáhne palec a ukazováček, ostatní prsty jsou ohnuté v dlani. Do vzniklého „véčka“ položíme tužku a opřeme ji o prostředníček. Po té dítě přiloží palec a ukazováček na boky tužky. Kontrolu správného úchopu provedeme tak, že necháme dítě zvednout ukazováček a tužka mu nesmí vypadnout. Tuto kontrolu je vhodné provádět zejména u křečovitého držení tužky. Dobrou pomůckou jsou nástavce na tužku tzv. motýlky. Ty je možné koupit v několika různých provedeních v prodejnách papírnictví. Při drápotivém zalomení ruky je možné dítěti dát na konec tužky gumovou koncovku např. ve tvaru zvířátka (koncovky se prodávají také v papírnictví) a neustále opakovat, že zvířátko se dítěti musí dívat dítěti na rameno.

Navození vodorovné / svislé čáry

Navození vodorovné čáry je možné opět přes závodní dráhu. Tentokrát však rovné (start - cíl). Zprvu přeježdíme prstem. Můžeme dětem dát razítka na papír vlevo a vpravo a následně je nechat děti spojovat. Později místo razítek děláme puntíky, které postupně zmenšujeme, až opora vymizí úplně. Stejným způsobem bychom navodili i čáru svislou.

4.6.1.2 Ukázky volné kresby s využitím prvků z první grafomotorické skupiny

Obrázek 29. Ukázka volné kresby s prvky první grafomotorické skupiny 1

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 29 je kresba chlapce 5, 4 let. Na obrázku vidíme: zvládnutý **kruh** – hlava; **vodorovnou i svislou čáru** - trup (chlapec ještě nekreslí trup jedním tahem); **horní oblouk** - duha a pokrývka hlavy; **spodní oblouk** - nohy; **šikmou čáru** vycházející ze středu - ruce.

Na obrázku číslo 30 je kresba dívky 5, 3 let. Na obrázku dívka nakreslila: **kruh** – hlava; **svislou čáru** – nohy, trup, ocásek; **vodorovnou čáru** - vousky, trup, ocásek; **spodní oblouk** – pusa.

Obrázek 30. Ukázka volné kresby s prvky první grafomotorické skupiny 2

Zdroj: Vlastní průzkum

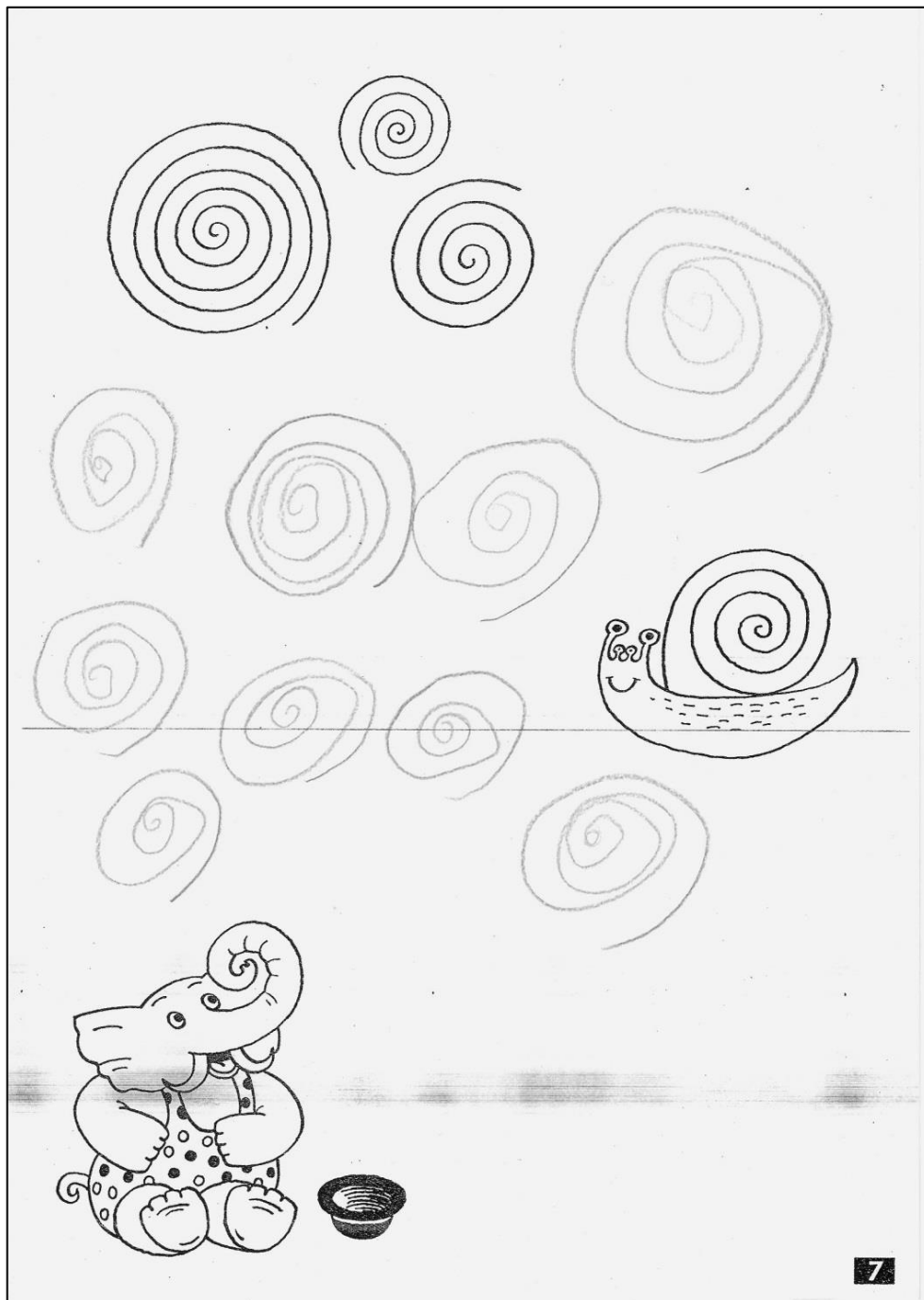
4.6.2 Druhá grafomotorická skupina prvků

Mezi základní prvky této skupiny řadíme spirálu, šikmou čáru, vlnovku, elipsu, zuby, spojený horní a dolní oblouk a přerušovanou čáru. Pro uvolnění ruky byla použita závodní dráha ve tvaru ve tvaru trojitého oblouku a oblouku s jednou či dvěma zatáčkami. Následoval jednotažný cvik (Bednářová, Jedním tahem) č. 7 až 25. Jedná se o středně těžké dráhy a jednotažné cviky. Dítě mělo opět vždy možnost si vybrat z nabídnutých variant.

Pracovní list číslo 2 (příloha E) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 7 - spirála. Zúčastnilo se 35 dětí. 29 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s jejich věkem. 6 dětí mělo se zpracováním drobný problém a jejich výkon odpovídal spíše věku nižšímu.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označení 31, zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 32 a 33.

Obrázek 31. Pracovní list číslo 2 – správné zpracování

Zdroj: Vlastní průzkum

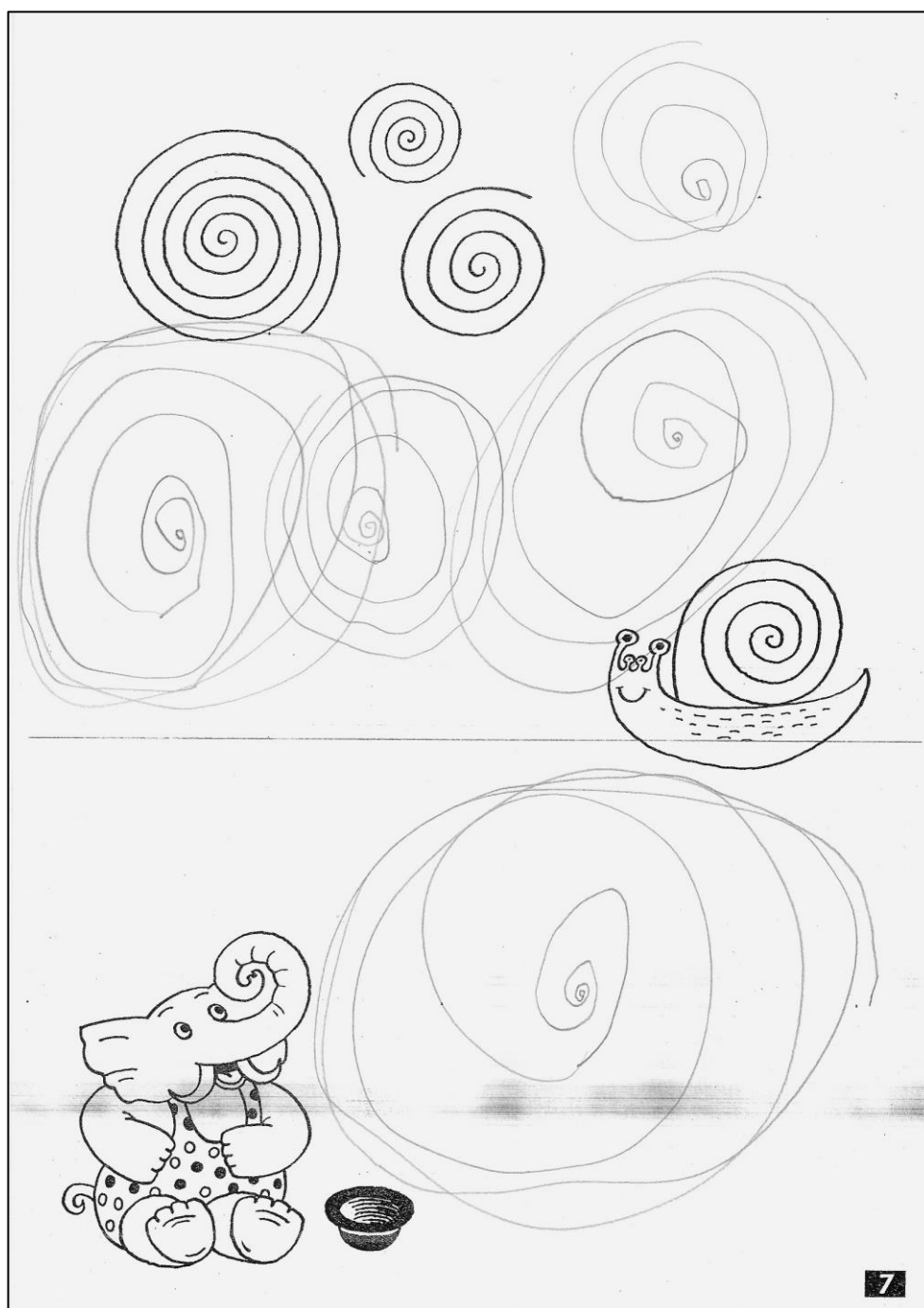
Na obrázku číslo 31 je velmi zdařilá ukázka zvládnutí spirály chlapce 5; 9 let. Linie čar jsou vedeny plynule a přesně. Mezery jsou rovnoměrné. Čáry se nekříží. Chlapec postupuje ve vedení čáry správně, tedy šneka od středu postupně zvětšuje.

Chlapec je klidný a vyrovnaný. Pracuje systematicky a přesně. Ruka je uvolněná, držení tužky i postavení ruky je správné. Úkol hodnotí jako velmi lehký a zábavný.

Na obrázku číslo 32 je kresba dívky 5; 10 let. Postup dívky při zpracování spirály není správný. Dívka začíná menším kruhem, který postupně zvětšuje. Poté se vrací opět do výchozího bodu a dokresluje střed zmenšováním spirály (malého šneka). V kresbě je přerušení a následné navázání vidět. Linie čar se potkávají a kříží, ale jinak jsou plynulé (až na již zmíněné navázání). Tlak vyvinutý na tužku je přiměřený, úchop tužky a postavení ruky je správné. Dívka nebyla nijak nervózní a se zpracováním úkolu si poradila po svém. Úkol hodnotila jako snadný.

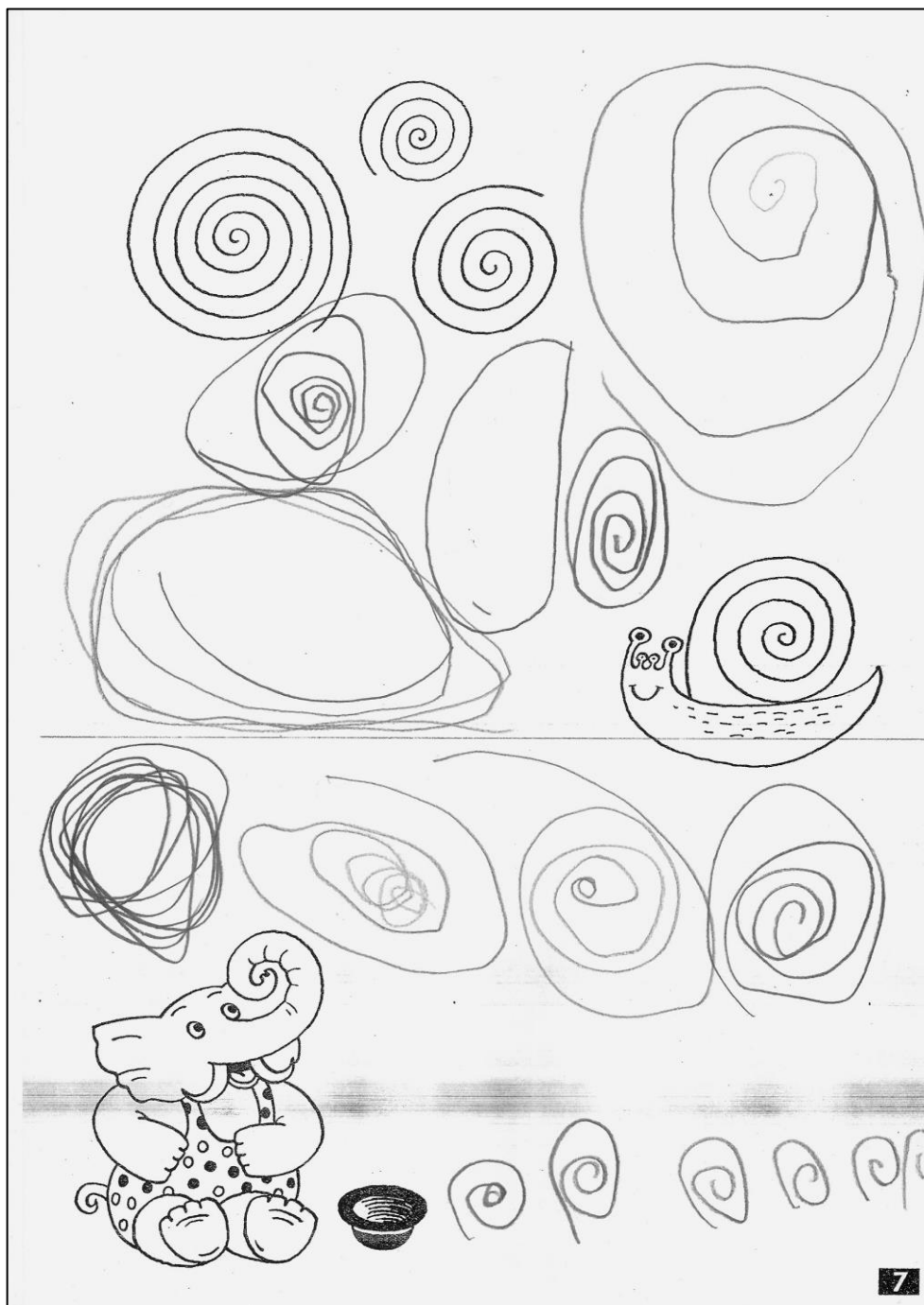
Na obrázku číslo 33 si chlapec 5; 8 let zpočátku nevěděl rady a spirála měla podobu spíše motanice. S opakovanými pokusy ale přišel jak na to. Linie čar jsou kostrbaté a ne příliš plynulé. Tlak vyvinutý na tužku je vysoký, což je vidět i na rubu papíru. Postavení ruky je správné, úchop tužky ve třech prstech (tužka opřena o prsteníček). Chlapec je klidný. Úkol hodnotí jako trochu těžký.

Obrázek 32. Pracovní list číslo 2 – křížení čar

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 33. Pracovní list číslo 2 - motanice

Zdroj: Vlastní průzkum

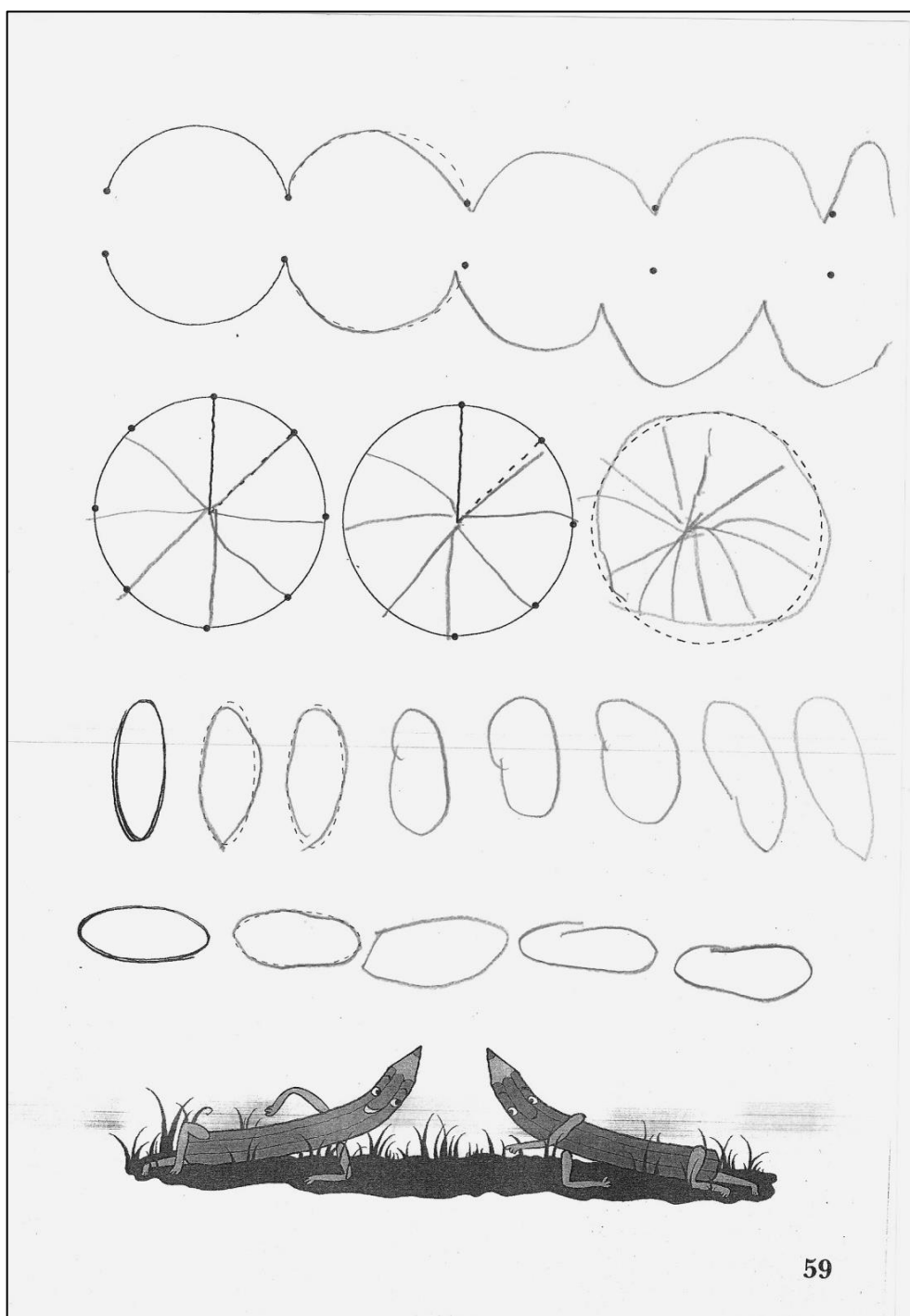
Pracovní list číslo 3 (příloha K) dle Bednářové Mezi námi pastelkami str. 59 – horní a spodní spojený oblouk, šikmé čáry, elipsa. Zúčastnilo se 35 dětí. 25 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s jejich věkem. 10 dětí mělo se zpracováním drobný problém a jejich výkon odpovídal spíše nižšímu věku.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označením 35, zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 36 a 37.

Na obrázku číslo 34 je kresba dívky 6; 1 let. Linie čar jsou plynulé. Úchop tužky a postavení ruky je správné. Tlak vyvinutý na tužku při zpracování úkolu je přiměřený. Pracovní list zpracovává shora dolů, postupně podle jednotlivých grafomotorických prvků. Horní i spodní spojený oblouk dívka zvládla dobře po technické stránce, avšak nedodržela přesnost. Šikmé čáry s oporou jsou provedeny přesně a správně, tedy od středu k vnějšímu kraji, bez opory lehce nepřesné. Elipsy dívka správně odlišila od kruhů. Dívka hodnotila úkol jako jednoduchý a její přístup byl klidný. Při práci byla rychlá a pohotová.

Na obrázku číslo 35 je kresba dívky 5; 10 let. Úchop tužky je správný, ale křečovitý – ruka není uvolněná. Postavení ruky drápovitě (zalomené zápěstí). Tlak vyvinutý na tužku je trochu zvýšený. Dívka je lehce nervózní. Jednotlivé prvky zpracovává pro ni podle náročnosti. Jako první si vybrala šikmé čáry, pokračuje elipsami a nakonec si nechává oblouky. Zpracování šikmých čar je velmi zdařilé. Tah vedený od středu k vnějšímu okraji. U elipsy není jisté, jestli ji odlišuje od kruhu, protože pohyb při vedení čáry vychází ze zápěstí (při pohybu ze zápěstí nakreslit kruh v této velikosti je nemožné). Horní i dolní spojený oblouk s oporou teček zvládá, dále je bezradná a pohybem se zčásti vrací k vlnovce, kterou má lépe zažitou. Úkol hodnotí jako z části těžký.

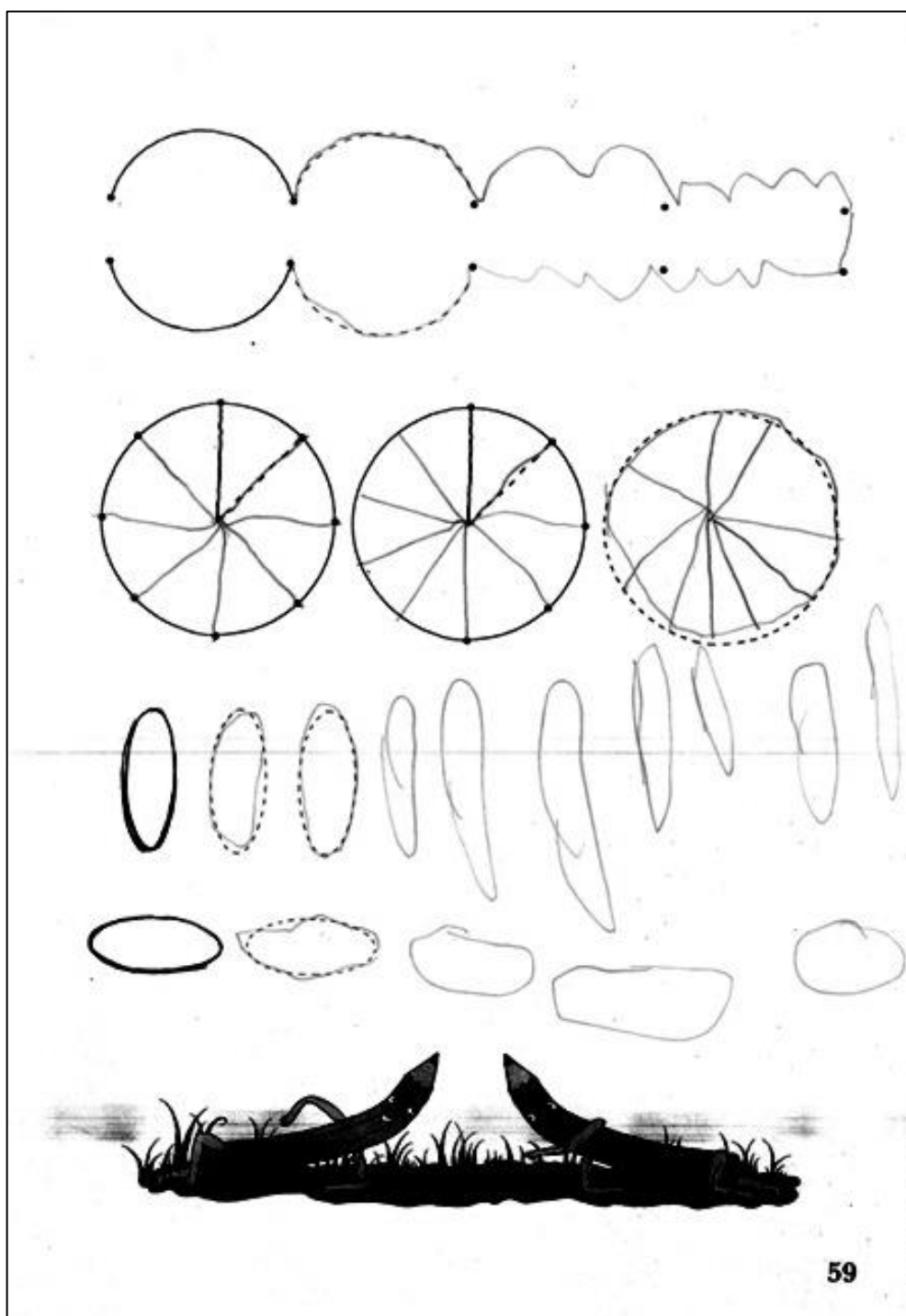
Obrázek 34. Pracovní list číslo 3 – správné zpracování

59

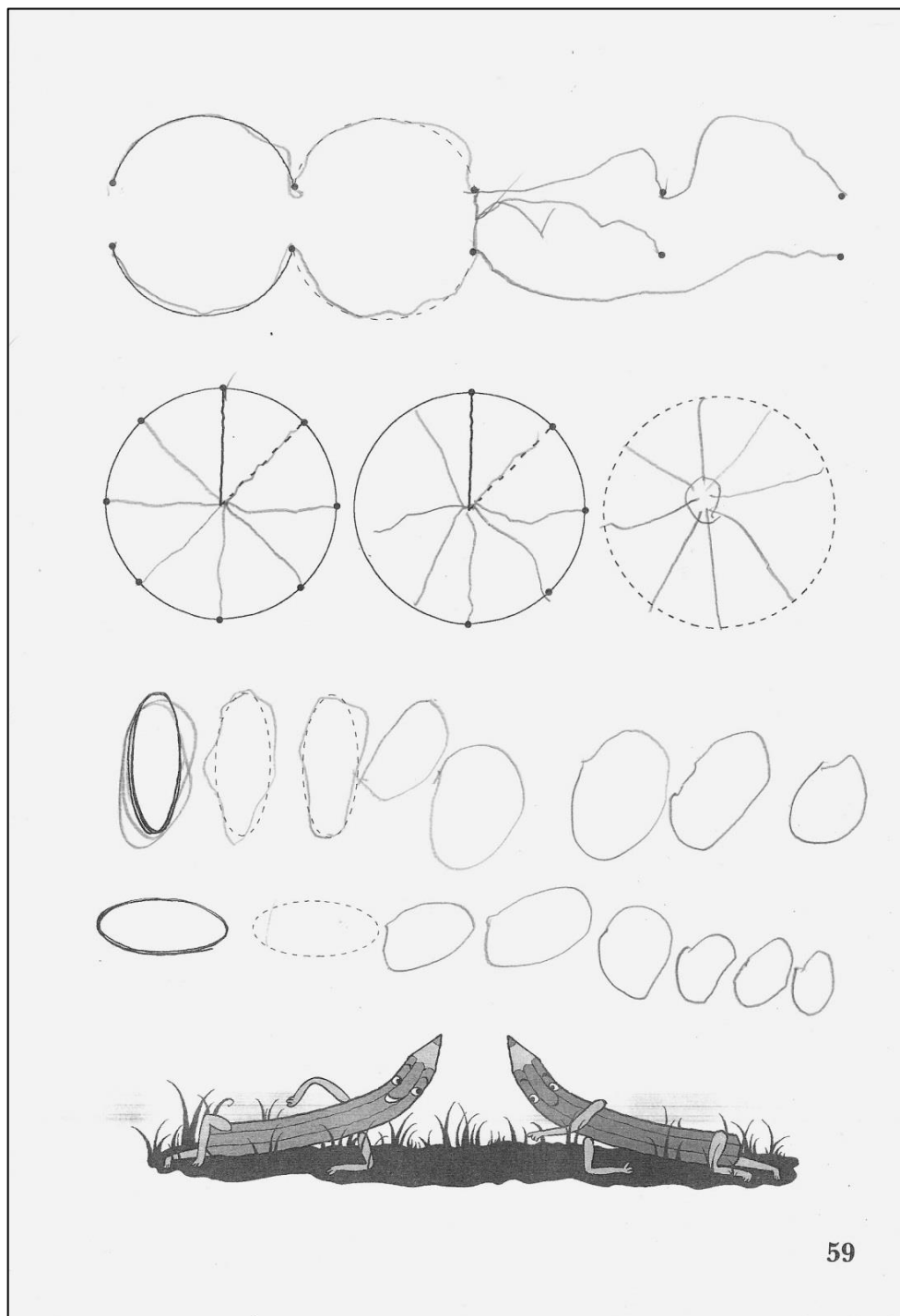
Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 35. Pracovní list číslo 3 – vlnovka místo oblouku

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 36. Pracovní list číslo 3 – nerozlišuje kruh od elipsy, místo oblouku rovná čára

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 36 je kresba chlapce 5; 10 let. Jedná se o stejného chlapce jako u obrázku č. 28. Při tomto úkolu již neměl takové projevy jako při zpracování pracovního listu č. 1. Je již klidnější. Při odloučení od své třídy nebrečí, je jen zamlklý. Při zpracování úkolu je opět křečovitý a velmi nervózní. Projevuje se u něho motorický neklid. I tentokrát si povídá pro sebe (komentuje svoji práci). Chlapec při postupu

zpracování zvolil stejné pořadí prvků jako děvče z obrázku č. 35 (šikmá čára, elipsy, oblouky). Ve svých tazích je nejistý, vedení čar není vždy plynulé. Šikmé čáry s oporou jsou kostrbaté, bez opory ale plynulé. Čára je vedena opačným směrem, od vnějšího kraje do středu. Obtažení kruhu vynechal. Elipsy s oporou jsou opět velmi kostrbaté, bez opory kreslí místo elipsy kruhy. Není tedy schopen odlišit elipsu od kruhu. Horní spojený oblouk zvládá obtáhnout kostrbatě, dále kreslí jako vlnovku. Spodní spojený oblouk jako rovnou čáru. V případě oblouků nemá ponětí, co se po něm chce.

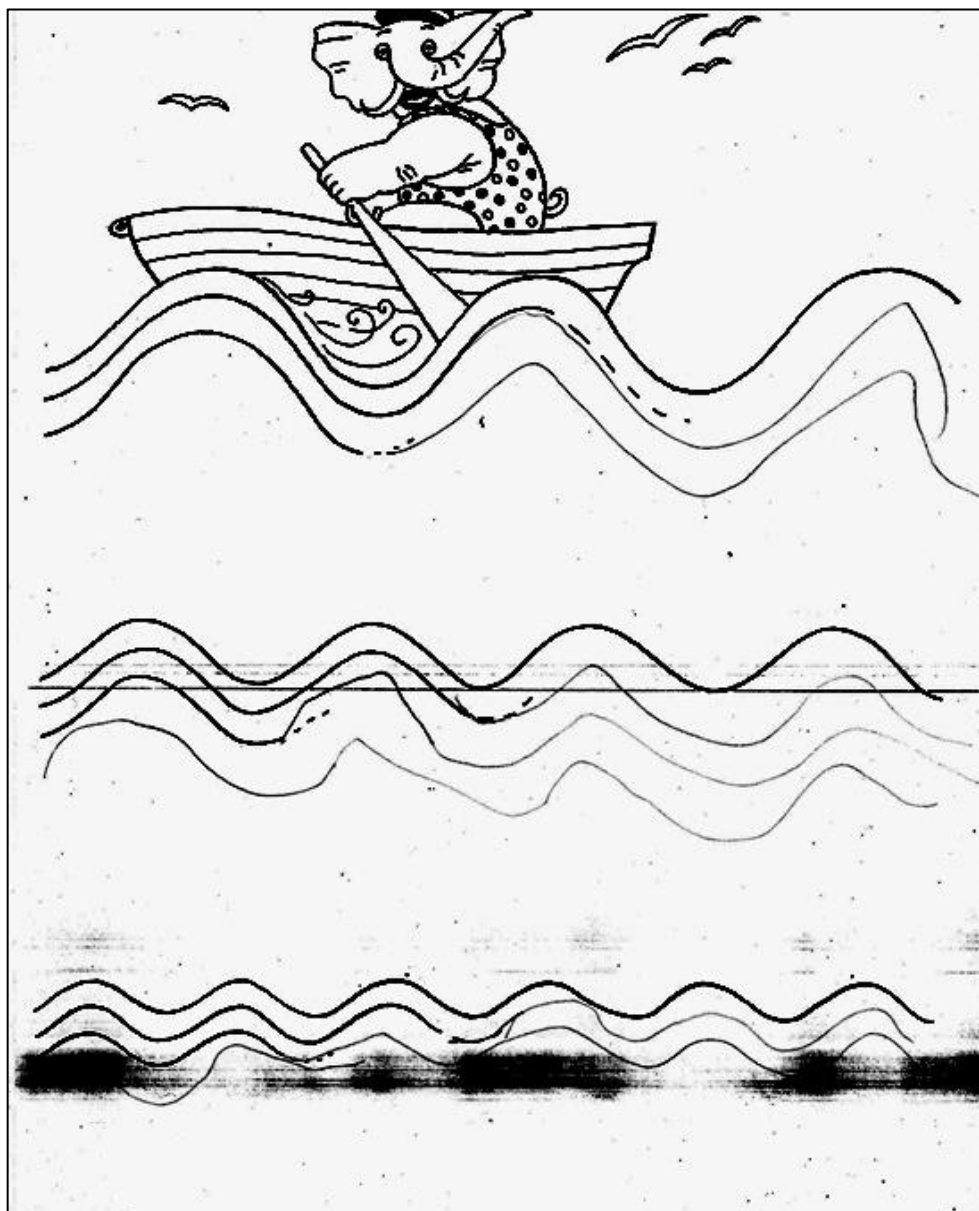
Pracovní list číslo 4 (příloha F) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 6 - vlnovka. Zúčastnilo se 35 dětí. 28 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s jejich věkem. 6 dětí mělo se zpracováním drobný problém a jejich výkon odpovídal spíše věku nižšímu než skutečnému. Nejčastěji děti měly problém s křížením čar. 1 dítě místo vlnovky kreslilo vodorovné čáry.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označení 37, zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 38 a 39.

Na obrázku číslo 37 je kresba dívky 5; 11 let. Úchop tužky a postavení ruky dívky je správné. Tlak vyvinutý na tužku při zpracování úkolu je přiměřený. Vedení linie čar je plynulé, zleva doprava. Jedná se o velmi zdařilé zpracování. Dívka velice přesně vystihla měnící se obtížnosti vlnovky a zároveň vždy dodržela správný odstup vzdálenosti mezi jednotlivými vlnovkami. Jedná se o tiché, klidné děvče. Úkol zpracovávala svižně, bez rozmýšlení a hodnotila ho jako jednoduchý.

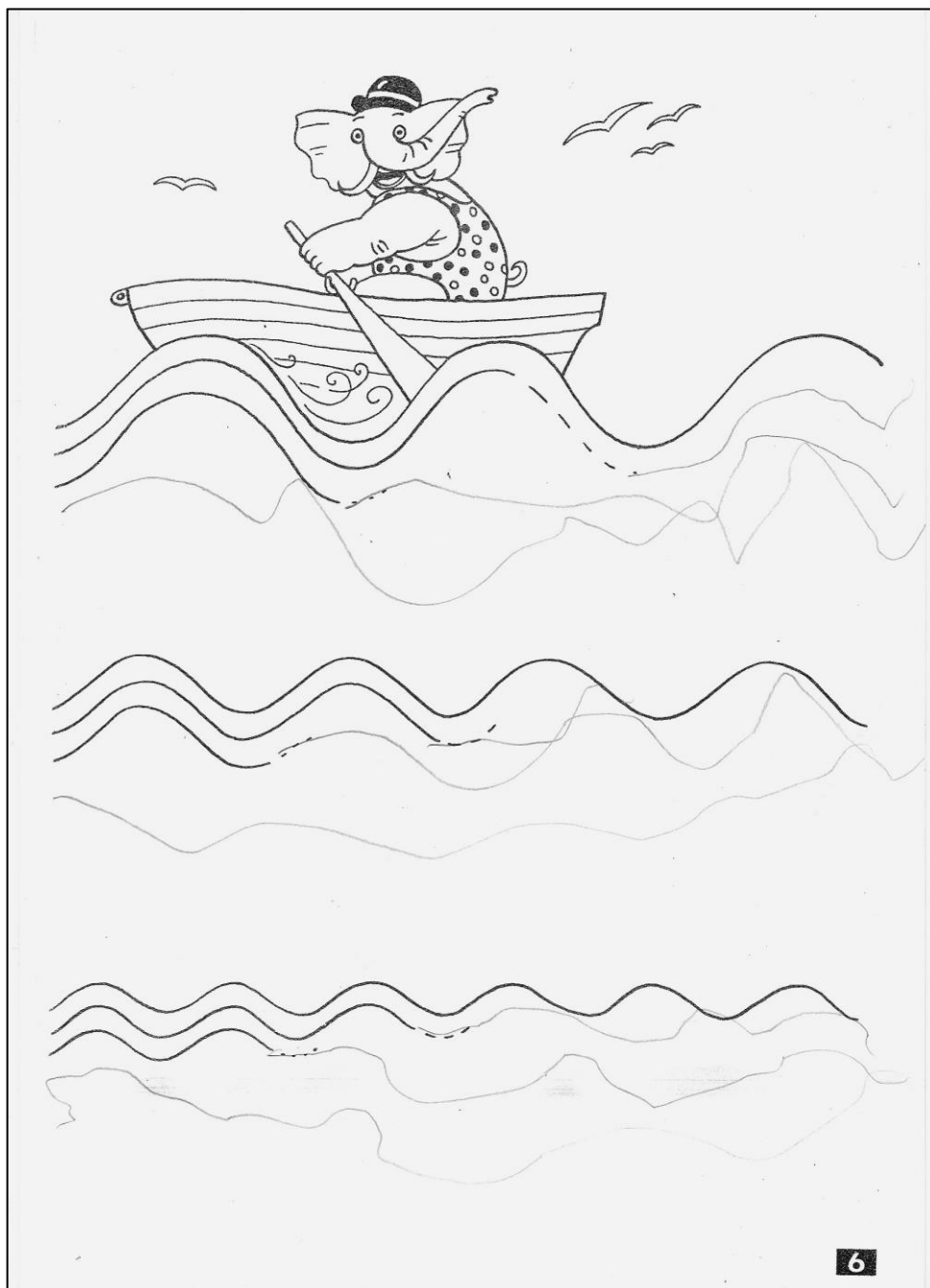
Na obrázku číslo 38 je kresba chlapce 6; 1 let. Vzhledem k věku chlapce odpovídá provedení spíše nižšímu stupni obtížnosti, které nevyžaduje přesnost a v kreslení se může vlnovka překrývat, oblouky mohou mít různou velikost. Chlapec má již navozen tento grafomotorický prvek, ale ještě není schopen jeho přesného zpracování. Linie čar jsou kostrbaté a neplynulé, vedené zleva doprava. Sám však hodnotí úkol jako velice lehký. Se zpracováním pracovního listu byl rychle hotov. Ruka je uvolněná, správně postavená, úchop správný. Tlak vyvinutý na tužku je přiměřený.

Obrázek 37. Pracovní list číslo 4 - správně zvládnutá vlnovka

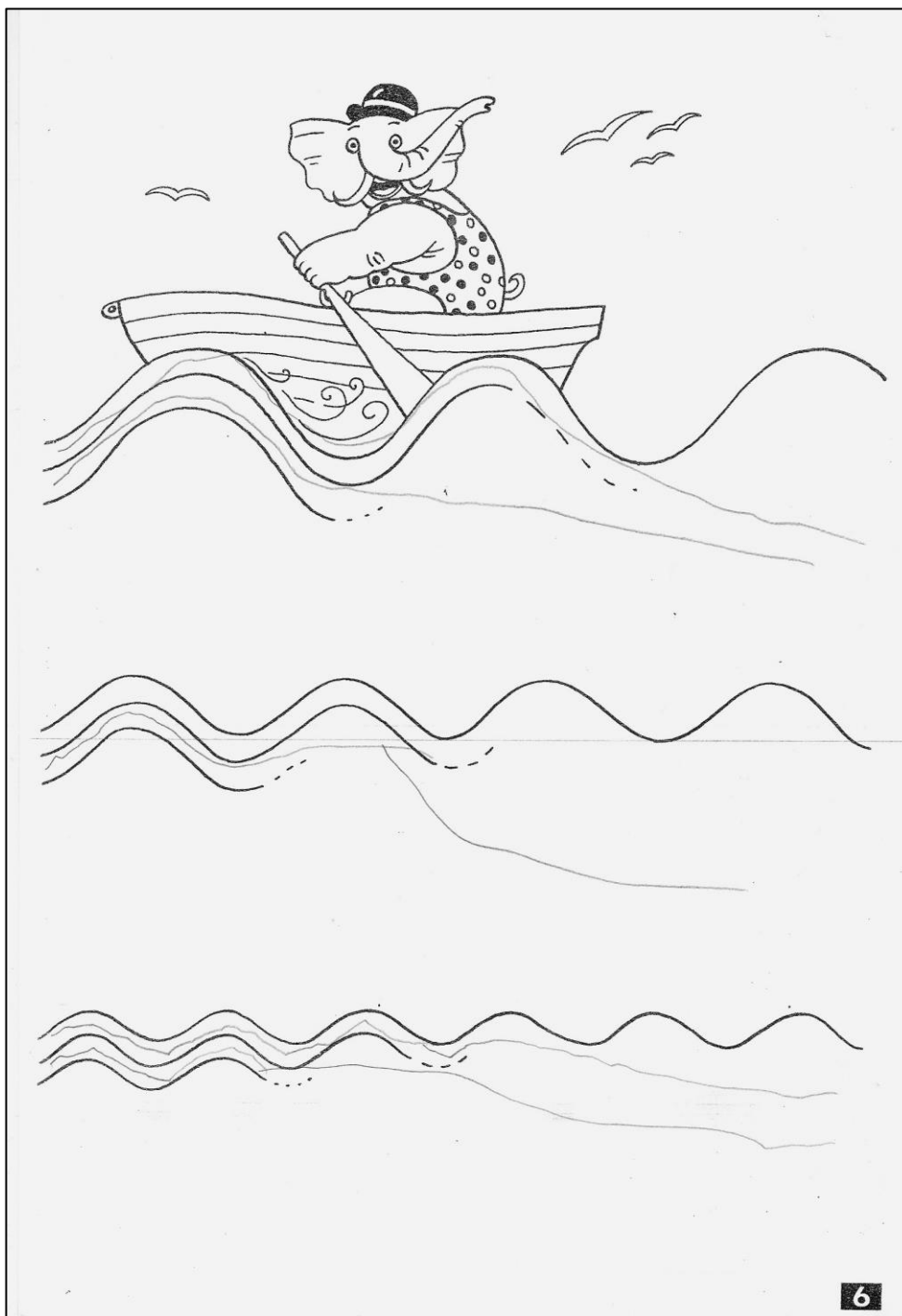
Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 38. Pracovní list číslo 4 – křížení línie čar

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 39. Pracovní list číslo 4 – vodorovná čára

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 39 je kresba chlapce 5; 10 let. Jedná se o stejného chlapce jako u obrázku č. 28 a 36. Ani při zpracování tohoto úkolu již neměl takové projevy jako při zpracování pracovního listu č. 1. Je nervózní a zamlklý. Spolupracuje. Při zpracování úkolu je opět křečovitý. Projevuje se u něho motorický neklid. I tentokrát si pro sebe komentuje svoji práci. Ve svých tazích je nejistý, vedení čar není vždy

plynulé. Mezi jednotlivými vzorovými vlnovkami si vytvořil „závodní dráhu“. Když mu vzorové vlnovky skončily, nevěděl jak dál pokračovat a vrátil se do prvku, který má již plně zvládnutý a je si v něm jistý – do vodorovné čáry. Ve vedení linie vodorovné čáry je tato jistota i patrná. Dokud chlapec nezvládne horní a spodní oblouk z první grafomotorické skupiny, nezvládne vlnovku, která zvládnutí oblouku vyžaduje.

Pracovní list číslo 5 (příloha H) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 9 – šikmá čára s přerušením. Zúčastnilo se 35 dětí. 19 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s jejich věkem. 15 dětí mělo se zpracováním drobný problém a jejich výkon odpovídal spíše věku nižšímu než skutečnému. Nejčastěji děti měly problém nedodržením směru a velikostí čar. 1 dítě místo šikmé přerušované čáry kreslilo svislou nepřerušovanou čáru.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označením 40 zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 41 a 42.

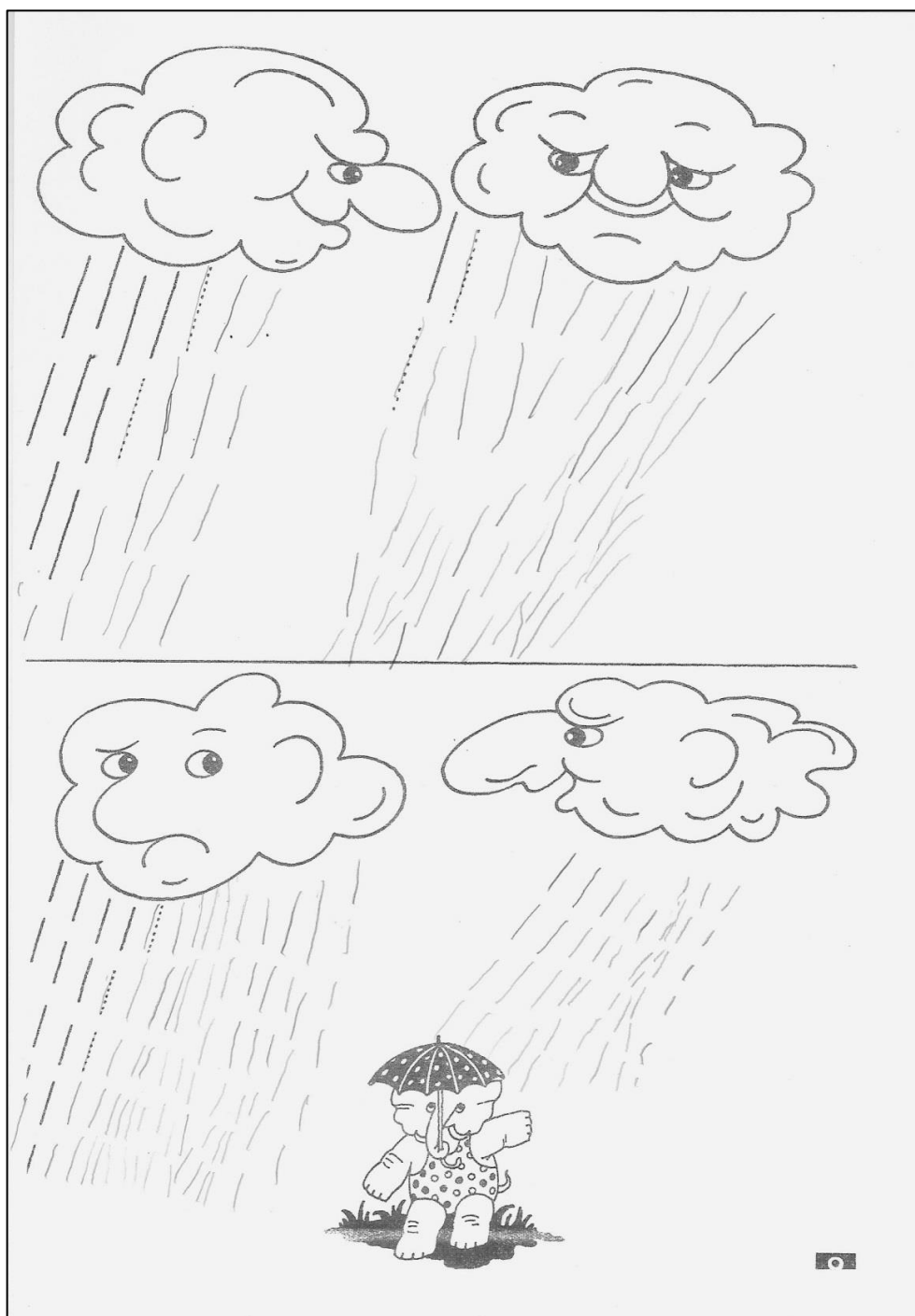
Na obrázku číslo 40 je velmi zdařilá kresba dívky 6; 2 let. Dívka byla schopna rozlišit a dodržet i různé délky čar. Udržela rovnoměrný odstup mezi jednotlivými čarami. Při kresbě postupovala správně zleva doprava a po jednotlivých svislých čarách přerušovaně plynule shora dolů. Úchop tužky, postavení a uvolnění ruky je správné. Tlak vyvinutý na tužku je přiměřený. Dívka je klidná, vyrovnaná, pečlivá a důsledná. Úkol zpracovala rychle a hodnotila jako snadný.

Na obrázku číslo 41 je kresba chlapce 5; 8 let. Chlapec se dopustil nejčastější chyby, která se objevovala při zpracování tohoto grafomotorického listu. Nedodržel předepsaný sklon ani velikost čar. V horní části listu postupoval správně, tedy po jednotlivých svislých přerušovaných čarách shora dolů a zleva doprava. Ve spodní části nedodržel správný postup a jednotlivé čárky kreslil volně, jak ho napadlo. Grafomotorický prvek je u něho již navozen, ale jeho zpracování odpovídá spíše nižšímu věku. Úchop tužky má špetkový, za použití třech prstů. Postavení ruky je správné, tlak vyvíjí přiměřeně. Chlapec je klidný, vyrovnaný a pozitivně naladěný. Úkol hodnotí jako snadný.

Na obrázku číslo 42 je kresba chlapce 5; 10 let. Jedná se o stejného chlapce jako u obrázku č. 28, 36 a 39. Chlapec je i v tomto případě nervózní a zamklý. Spolupracuje. Při zpracování úkolu je stále křečovitý. Projevuje se u něho motorický neklid. I nadále si pro sebe komentuje svoji práci. Ve svých tazích je nejistý, vedení čar není vždy plynulé. Nejdříve obtahuje všechny čáry s oporou. Dále neví jak dál pokračovat. Po delším přemýšlení spojuje mraky svislými čarami. V nich si je opět jistý a toto je vidět i na plynulosti jejich provedení. Chlapec však nezvládne šikmou čáru a

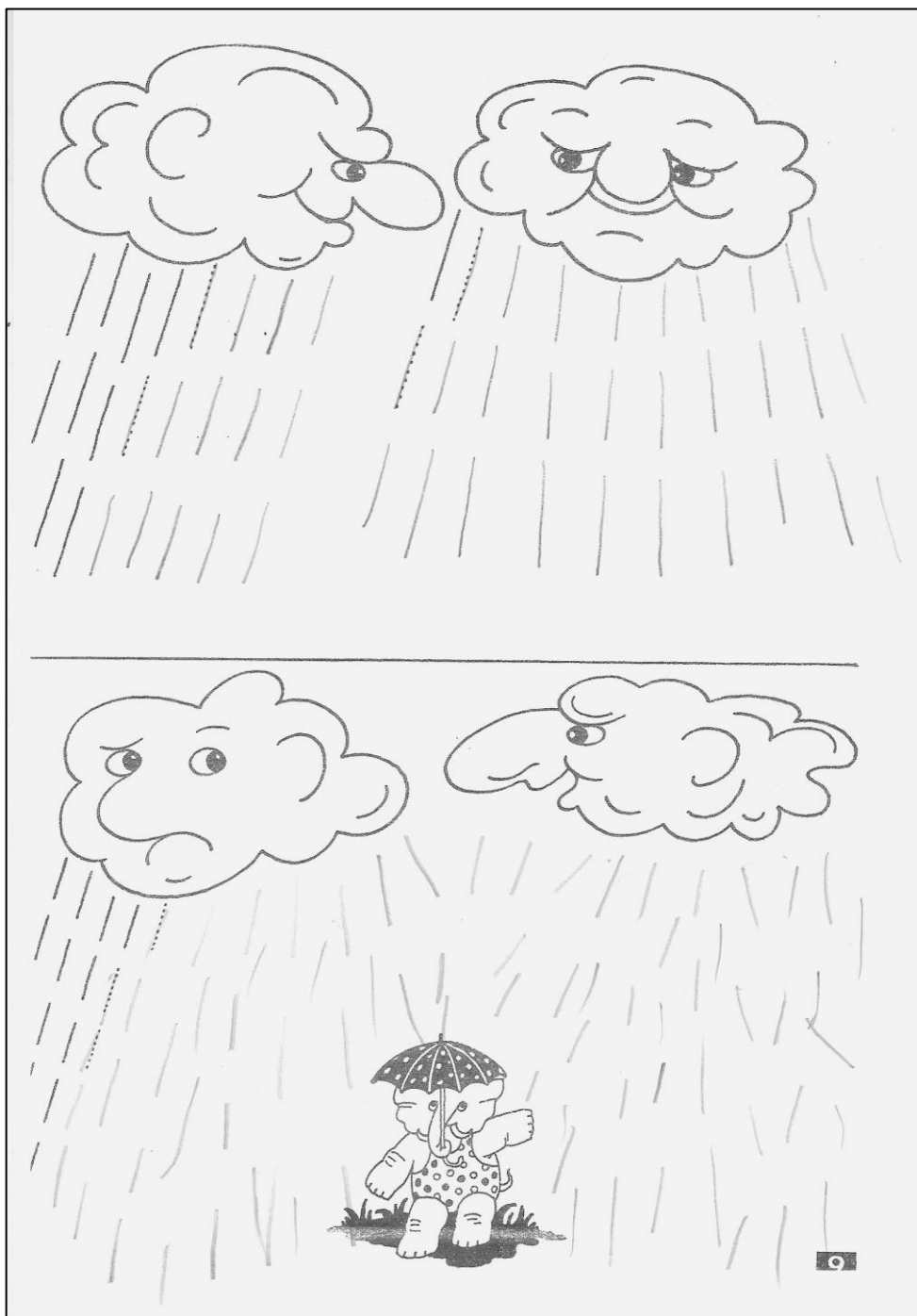
ani její přerušení. Při zpracování šikmé přesušované čáry se vrací k již zvládnuté svislé čáře z první grafomotorické skupiny. Po zpracování tohoto úkolu byl však se svým výkonem poprvé spokojený a úkol hodnotil jako snadný.

Obrázek 40. Pracovní list číslo 5 – správné zpracování

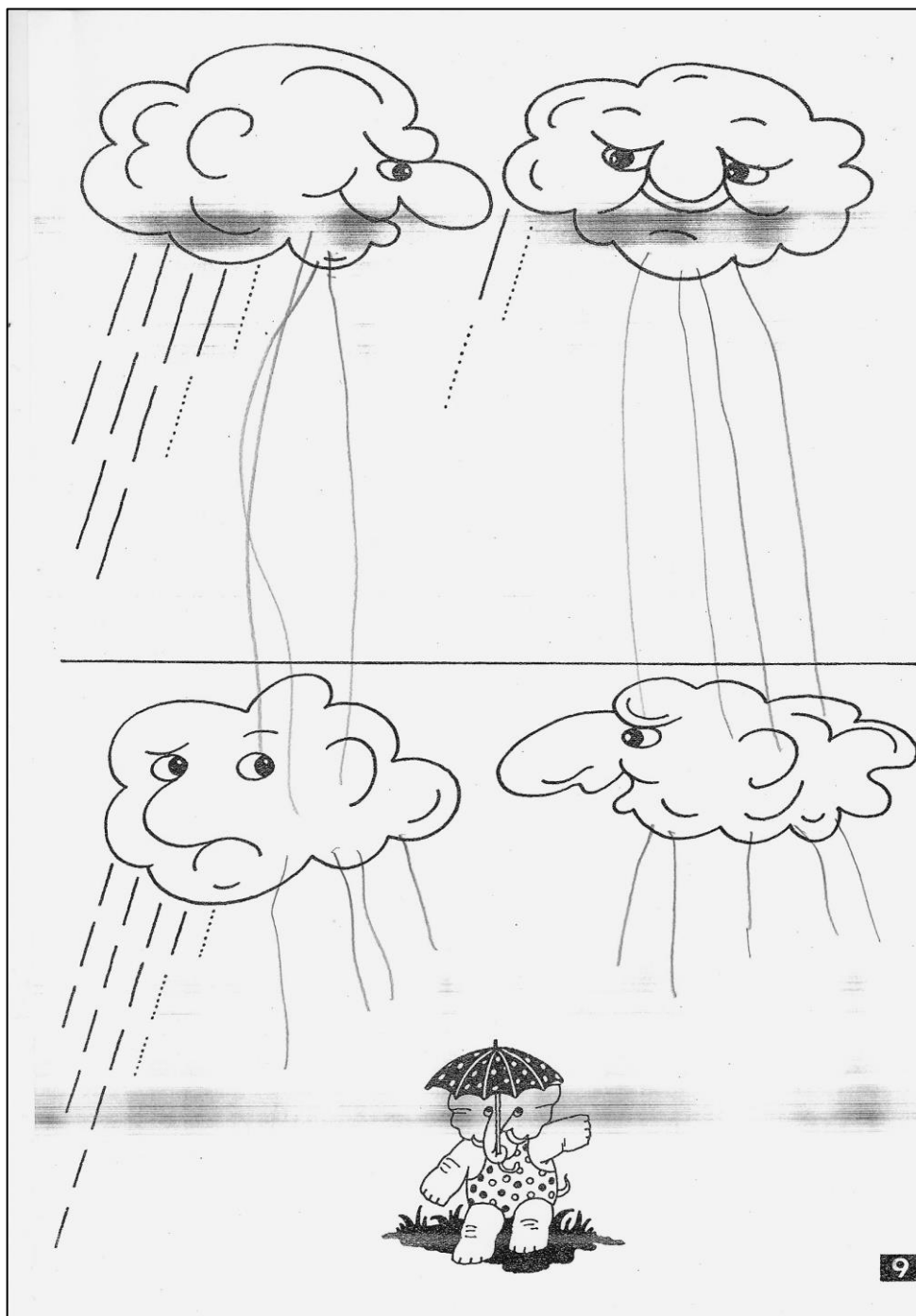
Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 41. Pracovní list číslo 5 – nedodržení směru

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 42. Pracovní list číslo 5 – nezvládnutí přerušení

Zdroj: Vlastní průzkum

Pracovní list číslo 6 (příloha D) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 8 – zuby (ostré obraty). Zúčastnilo se 35 dětí. 10 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s předlohou. 15 dětí mělo se zpracováním problém s nedodržením velikosti zubů, 9 dětí zvládlo změnu směru ve vedení čáry, ale ne už jednotlivé zuby

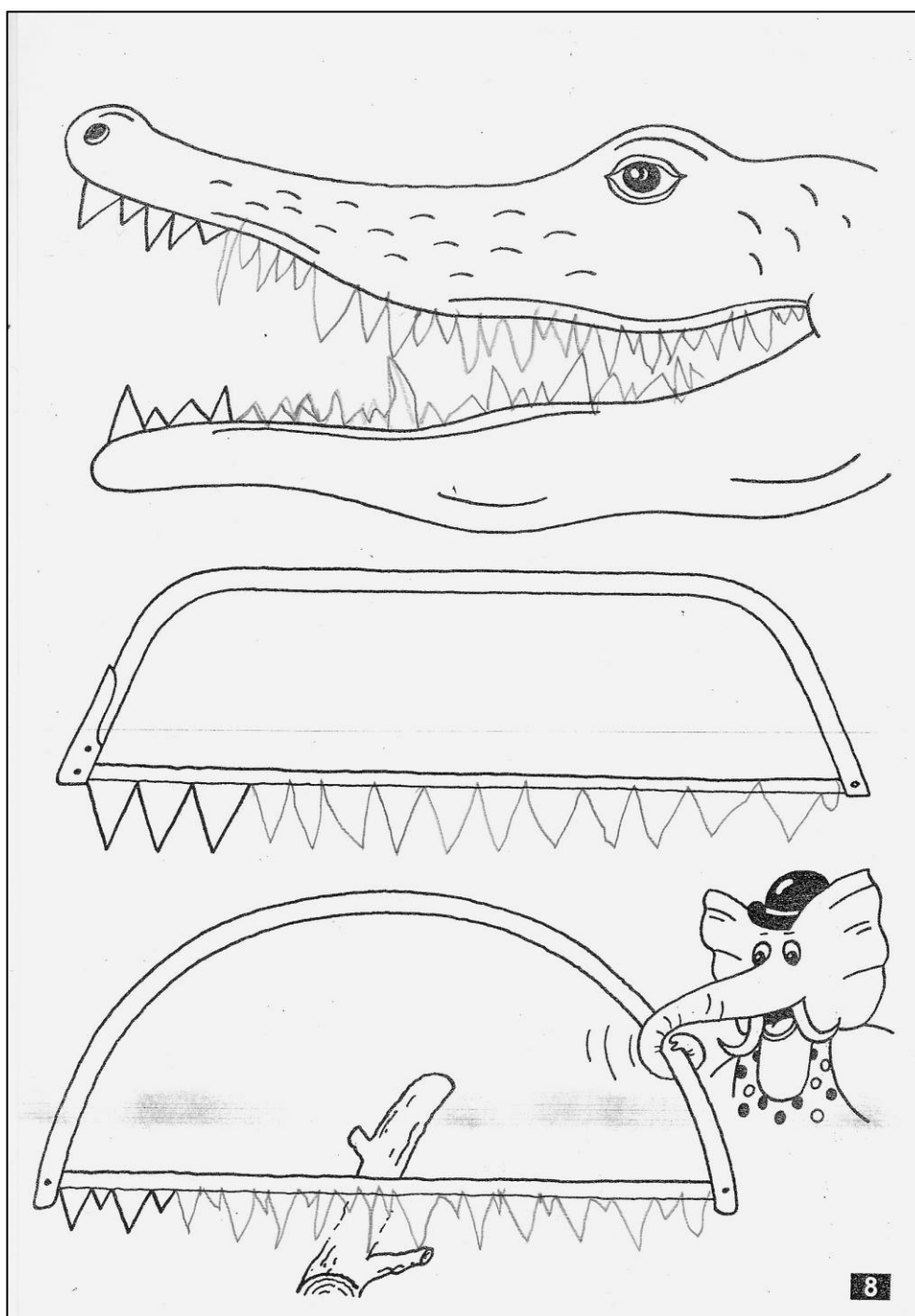
mezi sebou propojit. 1 chlapec nezvládl změnu směru a místo zubů kreslil horní a spodní oblouk nespojený.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označení 43. Zpracované obrázky, které neodpovídají předloze, najdeme pod čísly 44, 45, 46 a 47.

Na obrázku číslo 43 je velmi zdařilá kresba ostrých obrátů chlapce 6; 1 let. Jedná se o ukázku perfektního zvládnutí grafomotorického prvku. Chlapec plynule a přesně vedl linie čar dle předlohy. Postupoval od shora dolů a vždy zleva doprava. Dodržel velikost zubů na prostřední pile a perfektně střídal velikost u spodní pily. Jeho tahy byly ve všech případech ostré při každé změně směru. Úchop má špetkový se třemi prsty. Postavení a uvolnění ruky je správné. Tlak vyvinutý na tužku je přiměřený. Chlapec je při zpracování soustředěný a klidný. Úkol hodnotí jako jednoduchý

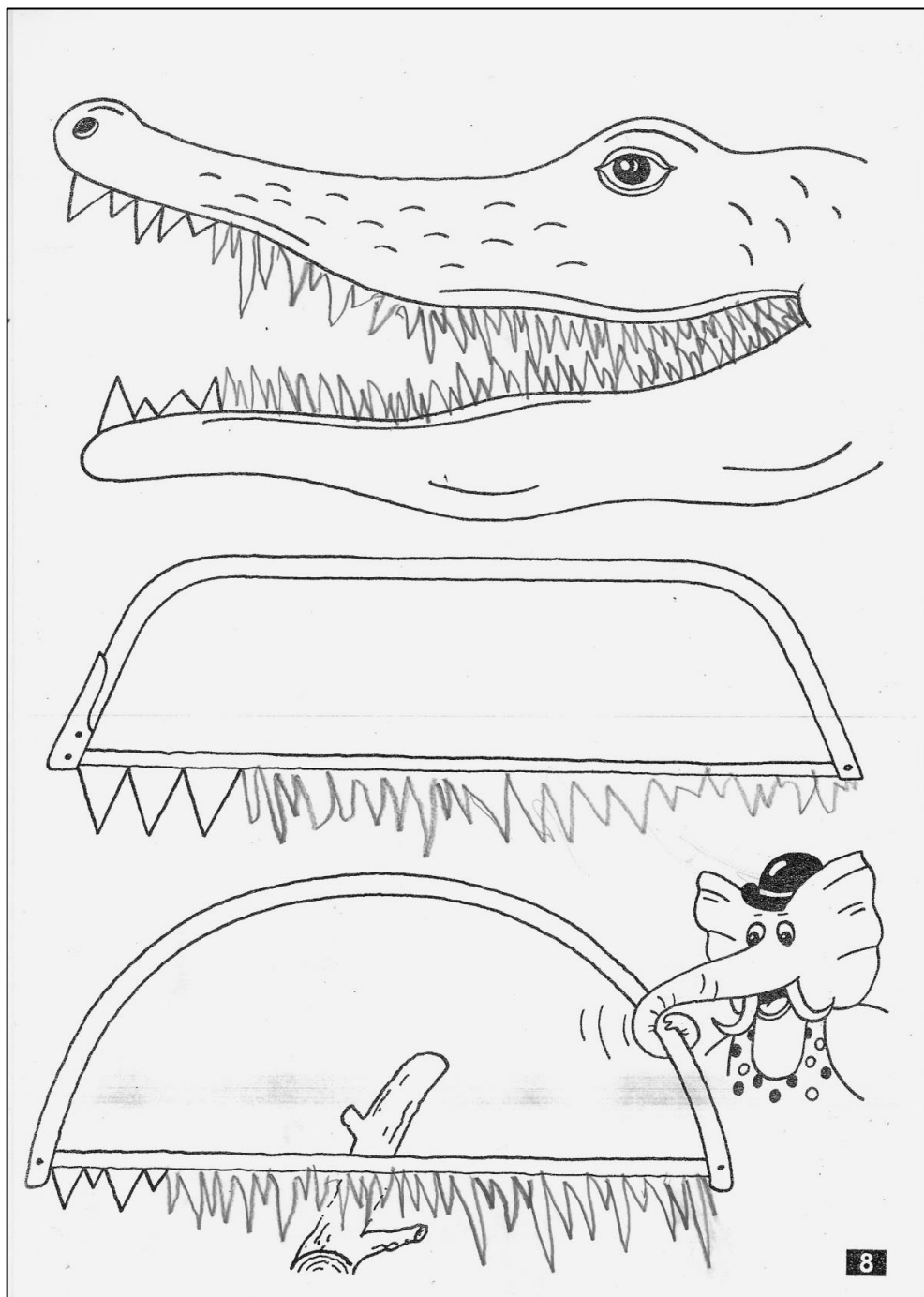
Na obrázku číslo 44 je kresba dívky 5; 10 let. Jedná se o kresbu stejného děvčete jako u obrázku číslo 25. Způsob provedení i kresba samotná vypovídá o tom, že pohyb není veden z ramene a ani z lokte. Při zpracování úkolu se dívka opět vrtí na židli, poposedává si ve směru kreslení – zleva se posunuje vpravo. To potvrzuje fakt, že pohyb nevychází z ramenního kloubu, loketní kloub také nepoužívá a celá kresba vychází opět pouze ze zápěstí. Dívka plně spolupracovala, úkol se jí jevil jako lehký. Kreslila bez velkého rozmyšlení a věděla, co má dělat. Grafomotorický prvek je navozen správně. U spodní pily dokonce správně vystihla měnící se velikosti zubů. Problém s neuvolněním ramenního a loketního kloubu je patrný při vedení linie čar. Sklon zubů se mění podle prostoru při kreslení, protože dívka plynule neposunuje ruku po papíře. Vždy udělá skupinku zubů, zastaví se, posune ruku a naváže s další skupinkou. Byla pozitivně naladěná, velmi pomalá a pečlivá. I přesto, že ráda kreslí, stále ještě nedošlo k uvolnění loketního a ramenního kloubu. Při kresbě měla správné sezení u stolu i postavení ruky. Úchop při držení tužky byl správný, ale stále křečovitý. To se odráží také zvýšeným tlakem při vedení jednotlivých čar.

Obrázek 43. Pracovní list číslo 6 – správné zvládnutí

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 44. Pracovní list číslo 6 – neuvolněné rameno a loket

Zdroj: Vlastní průzkum

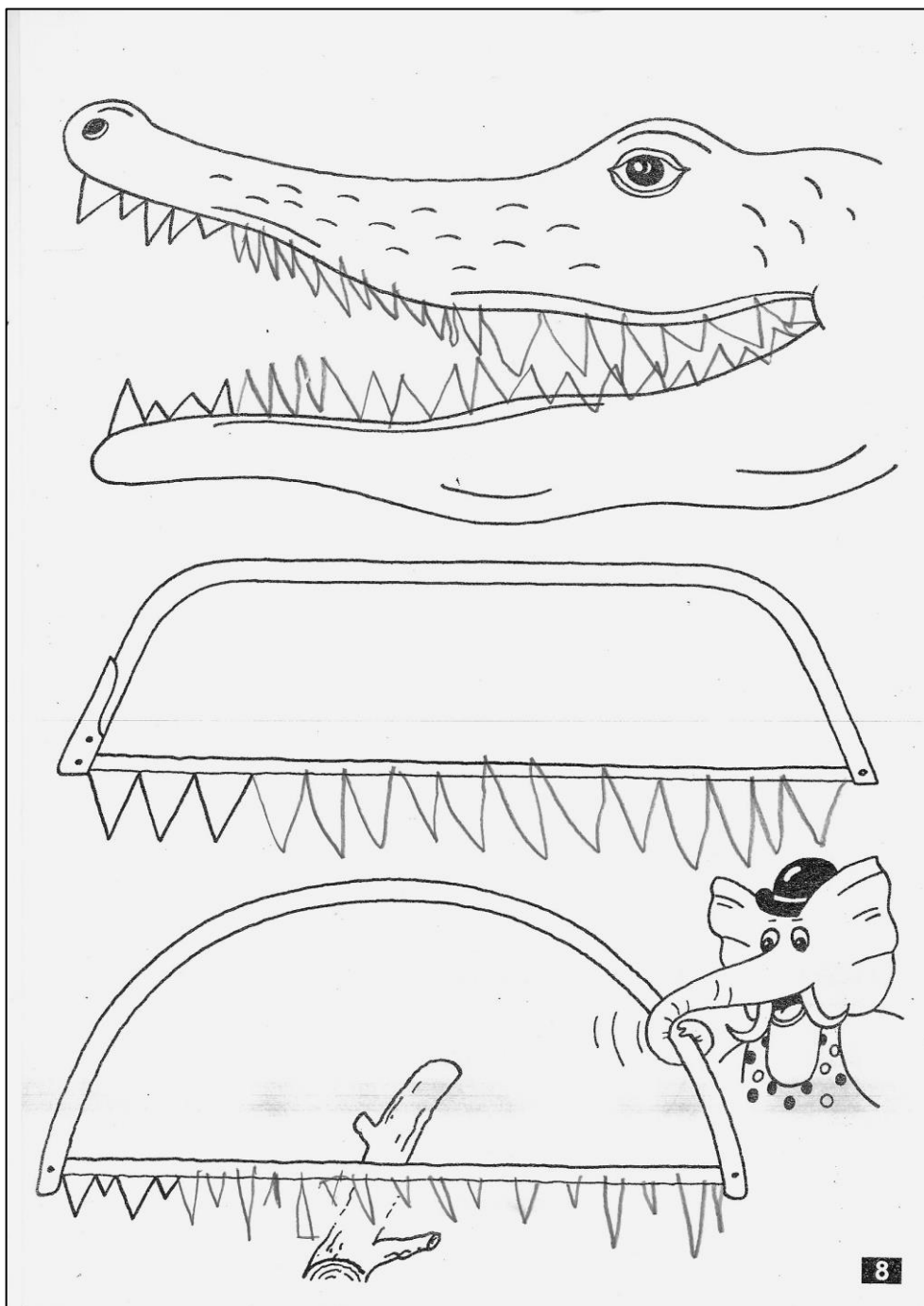
Na obrázku číslo 45 je kresba dívky 5; 9 let. Dívka má křečovitý drápovitý úchop, což se projevuje i zvýšeným tlakem na tužku. Grafomotorický prvek má již navozen správně, zvládá změnu směru. Vedení čáry je plynulé jen tehdy, když nemusí střídat velikosti dle předepsaného vzoru. U prostřední pily dodržela stejnou velikost zubů. U spodní pily děvče správně napodobilo střídání velikostí zubů, nedovede je

však spojit do jedné čáry. Dívka byla s úkolem rychle hotova. Ani u spodní pily neváhala a kreslila bez rozmýšlení. Úkol hodnotila jako jednoduchý.

Na obrázku číslo 46 je kresba chlapce 5; 8 let. Chlapec má již správně navozen grafomotorický prvek, zvládá změnu směru. Vedení čar je však chvílemi nejisté. Stále nezvládá jednotlivé zuby mezi sebou propojit. Částečně zvládá i odlišit velikosti zubů na spodní pile. Ruka je uvolněná, tlak na tužku přiměřený, úchop správný. Chlapec byl klidný. Pracoval plynule a rychle. Při hodnocení úkolu říkal, že mu zuby nešly spojit.

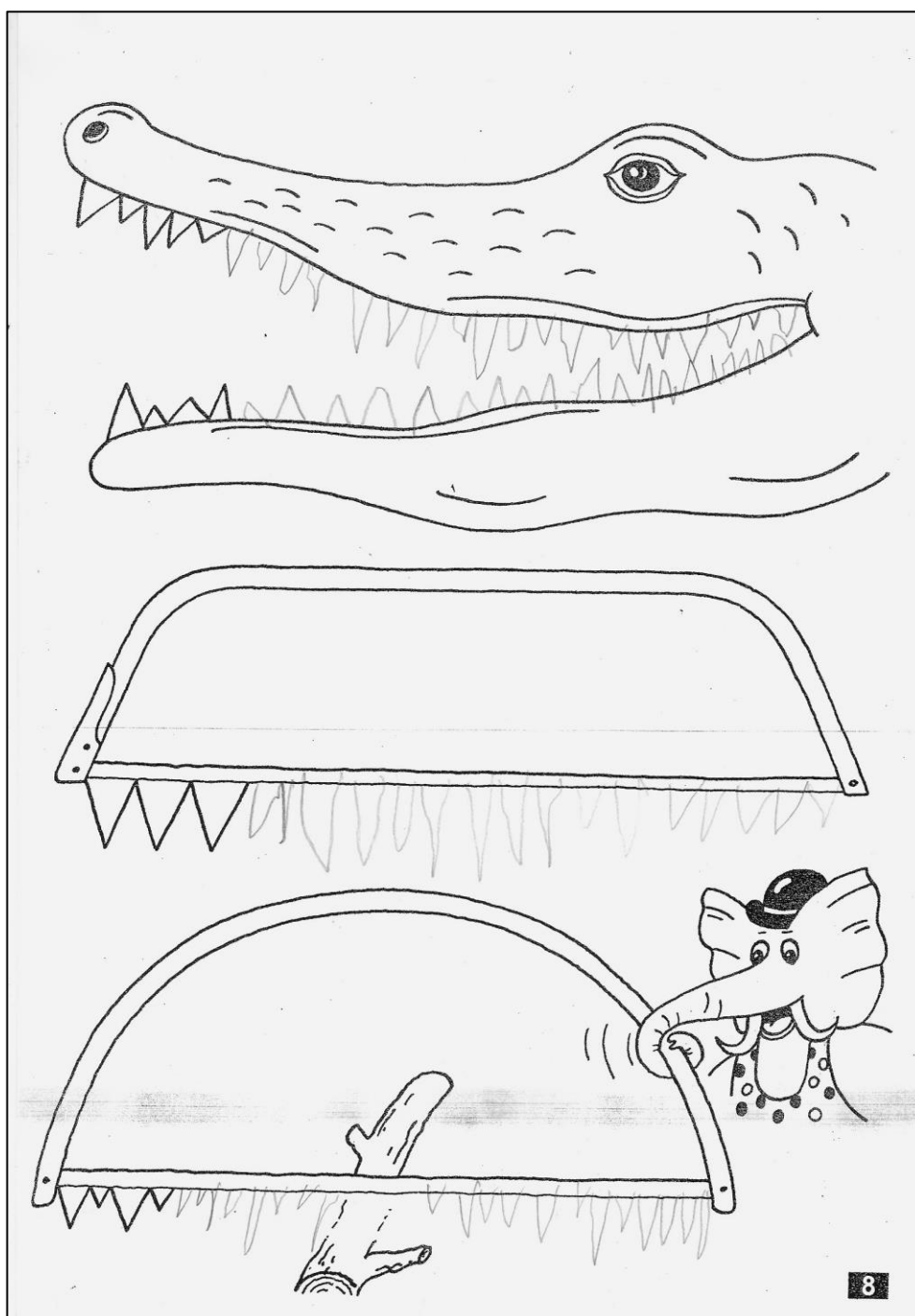
Na obrázku číslo 47 je kresba chlapce 5; 10 let. Jedná se o stejného chlapce jako u obrázku číslo 28, 36, 39, 42. Chlapec je stále nervózní a zamlklý. Spolupracuje. Při zpracování úkolu je křečovitý a projevuje se u něho motorický neklid. I nadále si pro sebe komentuje svoji práci, i když už méně. Ve svých tazích je nejistý, vedení čar není vždy plynulé. Nejprve se snaží vybarvovat krokodýlovi zuby. Poté, co jsem mu vysvětlila, co má dělat, se váhavě pustil do práce. Chlapec nezvládá změnu směru a vrací se k vývojově nižšímu oblouku. Jednotlivé oblouky mezi sebou ani nepropojuje. To ukazuje na návrat k první grafomotorické skupině. Úkol hodnotí opět jako těžký.

Obrázek 45. Pracovní list číslo 6 – nespojená linie čáry u střídání velikosti

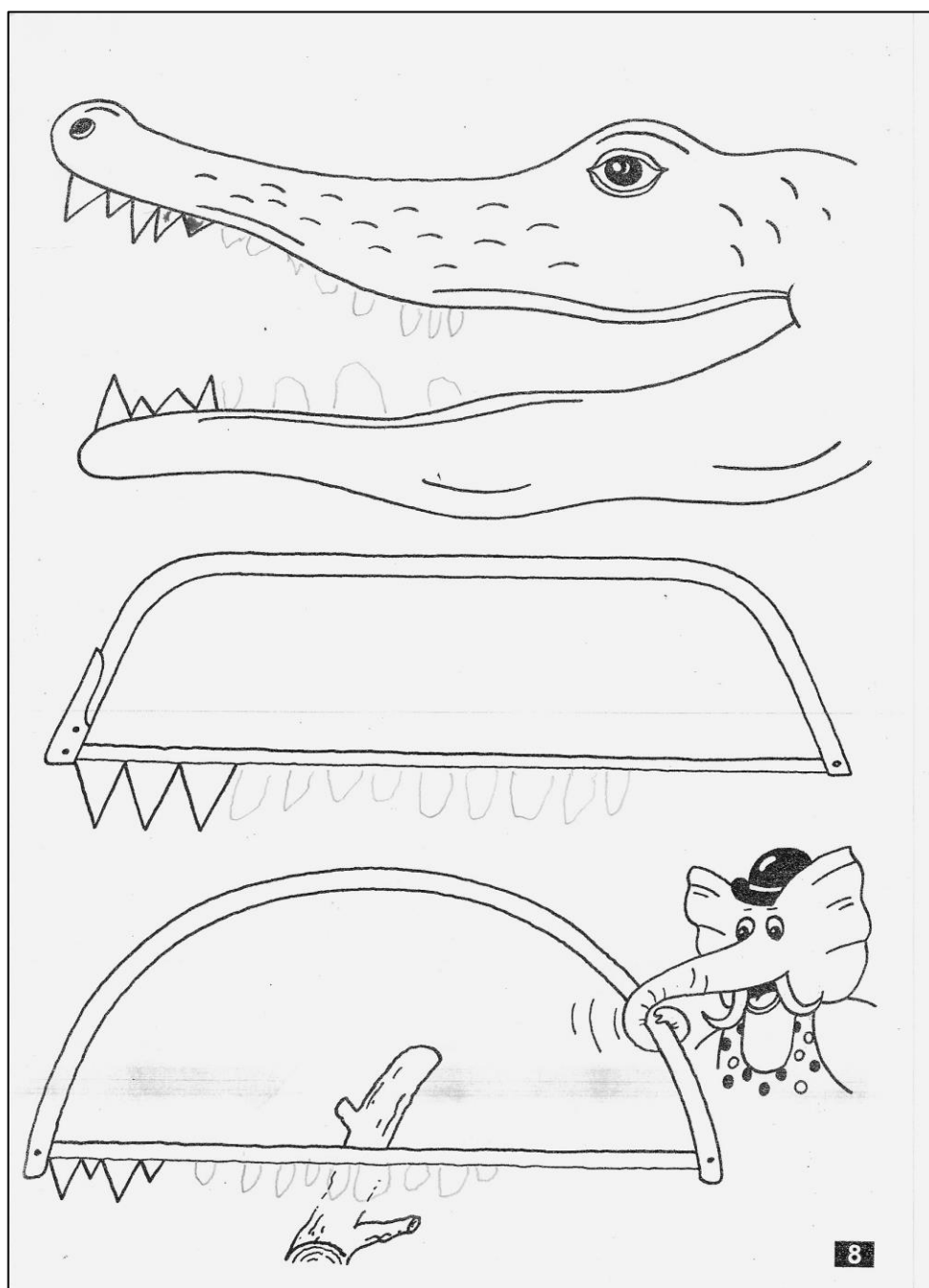
Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 46. Pracovní list číslo 6 – nespojená linie vedení čáry

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 47. Pracovní list číslo 6 – záměna za oblouk

Zdroj: Vlastní průzkum

4.6.2.1 Nejčastěji vyskytující se problémy a doporučení k druhé grafomotorické skupině

Stále přetrvává problém s neuvolněností ramene a ruky. Je zapotřebí i nadále posilovat dovednosti v jemné motorice, trénovat špetkový úchop a uvolňovat ruku dle doporučení k první grafomotorické skupině. Závodní dráhy a jednotažné cviky používáme stále obtížnější s přihlédnutím k pokrokům jednotlivých dětí. Pro uvolnění všech kloubů, které jsou důležité pro kreslení (později i psaní) můžeme přidat i kruh, pokud je zvládnutý. Můžeme s jeho pomocí tvořit spontánní kresby (příloha P). Malý kruh uvolňuje zápěstí, střední loket a velký rameno. Jednu kresbu kreslíme na formát nejméně A4.

Navození prvku „spirála“

Vzhledem k náročnosti prvku na koordinaci a odhad vzdálenosti je vhodné začínat kruhovým bludištěm, ze kterého se musí dítě vymotat nejprve prstem a následně i tužkou. Bludiště může mít formu cestiček nebo jen čáry. Po zvládnutí můžeme začít kreslit šneky. Zpočátku pomáháme dítěti se středem a ono na tento střed navazuje. Později necháme zvládnutí středu na dítěti. Při překřížení čáry řekneme: „Šnek šel spát.“ Poté začínáme kreslit nového šneka. U spirály se čáry nesmí zkřížit.

Navození prvku „šikmá čára“

Navození prvku by mělo mít dítě již z první grafomotorické skupiny, kdy spojovalo dva body různými směry. Pokud stále nemá navozenou šikmou čáru, je možné si pomoci jako u čáry vodorovné razítky. Jen jejich umístění bude šikmo (jako skluzavka). Později přecházíme do šikmé čáry vedené ze středu k okraji kruhu (motivujeme jako sluníčko). Zpočátku za pomoci opěrných bodů, postupně bez nich. Přerušenou šikmou čáru motivujeme jako déšť za pomoci rytmu (například přší, přší).

Navození prvku „vlnovka“

Vlnovka vzniká při zvládnutí spojení vždy horního a dolního oblouku. Předpokladem zvládnutí vlnovky je proto bezpodmínečné zvládnutí horního a spodního oblouku. Zprvu je možné, aby se dítěti jednotlivé vlny překrývaly, později musí zvládnout i vést linii čáry tak, aby se nekřížily. Pro navození prvku „vlnovka“ můžeme motivovat vlnami na moři. Je možné využít opět závodní dráhu v tomto tvaru. Pokud tento prvek činí dítěti problémy, je možné použít knoflíky, menší hračky či kamínky a dítě nechat zprvu mezi nimi jezdit prstem a následně i tužkou.

Navození prvku „elipsa“

Zde je pro dítě nejdůležitější si uvědomit odlišnost elipsy od kruhu a spirály. Elipsu můžeme motivovat např. šiškou. Zde nám opět pomohou závodní dráhy – ve tvaru elipsy. Z elipsy je možné kreslit obrázky, čímž docílíme i náročnosti různým polohováním.

Navození prvku „horní a spodní spojený oblouk“

Pro zvládnutí spojeného oblouku je důležité napojení dalšího oblouku. Dítě musí dokázat čáru při vedení zastavit, nezvedat tužku, změnit směr a napojit další oblouk. Horní oblouk motivujeme skákáním žáby či zajíčka. Zpočátku je možné dopomoci tečkami a případným přiložením prstu dospělého jedince se slovním doprovodem „hop“. Posouváme ruku vždy po jednom skoku ve směru vedené čáry. Spodní oblouk motivujeme žížalou, která zalezla pod zem a vykoukne. Postup je stejný jako u horního oblouku se slovním doprovodem „áááá kuk“.

Navození prvku „ostrý obrat – zuby“

Pro zvládnutí kreslení zubů je potřeba, aby dítě zvládlo šikmé čáry a jejich změnu při vedení linie. Musí tedy při vedení šikmé čáry ruku zastavit, nezvednout ji, změnit směr a pokračovat v čáře. Pokud toto dítě nezvládne v jednom pohybu, dojde k zakulacení zubů (už nejsou ostré). Navodit zuby je možné s pomocí opěrných bodů a dohlédnout, aby dítě nezvedalo tužku. Další možností je navození kolébavého pohybu při kresbě smrku, opět je nutný dohled nad nezvedáním tužky. V nácviku se můžeme vrátit k jednotlivým bodům z první grafomotorické skupiny nechat je dítě opět spojovat šikmými čáry, ale tentokrát bez zvednutí tužky, tedy v plynulém navázání v tahu.

4.6.2.2 Ukázky volné kresby s využitím prvků z druhé grafomotorické skupiny

Obrázek 48. Ukázka volné kresby s prvky druhé grafomotorické skupiny 1

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 49 je kresba chlapce 5, 5 let. Chlapec zde použil: **svislou čáru a vodorovnou čáru** - dům, okna, dveře; **kruh** – slunce; **spodní oblouk** – pusa sluníčka; **šikmou čáru** – paprsky slunce, komín; **vlnovku** – mrak; **ostrý obrat (zuby)** – střecha, kouř; **spodní spojený oblouk** – tašky na střeše. Chlapec se pustil i do **spodní smyčky** – kouř, která je součástí třetí grafomotorické skupiny a je tak věkem napřed. Chlapec výborně zvládá grafomotorické prvky druhé a jeden prvek i ze třetí skupiny. Na obrázku je však patrná neuvolněnost ramenního kloubu a křečovitost při vedení linie čáry.

Na obrázku číslo 49 je kresba dívky 5, 8 let. Dívka použila: **kruh** – květina, sluníčko; **svislou čáru** – tráva; **šikmou čáru** vycházející ze středu – paprsky sluníčka; **oblouk** – listy květiny, dveře; **elipsu** – rybník; **vlnovku** – vlny na rybníce; **přerušovanou čáru** – kapky deště; **spojený oblouk** – květiny, mrak; **spirálu** – květina, **ostrý obrat** – střecha domu, květina; **horní smyčku** (ze třetí grafomotorické skupiny) – mrak.

Na obrázku číslo 50 je kresba dívky 5, 10 let. Dívka použila: **vodorovnou a svislou čáru** – most; **kruh** – slunce a květiny; **šikmou čáru** vycházející ze středu –

slunce; **vlnovku** – vlny na řece; **horní oblouk** – duha; **spodní oblouk** – ústa a nos slunce; **spojený horní oblouk** - most a květiny; **spojený spodní oblouk** – květiny.

Obrázek 49. Ukázka kresby s částečným námětem s prvky druhé grafomotorické skupiny 2

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 50. Ukázka volné kresby s prvky druhé grafomotorické skupiny 3

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 51. Ukázka volné kresby s prvky druhé grafomotorické skupiny 4

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 51 je kresba dívky 6, 2 let. Dívka při kresbě použila: **svislou čáru** – dolní končetiny postav a proužky na botách; **vodorovnou čáru** – dolní lem trička, nohavice u kalhot, spodní část šatů; **kruh** – hlavy; **elipsu** – oči; **šikmou čáru** – hvězdička na šatech, řasy, horní končetiny postav; **spodní oblouk** – pusa, chodidla nohou; **spojený horní oblouk** – ozdoba na šatech; **spojený spodní oblouk** – květina

na šatech; **spirálu** – nosy, ozdoby na šatech; **ostrý obrat** – šaty u obou postav, napojení paží na trup malé postavy; **spodní vratný oblouk** (ze třetí grafomotorické skupiny) – prsty postav.

Obrázek 52. Ukázka kresby s prvky druhé grafomotorické skupiny 5

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 52 je kresba chlapce 6, 3 let. Chlapec má radost z nově zvládnutého prvku – **ostrého obratu** a ten hojně používá – lemování výkresu, hvězdičky, v čísle jedna, boty a šaty holčičky, kalhoty chlapce. Chlapec dále použil: **kruh** – hlavy postav; **svislou čáru** – trup postav; **vodorovnou čáru** – lem šatů, podpatek u bot; **šikmou čáru** – paže a zakončení rukávů; **horní oblouk** – oči obou postav a nos dívky, **spodní oblouk** – nos chlapce a dlouhé vlasy dívky; **spojený horní oblouk** – srdíčka; **spojený spodní oblouk** – vlasy a prsty postav.

4.6.3 Třetí grafomotorická skupina prvků

Mezi základní prvky této skupiny řadíme horní smyčku, spodní smyčku a horní oblouk s vratným tahem a spodní oblouk s vratným tahem. Pro uvolnění ruky jsem použila závodní dráhu ve tvaru oblouku dvěma či více zatáčkami. Následoval jednotažný cvik (Bednářová, Jedním tahem) č. 26 až 56. Jedná se o nejtěžší dráhy a jednotažné cviky. Dítě mělo vždy možnost si vybrat z nabídnutých variant.

Pracovní list číslo 7 (příloha B) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 13 – horní smyčka. Zúčastnilo se 35 dětí. 12 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s předlohou. 22 dětí mělo se zpracováním problém se směrem ve vedení horní smyčky (zaměňovaly za spodní). Některé děti zaměňovaly smyčky ve všech řádkách za spodní, jiné na jednom řádku nebo smyčky různě střídaly. 1 chlapec nezvládl překřížení vůbec. Všech 35 dětí vede čáry zleva doprava a postupuje shora dolů.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označením 53, zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 54 a 55.

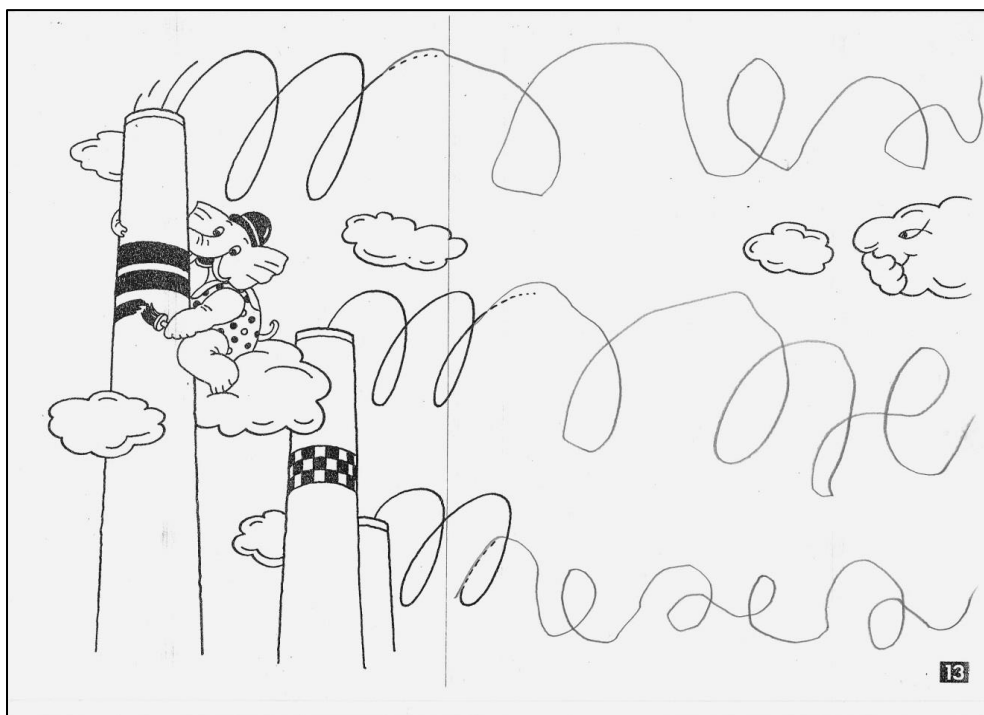
Obrázek 53. Pracovní list číslo 7 – správné zpracování

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 53 je velmi zdařilá kresba horní smyčky a ukázka perfektního zvládnutí grafomotorického prvku dívky 6; 2 let. Dívka plynule a přesně vede linie horní smyčky dle předlohy. Postupovala od shora dolů a vždy zleva doprava. Daří se jí i dodržet velikost smyček. Úchop má špetkový. Postavení a uvolnění ruky je správné. Tlak vyvinutý na tužku je přiměřený. Dívka je rychlá, soustředěná a vyrovnaná. Úkol hodnotí jako velmi jednoduchý.

Obrázek 54. Pracovní list číslo 7 – nedodržení směru vedení linie čáry

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 54 je kresba dívky 5; 10 let. Jedná se o děvče z obrázku č. 45. Dívka má stále křečovitý drápovitý úchop, což se projevuje i zvýšeným tlakem na tužku. Po upozornění si dává pozor a sklon tužky se snaží dodržet správně, alespoň při zpracování v jednotažném cviku. Na pracovní list se musí více soustředit a tím jí uniká správné držení ruky a vrací se ke křečovitosti. Grafomotorický prvek má již navozen správně, zvládá křížení šikmých čar, plně si neuvědomuje směr vedení čáry. Vedení čáry není plynulé a dívka se často zastavuje a přemýšlí o dalším pokračování v tahu. Dívka byla lehce nervózní a nešťastná. Sama konstatuje, že si nevěděla rady a bylo to těžké.

Na obrázku číslo 55 je kresba chlapce 5; 11 let. Jedná se o stejného chlapce jako u obrázku č. 28,36,39,42 a 47. Chlapec spolupracuje, ale je stále mírně nervózní a zamlklý. Při zpracování úkolu je stále motoricky neklidný, komentuje svoji práci. Ve svých tazích je nejistý, vedení čar není vždy plynulé. Opět se začíná vybarvováním. Po vysvětlení se pouští nejistě do práce. Chlapec nezvládá křížení a vrací se k vývojově nižší mělké vlně. Úkol hodnotí opět jako těžký.

Obrázek 55. Pracovní list číslo 7 – návrat k vlnovce

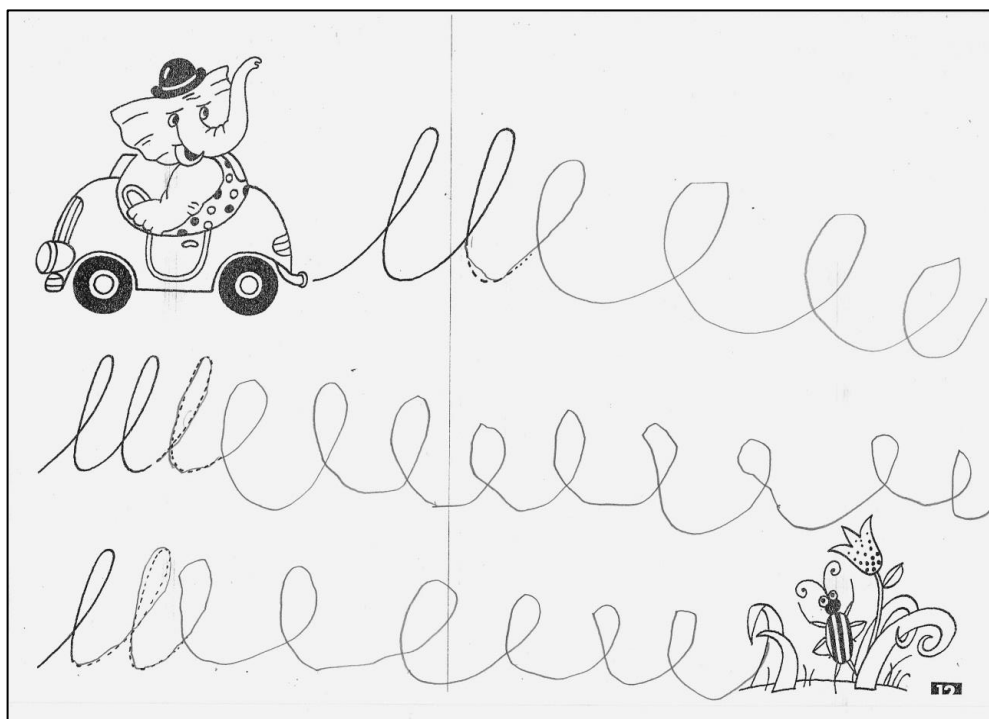
Zdroj: Vlastní průzkum

Pracovní list číslo 8 (příloha C) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 12 – spodní smyčka. Zúčastnilo se 35 dětí. 10 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s předlohou. 24 dětí mělo se zpracováním problém se směrem ve vedení spodní smyčky. Zaměřovaly za horní smyčku stejným způsobem jako u pracovního listu č. 7. 1 chlapec nezvládl překřížení vůbec. Všechny 35 dětí vede čáry zleva doprava a postupuje shora dolů.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označením 56, zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 57 a 58.

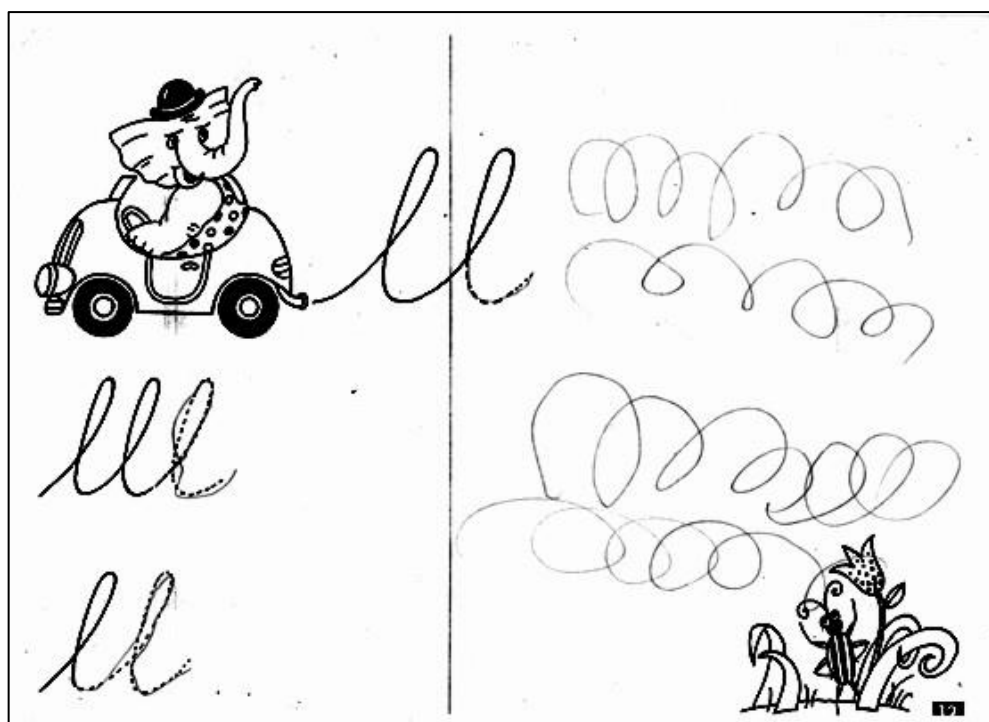
Na obrázku číslo 56 je kresba dívky 5; 10 let. Jedná se o děvče z obrázku číslo 45 a 54. Dívka s křečovitým drápovitým úchopem, projevujícím se zvýšeným tlakem na tužku. Po upozornění si opět dává pozor a sklon tužky se snaží dodržet správně jen při zpracování jednotázného cviku. Při větším soustředění na pracovní list se vrací ke křečovitosti. Grafomotorický prvek má již navozen správně. Zvládá křížení šikmých čar a plně si uvědomuje směr vedení čáry. Vedení čáry není plynulé a dívka se často zastavuje a přemýšlí o dalším pokračování v tahu. Dívka je soustředěná. Úkol hodnotí jako jednodušší než předešlý.

Obrázek 56. Pracovní list číslo 8 – správné provedení

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 57. Pracovní list číslo 8 – záměna za horní smyčku

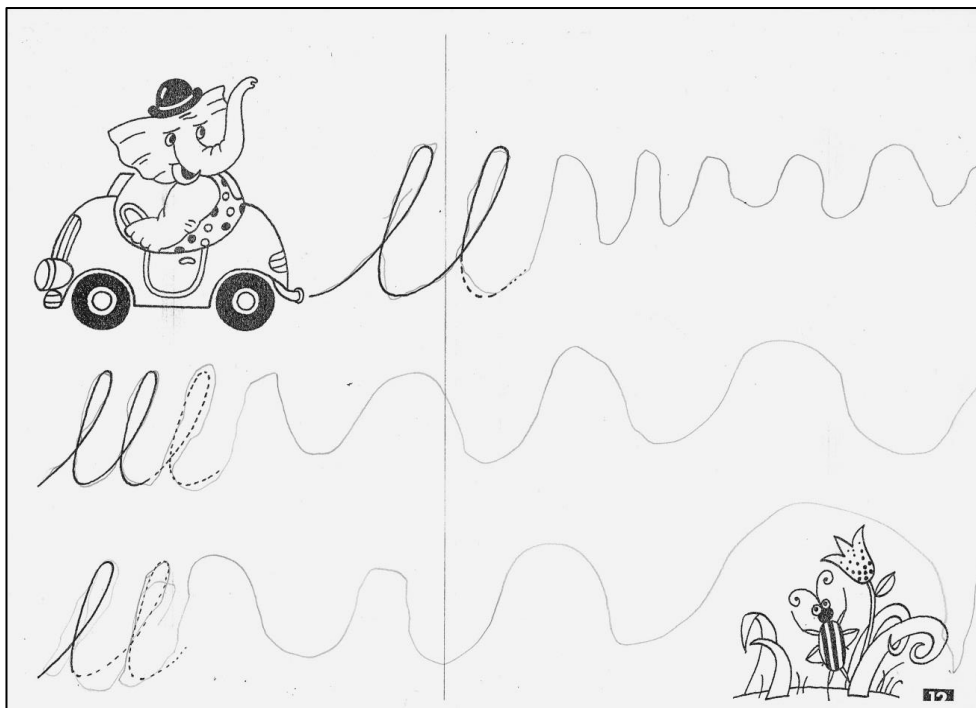

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 57 je kresba chlapce 5; 8 let. Chlapec se dopustil nejčastější chyby, která se objevovala při zpracování tohoto grafomotorického listu. Zaměnil dolní

smyčku za horní. Zvládá křížení šikmé čáry, ale neuvědomuje si směr při jejím vedení. Úchop tužky má špetkový za použití třech prstů, postavení je ruky správné, tlak vyvíjí přiměřeně. Chlapec je klidný, vyrovnaný a pozitivně naladěný. Úkol hodnotí jako snadný.

Obrázek 58. Pracovní list číslo 8 – návrat k vlnovce

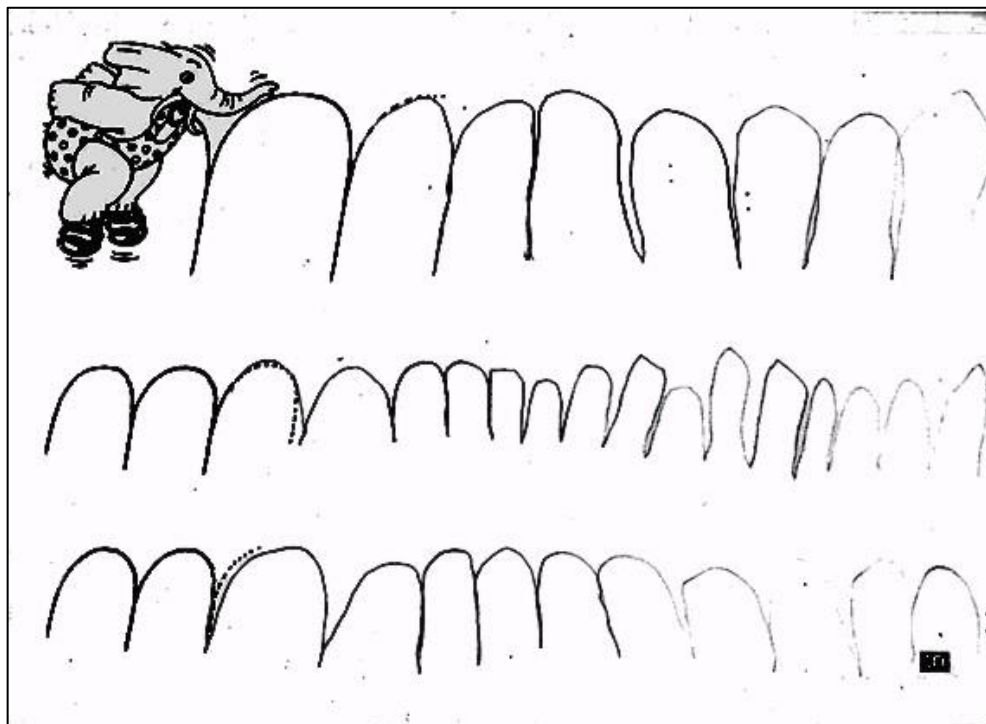
Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 58 je kresba chlapce 5; 11 let. Jedná se o stejného chlapce jako u obrázku č. 28, 36, 39, 42, 47 a 55. Chlapec spolupracuje, je stále nervózní. Při zpracování úkolu je stále motoricky neklidný, komentuje svoji práci. Ve svých tazích je již jistější, vedení čar není vždy plynulé. Zpočátku se snaží obtáhnout předepsanou smyčku, ale nevede se mu překřížení ani obtáhnout. Posléze nejspíše pokračuje. Chlapec nezvládá křížení a vrací se k vývojově nižší, teď již hluboké vlně. Úkol hodnotí opět jako těžký.

Pracovní list číslo 9 (příloha J) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 10 – horní vratný oblouk. Zúčastnilo se 35 dětí. 8 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s předlohou. 27 dětí mělo se zpracováním problém a vracelo se k vývojově nižším grafomotorickým prvkům, do druhé grafomotorické skupiny, jako jsou spojený horní oblouk, ostrý obrat (zuby), horní smyčka nebo vlnovka. 1 dítě zpracovalo tento pracovní list s návratem do první grafomotorické skupiny.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označením 59, zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 60 a 61.

Obrázek 59. Pracovní list číslo 9 – správné provedení

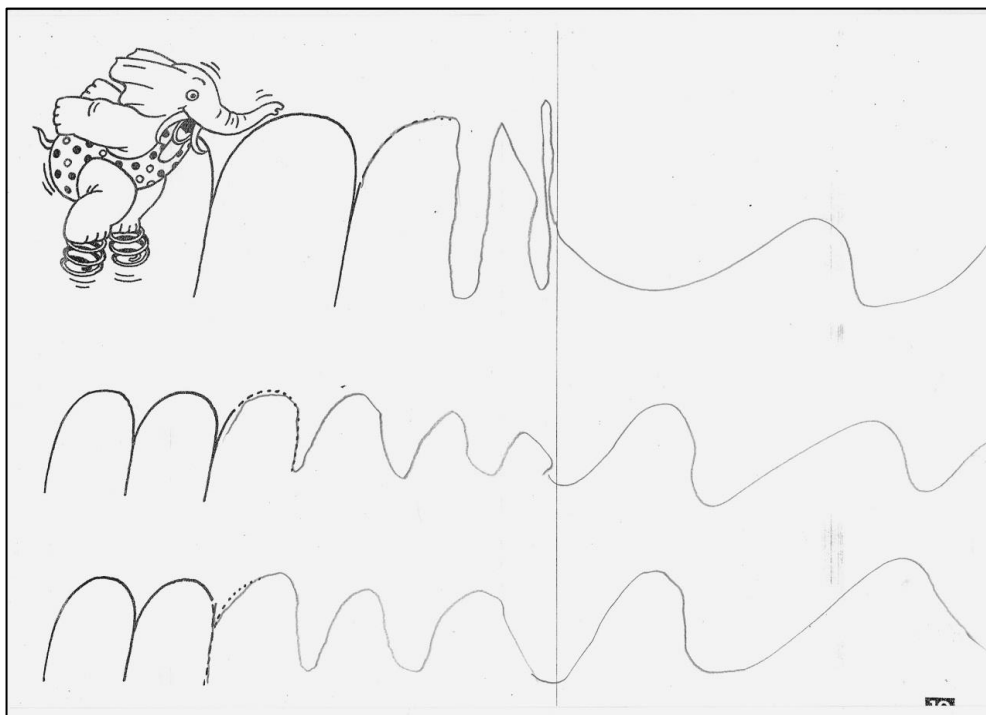

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 59 je velmi zdařilá kresba horního oblouku a ukázka perfektního zvládnutí grafomotorického prvku dívky 6; 2 let. Dívka přesně vede linii horní vratného oblouku dle předlohy. Z počátku si byla nejistá, to se projevilo v kresbě kostrbatějším vedením čáry. Poté, co byla ujištěna, že si vede skvěle, jsou její tahy již plynulé. Postupovala od shora dolů a vždy zleva doprava. Daří se jí i dodržet velikost oblouků. Úchop má špetkový. Postavení a uvolnění ruky je správné. Tlak vyvinutý na tužku je přiměřený. Dívka je rychlá, soustředěná a vyrovnaná. Úkol hodnotí jako velmi jednoduchý.

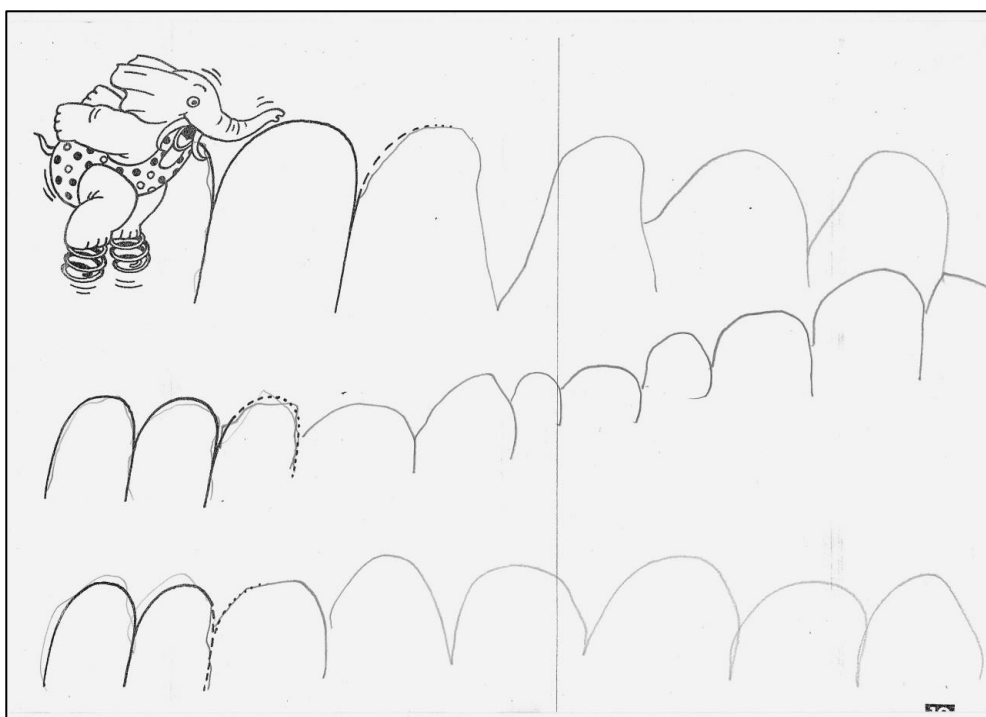
Na obrázku číslo 60 je kresba dívky 5; 10 let. Dívka má správný úchop, nemá však dostatečně uvolněnou ruku, to se projevuje i zvýšeným tlakem na tužku. Grafomotorický prvek není navozen správně, neuvědomuje si, jak má horní vratný oblouk vypadat. Dívka se vrací k již zvládnuté vlně z druhé grafomotorické skupiny. Vedení linie vlny je však plynulé. Děvče hodnotí úkol jako jednoduchý.

Obrázek 60. Pracovní list číslo 9 – návrat k vlnovce

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 61. Pracovní list číslo 9 – uvědomuje si tvar, nezvládá provedení

Zdroj: Vlastní průzkum

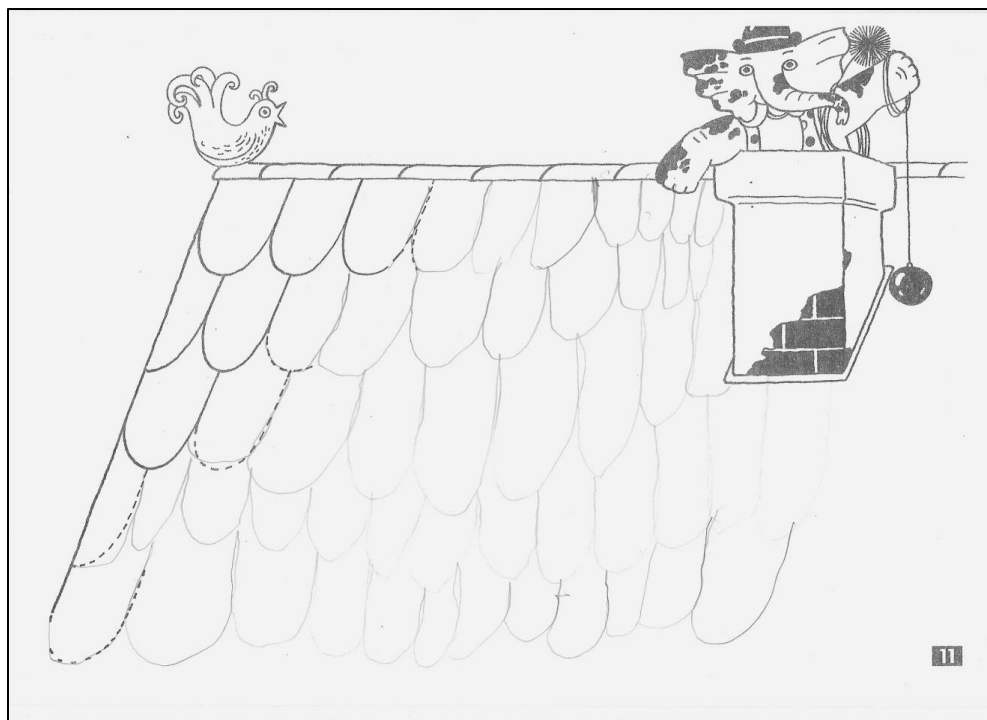
Na obrázku číslo 61 je kresba chlapce 6; 3 let. Chlapec si plně uvědomuje tvar horního vratného oblouku. Jeho provedení však není schopn. Vyřešil problém netradičním způsobem. V poslední řadě se chvíli vrátil ke spojenému hornímu oblouku

a v závěru se mu již vede vratný oblouk. Vedení linie čáry je zpočátku přerušované z důvodu napodobení správného tvaru grafomotorického prvku. Ke konci pracovního listu je již plynulé. Úchop tužky je správný, postavení ruky také. Zpočátku vyvíjí větší tlak na tužku. V závěru je již přiměřený. Chlapec je živý, rychlý a plnění úkolu přistupuje svědomitě. Úkol hodnotí jako lehký.

Pracovní list číslo 10 (příloha I) dle Bednářové Kreslení před psaním str. 11 – spodní vratný oblouk. Zúčastnilo se 35 dětí. 5 dětí zpracovalo pracovní list způsobem, který je v souladu s předlohou. 29 dětí mělo se zpracováním problém a vrátilo se k vývojově nižším grafomotorickým prvkům druhé skupiny jako jsou spojený horní oblouk, ostrý obrat (zuby), horní smyčka nebo vlnovka. 1 dítě se zpracováním pracovního listu vrací do první grafomotorické skupiny.

Ukázku zpracování listu, která je v souladu, najdeme pod označením 62, zpracované obrázky neodpovídající věku pod čísly 63, 64 a 65.

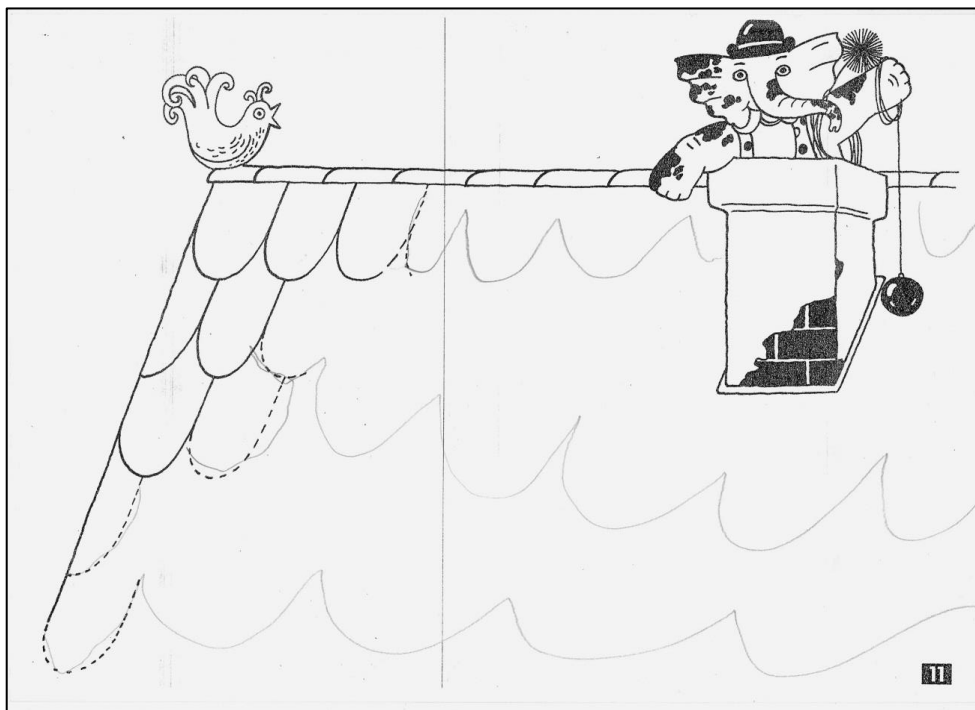
Obrázek 62. Pracovní list číslo 10 – správné provedení

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 62 je velmi zdařilá kresba a ukázka perfektního zvládnutí spodního vratného oblouku dívky 6; 2 let. Dívka přesně vede linie čar plynule a dle předlohy. Postupovala od shora dolů a vždy zleva doprava. Úchop má špetkový. Postavení a uvolnění ruky je správné. Tlak vyvinutý na tužku je přiměřený. Dívka je rychlá, soustředěná a vyrovnaná. Úkol hodnotí jako velmi jednoduchý, ale dlouhý.

Obrázek 63. Pracovní list číslo 10 – návrat k spodnímu spojenému oblouku

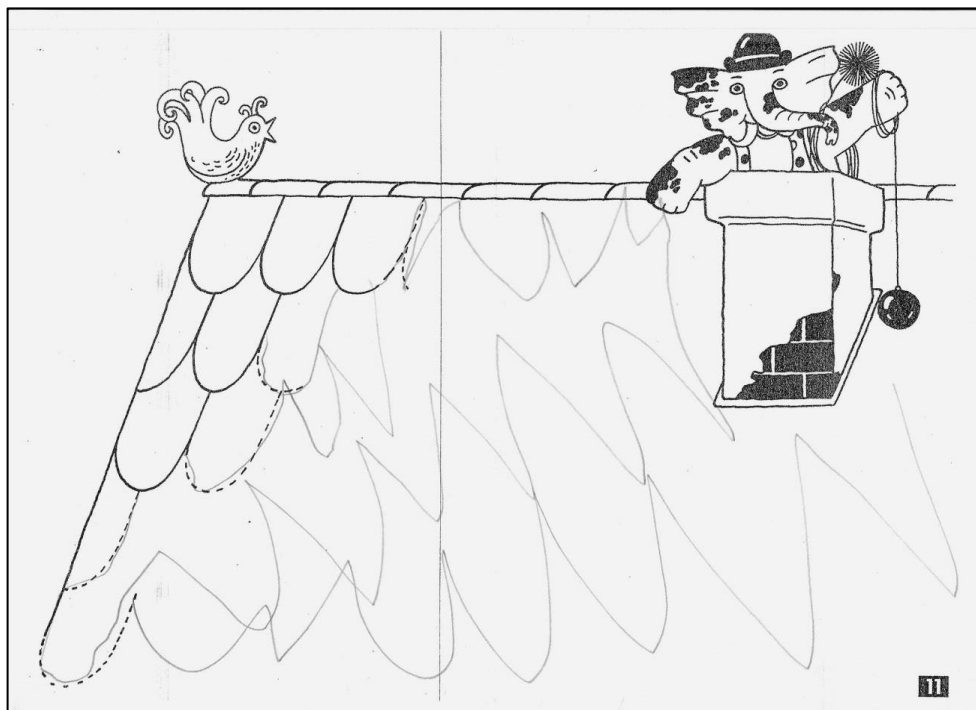

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 63 je kresba chlapce 6; 3 let. Chlapec se dopustil nejčastější chyby, která se objevovala při zpracování tohoto grafomotorického listu. Zvládá již opakování spodního oblouku i změnu směru při jeho napojení. Nevládá ještě vratný tah. Úchop tužky má špetkový, postavení ruky správné, tlak vyvíjí přiměřeně. Chlapec je klidný, vyrovnaný a pozitivně naladěný. Při plnění úkolu byl velmi rychlý. Úkol hodnotí jako snadný.

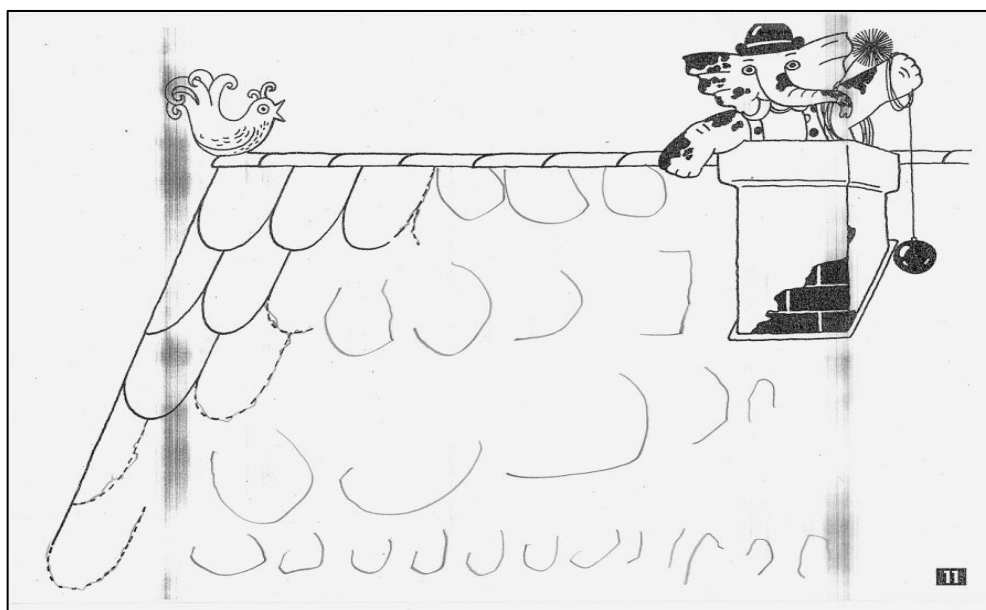
Na obrázku číslo 64 je kresba dívky 5; 11 let. Jedná se o kresbu stejného děvčete jako u obrázku číslo 25 a 44. Způsob provedení i kresba samotná vypovídá o tom, že pohyb není veden z ramene. Vypovídají o tom vějířovitý sklon při vedení linie čar. Při zpracování úkolu se dívka na židli natáčí celým tělem. To potvrzuje fakt, že pohyb nevychází z ramenního kloubu. Loketní kloub již používá. Dívka plně spolupracovala, úkol se jí jevil jako lehký. Do kresby se pustila bez velkého rozmýšlení. Grafomotorický prvek ještě není navozen. Dívka se vrací k ostrým obrátům (zubům). Při práci byla rychlá až zbrklá. Tlak vyvinutý na tužku byl přiměřený.

Obrázek 64. Pracovní list číslo 10 – návrat k ostrému obratu

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 65. Pracovní list číslo 10 – návrat k oblouku

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 65 je kresba chlapce 5; 11 let. Jedná se o stejného chlapce jako u obrázku č. 28, 36, 39, 42, 47, 55 a 58. Při zpracování úkolu je stále motoricky neklidný, komentuje svoji práci. Ve svých tazích si je jistější, vedení čar není vždy plynulé. Chlapec je dobře naladěný a do úkolu se pouští téměř ihned. Po provedení každého spodního oblouku okamžitě vstává ze židle a jásá, jak se mu to povedlo.

Takto vyplňuje celý pracovní list. I přes řádné vysvětlení vedení tahu se chlapec svým zpracováním vrací k spodnímu oblouku. V posledním řádku dokonce k hornímu oblouku a svislé čáře. Tento úkol chlapec hodnotí jako jednoduchý.

4.6.3.1 Nejčastěji vyskytující se problémy a doporučení k třetí grafomotorické skupině

U některých dětí stále není plně uvolněné rameno. Je zapotřebí i nadále posilovat dovednosti v jemné motorice, trénovat špetkový úchop a uvolňovat ruku dle doporučení k první grafomotorické skupině. Závodní dráhy a jednotažné cviky používáme ještě obtížnější než u druhé grafomotorické skupiny, ale opět vždy s přihlédnutím k pokrokům jednotlivých dětí. I nadále můžeme uvolňovat pomocí obrázků s kruhy (příloha P) a nyní i elipsami a tvořit z nich spontánní kresby (příloha Q). Formát papíru volíme opět nejméně A4.

Navození křížení u prvku „horní a spodní smyčka“

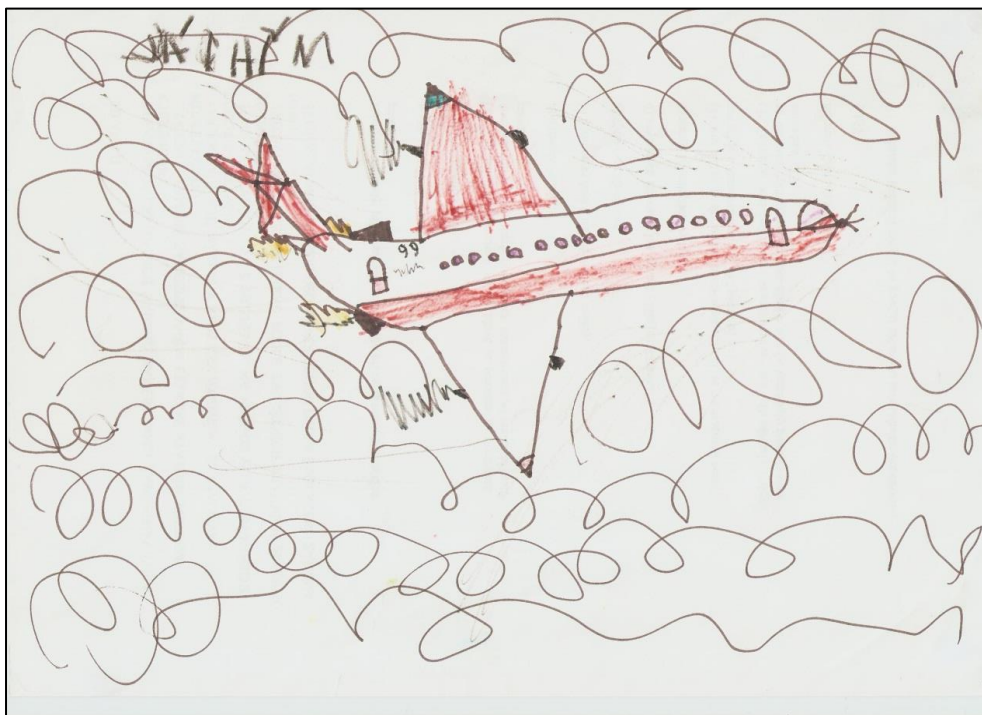
S křížením šikmých čar se dítě už v předchozí práci setkalo u drah a jednotažných cviků. K navození křížení je vhodné nechat dítě dlouho obtahovat celé řady smyček velké velikosti. Dopomoci k uvědomění si jejich křížení můžeme slovně nebo náznakem šipek. Začínáme vždy horní smyčkou, která je pro dítě méně obtížná.

Navození prvku „oblouk s vratným tahem“

Z důvodu obtížnosti při navození vratného tahu je nutné vysvětlit dítěti, že čára oblouku je vedena ve stejné stopě jako u ukončení předchozího oblouku. Slovní dopomoc je zde na místě. Opět necháme dítě delší dobu obtahovat, poté dopomůžeme vyznačením linie tečkami. Zvýrazníme dítěti místo, kde se oblouk odlepuje.

4.6.3.2 Ukázky volné kresby s využitím prvků z třetí grafomotorické skupiny

Obrázek 66. Ukázka volné kresby s prvky třetí grafomotorické skupiny 1

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 66 je kresba chlapce 6, 1 let. I na tomto obrázku je patrná radost ze zvládnutí nového prvku – **horní smyčky**, která v dolní pravé části obrázku kresby přechází do vlnovky. Na kresbě chlapec dále použil: **kruh** – okna; **rovnou čáru** – trup letadla, **oblouk** – trup, kokpit a dveře letadla; **ostrý obrat** – křídla a ocas letadla, kouř z motorů; **šikmou čáru** – ocas letadla, záře světla.

Na obrázku číslo 67 je kresba dívky 5, 10 let. Na kresbě dívka použila: **vodorovnou čáru** – elektrické dráty, domeček, okna, dveře; **svislou čáru** – domeček, okna, dveře, stonky květin; **šikmou čáru** – paprsky slunce, listy květin, tykadla šneka, zobáčky a tělíčka některých ptáčků; **kruh** – slunce, středy květin a některé hlavičky ptáčků; **spodní oblouk** – ústa slunce, tulipány, noha šneka; **horní oblouk** – kopec a malé kopečky; **spojený horní oblouk** – letící ptáčci, květiny, mrak; **spojený spodní oblouk** – tašky na střeše, mrak, květiny; **spirálu** – šnek; **ostrý obrat** – střecha, zuby u tulipánů, ocásky ptáčků; **spodní smyčku** – kouř z komína, středy květin; **horní smyčku** – středy květin. Dívka v kresbě použila i prvek ze čtvrté grafomotorické skupiny – **náběh na psací písmeno k a l** – dvě vlaštovky na spodním drátě uprostřed.

Obrázek 67. Ukázka volné kresby s prvky třetí grafomotorické skupiny 2

Zdroj: Vlastní průzkum

Obrázek 68. Ukázka kresby s částečným námětem s prvky třetí grafomotorické skupiny 3

Zdroj: Vlastní průzkum

Na obrázku číslo 68 je kresba dívky 6,0 let. Dívka při kresbě použila: **vodorovnou čáru** – domeček, plot, cestička, anténa, komín, okna, dveře; **svislou čáru** – komín, dům, okna, dveře, anténa, chodník; **kruh** – listy u růžové květiny, střešní okno, ozdoba chodníku; **šikmou čáru** – nohy psa; **horní oblouk** – listy tulipánu, horní část oken; **spojený oblouk horní i spodní** – růžová květina, tlapky psa; **ostrý obrat** – paprsky slunce, zuby na tulipánu, ozdoba dveří, uši a tělo psa; **spirálu** – ocas psa; **spodní a horní smyčku** – mrak a kouř; **horní vratný oblouk** – plotové latě; **spodní vratný oblouk** – tašky na střeše.

4.7 INTERPRETACE ZJIŠTĚNÝCH DAT

Hypotéza č. 1: Děti nebudou mít problém se správností vedení linie čar u prvků první grafomotorické skupiny.

Tato hypotéza se potvrdila. Většina dětí neměla problém s navozením prvků první grafomotorické skupiny. Provedení linie čar však bylo ovlivněno uvolněností kloubů ruky a úchopem.

Při zpracování pracovního listu s prvky první grafomotorické skupiny se nám ukázalo při vedení linie čar, že největším problémem je neuvolněnost loketního a ramenního kloubu ruky. Toto se na obrázku projevuje například deformací kruhu.

V případě neuvolněnosti ramene a lokte dítěti při kresbě vznikne elipsa ve tvaru vajíčka (obrázek číslo 25) a v případě neuvolněnosti pouze ramene dítě kreslí zploštělou elipsu (obrázek číslo 26).

Dvě děti měly problém s navozením vedení linie vodorovné čáry. Toto je patrné na obrázku číslo 27. U obrázku číslo 28 není na první pohled patrné, že chlapec měl problém s vedením vodorovné čáry, ale při pozorování dítěte během kresby bylo zjištěno, že chlapec otočil papír o 90 stupňů. Místo vodorovné čáry tedy kreslil čáru svislou. Pokud bychom dítě při kresbě nepozorovali, z výsledné kresby by nebylo tento fakt možné vyčíst. Proto je pozorování při kresbě nezbytné. Chlapec nezvládl všechny prvky první grafomotorické skupiny. Po reedukaci v mateřské škole a spolupráci rodičů prokázal později v dalších grafomotorických listech, že prvky první grafomotorické skupiny zvládá. Při zpracování vlnovky (druhá grafomotorická skupina) prokazuje dovednost vodorovné čáry (první grafomotorická skupina). Při zpracování spodního vratného oblouku (třetí grafomotorická skupina) prokazuje zvládnutí spodního i horního oblouku (první grafomotorická skupina). Dívka vodorovnou čáru kreslí trhaně (obrázek číslo 27), při dalším nácviku již zvládá.

Výsledek vedení linie čar byl též ovlivněn správností úchopu a jeho případnou křečovitostí. To se v kresbě ukazuje zvýšeným tlakem na tužku a neplynulostí při vedení linie čáry (obrázek číslo 24 a 25).

Hypotéza č. 2: Problém s uvolněním ruky a držením tužky se vyskytuje i v posledním roce mateřské školy.

Ano, i v posledním roce školní docházky se najde velké množství dětí, které nemají uvolněnou ruku a drží špatně tužku. Špatný úchop je nutné odstranit a uvolnění kloubů ruky navodit dle doporučení (podkapitola 4.6.1.1) z uvedených důvodů před nástupem do základní školy. Na druhou stranu je ale pozitivní fakt, že většina zkoumaných dětí tyto problémy nemá.

Uvolněnost kloubů ruky ovlivňuje vedení linie čar a tím kvalitu provedení grafomotorického prvku. Jak již bylo řečeno u ověření hypotézy číslo jedna, při neuvolněnosti kloubů ruky dítě kreslí místo kruhu elipsu. Deformace prvků je patrná u i dalších grafomotorických skupin. U obrázku číslo 44 dívka nemá uvolněné rameno ani loket. To se projevuje na kresbě „vějířkovitým“ zpracováním. Dívka kreslí skupinku zubů, zastaví se, posune si ruku po papíře a pokračuje s dalším „vějířkem“. Během pozorování bylo zjištěno, že dívka si i poposedává ve směru vedení linie čáry. I v tomto případě bylo vedení linie čáry velmi ovlivněno uvolněností kloubů ruky v kvalitě její plynulosti.

Neuvolněnost ruky při držení tužky má za následek křečovitě držení. To se projevuje zvýšeným tlakem na tužku. Dítě ryje na papír. Tím je opět ovlivněno provedení vedení linie čáry (obrázek číslo 33, 35, 44, 54 a 56). Křečovitě držení tužky je možné odstranit panáčkem „hadráčkem“, popř. nácvikem „gumové ruky“ (příloha O).

Správný úchop je důležitý nejen pro kreslení, ale i pro pozdější psaní ve škole. Pokud nemá dítě navozen správný úchop již v mateřské škole, na základní škole se navozuje již velmi obtížně. Nesprávný úchop tužky má za následek rychlé unavení a s tím spojenou bolest a křeč v ruce. Popis, jak navodit správný úchop, najdeme na v podkapitole 4.6.1.1 a názornou ukázkou správného úchopu na obrázku pod číslem 22.

Neméně důležité jsou i pracovní návyky při kresbě, které mohou předejít mnohým nedostatkům, jak se uvádí v citaci Doležalové. (podkapitola 3.3) Nesprávné sezení může mít za následek bolesti v zádech a následně poškození páteře. Jak vyplývá z výzkumného pozorování, dítě, které nemá správně uvolněné klouby ruky, nesedí správně. Při kreslení se vrtí, kroučí a poposedává si. Nutné je zde i připomenout vhodné osvětlení pracovní plochy. Jeho nedostatečnost, popřípadě nevhodnost může ovlivnit negativně zdravotní stav očí.

Hypotéza č. 3: Pracovní listy lze použít pro zjištění zralosti z hlediska grafomotoriky.

Ano, pracovní listy (příloha B – K), které byly ve výzkumu použity, mohou sloužit jako prostředek ke zjištění školní zralosti z hlediska grafomotoriky, protože prozrazují stupeň rozvoje poznávacích funkcí, rozvoje jemné motoriky a senzomotorické koordinace. Odrážejí soustředěnost dítěte na vizuomotorickou činnost a také emoční prožívání.

Výběr pracovních listů se osvědčil pro možnou screeningovou zkoušku školní zralosti z hlediska grafomotoriky pro použití v mateřských školách. To potvrzuje i fakt, že chlapec, který v počátku výzkumu nezvládal ani první grafomotorickou skupinu, ale po reedukaci v mateřské škole a spolupráci rodičů prokázal později v dalších grafomotorických listech, že prvky první grafomotorické skupiny zvládá. Například při zpracování vlnovky (druhá grafomotorická skupina) prokázal dovednost vodorovné čáry (první grafomotorická skupina). Druhou grafomotorickou skupinu opět nezvládl, až na vlnovku jejichž zvládnutí prokazuje ve třetí skupině záměnou za smyčku. I přes intenzivní reedukaci a velmi dobrou spolupráci s rodinou, do ukončení výzkumu se nepodařilo prvky třetí a některé prvky druhé grafomotorické skupiny navodit. Po ukončení výzkumu byla chlapcovým rodičům doporučena konzultace v pedagogicko-psychologické poradně. Ta později potvrdila, že chlapec je opravdu nezralý pro vstup

do základní školy a to nejen z hlediska grafomotoriky. Toto potvrdilo domněnku z pozorování. Chlapci byla doporučena docházka do přípravné třídy základní školy v místě jeho bydliště.

Screeningové zkoušky školní zralosti z hlediska grafomotoriky, které se používají v mateřských školách popřípadě při zápisu v základních školách, prokáží školní zralost či nezralost pro vstup do základní školy. Není ale možné podle těchto testů zjistit, kde začít a navázat s rozvojem grafomotoriky. Pokud testy školní zralosti zjistí, že dítě je nezralé pro vstup do základní školy z hlediska grafomotoriky, je nutné na tomto začít pracovat a tuto nezralost odstranit, popř. alespoň zmírnit. Jedná se o dílčí část školní zralosti. V případě nezralosti jen z hlediska grafomotoriky není nutný odklad školní docházky, ale je nezbytně nutné na jejím rozvoji pracovat.

Na výzkumném vzorku 35 dětí výzkum demonstruje variabilitu možných zpracování s možnostmi chyb, kterých se děti mohou při jejich zpracování dopustit. Popisuje, jak tyto chyby v provedení pracovního listu vznikají a pokouší se navrhnout, jak je odstranit, popřípadě zmírnit. Dává tedy návod jak s dítětem, které nezpracovalo pracovní list v souladu s předlohou, pracovat při odstraňování těchto dílčích nedostatků, které mohou mít za následek ztížený start při vstupu do základní školy.

ZÁVĚR

Prostřednictvím kreseb podle předlohy (pracovních listů) a kreseb s volnou tematikou, popřípadě s částečným námětem, se nám podařilo osvětlit důležitost a provázanost kresby s rozvojem grafomotoriky. Dále se zdařilo demonstrovat vliv správného sezení, správného úchopu a uvolněnosti všech kloubů ruky na kresbu dítěte.

Na základě kreseb podle předlohy (pracovních listů), se nám podařilo popsat a analyzovat nejčastěji se vyskytující chyby při zpracování pracovních listů zaměřených na první až třetí skupinu grafomotorických prvků. Tyto chyby a nepřesnosti při zpracování jsou popsány v podkapitole 4.6 vždy u obrázků, které najdeme pod označením jako nesprávně zvládnutý grafomotorický list, nebo jsou označené jako kresba neodpovídající věku, nebo kresba není v souladu.

Nejčastěji se vyskytující chyby při zpracování pracovních listů jsme odhalili jejich analýzou a pozorováním dětí při kresbě. Problémy, které se vyskytly ve vypracovaných grafomotorických listech, jsou shrnuty v dílčích závěrech podkapitol popisujících výsledky výzkumu jednotlivých grafomotorických skupin. (4.6.1.1, 4.6.2.1 a 4.6.3.1) Zde je možné najít i návrhy na řešení, odstranění či zmírnění těchto chyb.

Jako ideální grafomotorické listy se mi jevily listy uvedené v literatuře paní Bednářové. (příloha B – K) Skupina dětí byla optimální a podařilo se na ní demonstrovat variabilitu možných chyb při zpracování grafomotorických prvků.

Dopolední hodiny, těsně po rozcvičce, se osvědčily jako ideální čas pro jejich zpracování. Děti byly protažené a nebyly unavené.

Vhodné místo pro zpracování grafomotorických listů byla samostatná místnost, kde dítě nebylo nikým a ničím rušeno. Také zde nemohlo od nikoho „opisovat“.

Ze vzorku 35 dětí se prokázalo, že školně zralých z hlediska grafomotoricky je 34 dětí. U jednoho dítěte (chlapce) je možné mluvit o školní nezralosti z hlediska grafomotoriky. Po konzultaci rodičů s pedagogicko-psychologickou poradnou mu byl doporučen odklad školní docházky o jeden rok. Chlapec v září nastoupí do přípravné třídy v místě bydliště.

Pokud děti nezvládnou v době zápisu všechny prvky druhé a třetí grafomotorické skupiny, mají ještě dostatek času do začátku školního roku na jejich správné navození a zautomatizování. Důležitým činitelem v tomto případě je prostředí rodiny a bezprostřední okolí dítěte. Je důležité podněcovat rozvoj dítěte a dítě správně motivovat. Velký vliv má také mateřská škola a její metodické postupy a kvalita

pedagogů. Je nezbytně nutné vytvářet klidné a zdravé prostředí pro rozvoj dítěte. Neopomenutelné jsou také vlohy a genetická výbava, kterou dítě získává od rodičů.

Postup při výzkumu a výběr pracovních listů se osvědčil. Můžeme je proto použít jako screeningovou zkoušku školní zralosti z hlediska grafomotoriky v mateřských školách. Pracovní listy lze rovněž použít i v případě, kdy chceme u dítěte grafomotoriku rozvíjet a nejsme si jisti, kde začít nebo navázat. Ukázky zpracování jednotlivých kreseb a jejich interpretace nám mohou poskytnout vodítko, jak se na zpracovaný pracovní list (popř. volnou kresbu) dívat, co sledovat a na co se zaměřit.

Pro správné zvládnutí grafomotorických prvků je velmi důležitá uvolněnost všech kloubů ruky, správné držení těla, sezení a správný, tedy špetkový úchop tužky. Neuvolněnost kloubů ruky je vidět i na provedení pracovních listů i ve volné kresbě dítěte, jak vyplývá z výzkumu. Doporučení postupů, kdy výše uvedené není plně zautomatizované, je možné nalézt opět v dílčích závěrech, především pak u první grafomotorické skupiny. (podkapitola 4.6.1.1)

S rozvojem grafomotoriky začíná dítě ve volné kresbě používat stále větší množství grafomotorických prvků, čímž se kresba stává bohatší a obsáhlejší. Dítě může ztvárnit více ze svého každodenního života. Jednotlivé prvky kresby se mění a zdokonalují s rozvojem grafomotoriky. Každý nově zvládnutý prvek se dítě ihned snaží zakomponovat do volné kresby a snaží se ho uplatnit v co možná největší míře. (obrázek číslo 52 a 66) Již dříve zvládnutý prvek je často vyměněn za nový například paprsky u sluníčka. Šikmá čára se vymění za ostrý obrat (zuby). Tašky na střeše – vlnovka se postupem času změní na spojený spodní oblouk, až nakonec vyústí do spodního oblouku s vratným tahem. Pozorováním bylo rovněž zjištěno, že předškolní děti při volné kresbě používají především prvky grafomotorické skupiny, kterou již zvládli. To potvrzuje i volná kresba chlapce, kterému byl doporučen odklad školní docházky. Používá pouze prvky první grafomotorické skupiny (příloha R).

Děti kreslí obrázek vždy s pomocí grafomotorických prvků, které mají již zažité. Proto pro ně není z pravidla obtížné ztvárnit každodenní zážitek. Při zpracování pracovních listů toto pravidlo ale nelze použít. Po dítěti chceme ztvárnit něco, co ještě zautomatizované možná nemá. Pokud dítě chce napodobit přesný tvar předlohy a neví, jak má vést linii čáry, může se pro něho tento úkol jevit jako obtížný. V případě, že dítě grafomotorický prvek na předloze ztvární po svém, tedy již dříve zvládnutým grafomotorickým prvkem, může se pro něho úkol jevit jako lehký. Toto tvrzení výzkum prokázal, protože děti, které si s pracovním listem vždy poradily bez ohledu na správnost zpracování grafomotorického prvku, hodnotily úkol jako lehký.

Rozvoj grafomotoriky je nezbytně nutný, nejen pro kresbu, ale i pro pozdější psaní. Děti, které hezky kreslí, nemusí ale vždy zvládat všechny grafomotorické prvky, které jsou důležité pro vstup do základní školy a snadné osvojení si dovednosti psaní. Je nutné, jak říká Bednářová, „řemeslo“ stále rozvíjet, abychom usnadnili dítěti start do základní školy a bezproblémové zvládnutí psacího písma. Neméně důležité pro vstup do základní školy jsou i správné pracovní návyky, které si dítě přináší z rodiny a z mateřské školy. Správné návyky také zjednoduší dítěti zvládnutí „řemesla“ a pozdějšího psaní.

Již J. A. Komenský dává ve svém Informatoriu školy mateřské doporučení, aby se grafomotorika rozvíjela od třetího či čtvrtého roku věku dítěte. Vše by mělo probíhat hravou a pro dítě zábavnou formou. Dát mu dostatek prostoru a možností ke kresbě. Jedině tak dosáhneme kvality grafomotorického „řemesla“, které usnadní dítěti začátky psaní v základní škole. Zvládnutí grafomotorických prvků před vstupem do základní školy bude dobrým základem nejen pro dítě, ale i pro jeho učitele.

„Tím zajisté způsobem ručku sobě k držení potom křídly a k děláni tahů navedou: a co jest puňkt, co čára neb, ect., vyrozumějí. Což bude preceptoru čistý fortel.“ (Komenský, 2007, s. 59)

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V. *Diagnostika dítěte předškolního věku*. 1. vyd. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-1829-0.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDÁ, R. *Jedním tahem*. 3. vyd. Praha: DYS-centrum o. s.: 2006. ISBN nemá.

BEDNÁŘOVÁ, J. *Mezi námi pastelkami*. 1. vyd. Brno: Computer Press: 2005. ISBN 80-251-0809-0.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ, V., *Rozvoj grafomotoriky. Jak rozvíjet kreslení a psaní*. Brno: Computer Press, 2006. ISBN 80-251-0977-1.

BEDNÁŘOVÁ, J., ŠMARDOVÁ V. *Školní zralost. Co by mělo umět dítě před vstupem do školy*. Brno: Computer Press, 2011. ISBN 978-80-251-2569-4

DAVIDO, R., *Kresba jako nástroj poznání dítěte*. 1.vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-449-4.

DOLEŽALOVÁ, J., *Rozvoj grafomotoriky v projektech*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-693-3

HADJ MOUSSOVÁ, Z., DUPLINSKÝ, J. a kolektiv *Diagnostika Pedagogicko-psychologické poradenství II*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze – Pedagogická fakulta, 2002. ISBN 80-7290-101-X

KLENKOVÁ, J., KOLBÁBKOVÁ, H. *Diagnostika předškoláka*. Brno: MC nakladatelství, 2002. ISBN není uvedeno

KOHOUTEK, R. *Vývojová psychologie*. 2. vyd. Brno: Institut mezioborových studií, 2003

KOMENSKÝ, J. A. *Informatorium školy mateřské*. Praha: Akademia, 2007. ISBN 978-80-200-1451-1

KOPÁČKOVÁ, J. *Budeme mít prvňáčka: pro rodiče dětí od 5 let*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-359-8

KUCHAŘ, R. *Kresba, malba, grafika*. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1968.

LANGMEIER J., KREJČÍŘOVÁ D. *Vývojová psychologie*. 4. vyd. Přepřacované a doplněné Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1284-9

- MATEJČEK Z., *Rodiče a děti*. 1. Vyd. Praha: Avicenum, 1986. ISBN nemá.
- MATEJČEK Z. *Výbor z díla*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2005. ISBN 80-246-1056-6
- MLČÁKOVÁ, R., *Grafomotorika a počáteční psaní*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2009. ISBN 978-80-247-2630-4
- PRŮCHA J., VALTEROVÁ E., MAREŠ J. *Pedagogický slovník*. 3. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-579-2
- RIMEŠOVÁ P., CHAMOUTOVÁ K. *Průvodce psychologii osobnosti a sociální psychologii pro distanční studium*. 1. vyd. Praha: Česká zemědělská univerzita, 2010. ISBN 978-80-213-0814-5
- ŘÍČAN P., KREJČÍŘOVÁ D. A KOLEKTIV *Dětská klinická psychologie, 4., přepracované a doplněné vydání*. Praha: Grada Publishing, 2006. ISBN 80-247-1049-8
- STRAŠÍKOVÁ B. *Z dětských mudrosloví*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova, 2000. ISBN 80-7184-996-0
- UŽDIL, J., *Čáry, klikyháky, paňáci a auta*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1974.
- UŽDIL, J., ŠAŠINKOVÁ, E., *Výtvarná výchova v předškolním věku*. 1. Vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, n. p., 1980
- VACÍNOVÁ M., TRPIŠOVSKÁ D., FARKOVÁ M. *Psychologie*. 2. vyd. Praha: UJAK, 2010. ISBN 978-80-7452-008-2
- VÁGNEROVÁ M. *Základy psychologie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2005. ISBN 80-246-0841-3
- ZELINKOVÁ O. *Pedagogická diagnostika a individuální vzdělávací program*. 3. vyd. Praha: Portál, 2011. ISBN 978-80-262-0044-4
- ŽIŽKOVÁ R. *Rozvíjení poznání, myšlení a řeči dětí předškolního věku*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1982.

Seznam použitých internetových zdrojů

Školský zákon z <http://www.msmt.cz/dokumenty/uplne-zneni-zakona-c-561-2004-sb>.....

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1.	Čáranice 1	26
Obrázek 2.	Čáranice 2	27
Obrázek 3.	Hlavonožec 1	29
Obrázek 4.	Hlavonožec 2	30
Obrázek 5.	Paňák 1	31
Obrázek 6.	Paňák 2	32
Obrázek 7.	Paňák 3	33
Obrázek 8.	Paňák 4	34
Obrázek 9.	Paňák - dvoudimenzionální končetiny 1	35
Obrázek 10.	Paňák dvoudimenzionální končetiny 2	36
Obrázek 11.	Náznak pohybu.....	37
Obrázek 12.	Lidská postava – zpřesňující se proporce.....	38
Obrázek 13.	Smíšený profil 1	39
Obrázek 14.	Smíšený profil 2	39
Obrázek 15.	Zachycení pohybu.....	41
Obrázek 16.	Transparentnost	42
Obrázek 17.	Stínování	43
Obrázek 18.	Prvky první grafomotorické skupiny	45
Obrázek 19.	Prvky druhé grafomotorické skupiny	45
Obrázek 20.	Prvky třetí grafomotorické skupiny.....	46
Obrázek 21.	Prvky čtvrté grafomotorické skupiny	46
Obrázek 22.	Správný úchop	47
Obrázek 23.	Pracovní list číslo 1 – správné zpracování 1	54
Obrázek 24.	Pracovní list číslo 1 - správné zpracování 2.....	55
Obrázek 25.	Pracovní list číslo 1 – neuvolněné rameno a loket.....	56
Obrázek 26.	Pracovní list číslo 1 – neuvolněné rameno	58
Obrázek 27.	Pracovní list číslo 1 – nezvládnutí vodorovné čáry	59
Obrázek 28.	Pracovní list číslo 1- nezvládnutí vodorovné čáry, neuvolněné rameno a loket	60
Obrázek 29.	Ukázka volné kresby s prvky první grafomotorické skupiny 1.....	64
Obrázek 30.	Ukázka volné kresby s prvky první grafomotorické skupiny 2.....	65
Obrázek 31.	Pracovní list číslo 2 – správné zpracování.....	66
Obrázek 32.	Pracovní list číslo 2 – křížení čar.....	68

Obrázek 33.	Pracovní list číslo 2 - motanice	69
Obrázek 34.	Pracovní list číslo 3 – správné zpracování.....	71
Obrázek 35.	Pracovní list číslo 3 – vlnovka místo oblouku	72
Obrázek 36.	Pracovní list číslo 3 – nerozlišuje kruh od elipsy, místo oblouku rovná čára	73
Obrázek 37.	Pracovní list číslo 4 - správně zvládnutá vlnovka.....	75
Obrázek 38.	Pracovní list číslo 4 – křížení linie čar	76
Obrázek 39.	Pracovní list číslo 4 – vodorovná čára.....	77
Obrázek 40.	Pracovní list číslo 5 – správné zpracování.....	79
Obrázek 41.	Pracovní list číslo 5 – nedodržení směru.....	80
Obrázek 42.	Pracovní list číslo 5 – nezvládnutí přerušení.....	81
Obrázek 43.	Pracovní list číslo 6 – správné zvládnutí.....	83
Obrázek 44.	Pracovní list číslo 6 – neuvolněné rameno a loket.....	84
Obrázek 45.	Pracovní list číslo 6 – nespojená linie čáry u střídání velikosti.....	86
Obrázek 46.	Pracovní list číslo 6 – nespojená linie vedení čáry.....	87
Obrázek 47.	Pracovní list číslo 6 – záměna za oblouk.....	88
Obrázek 48.	Ukázka volné kresby s prvky druhé grafomotorické skupiny 1.....	91
Obrázek 49.	Ukázka kresby s částečným námětem s prvky druhé grafomotorické skupiny 2.....	92
Obrázek 50.	Ukázka volné kresby s prvky druhé grafomotorické skupiny 3.....	92
Obrázek 51.	Ukázka volné kresby s prvky druhé grafomotorické skupiny 4.....	93
Obrázek 52.	Ukázka kresby s prvky druhé grafomotorické skupiny 5	94
Obrázek 53.	Pracovní list číslo 7 – správné zpracování.....	95
Obrázek 54.	Pracovní list číslo 7 – nedodržení směru vedení linie čáry.....	96
Obrázek 55.	Pracovní list číslo 7 – návrat k vlnovce	97
Obrázek 56.	Pracovní list číslo 8 – správné provedení	98
Obrázek 57.	Pracovní list číslo 8 – záměna za horní smyčku	98
Obrázek 58.	Pracovní list číslo 8 – návrat k vlnovce	99
Obrázek 59.	Pracovní list číslo 9 – správné provedení	100
Obrázek 60.	Pracovní list číslo 9 – návrat k vlnovce	101
Obrázek 61.	Pracovní list číslo 9 – uvědomuje si tvar, nezvládá provedení.....	101
Obrázek 62.	Pracovní list číslo 10 – správné provedení	102
Obrázek 63.	Pracovní list číslo 10 – návrat k spodnímu spojenému oblouku.....	103
Obrázek 64.	Pracovní list číslo 10 – návrat k ostrému obratu	104
Obrázek 65.	Pracovní list číslo 10 – návrat k oblouku	104
Obrázek 66.	Ukázka volné kresby s prvky třetí grafomotorické skupiny 1	106

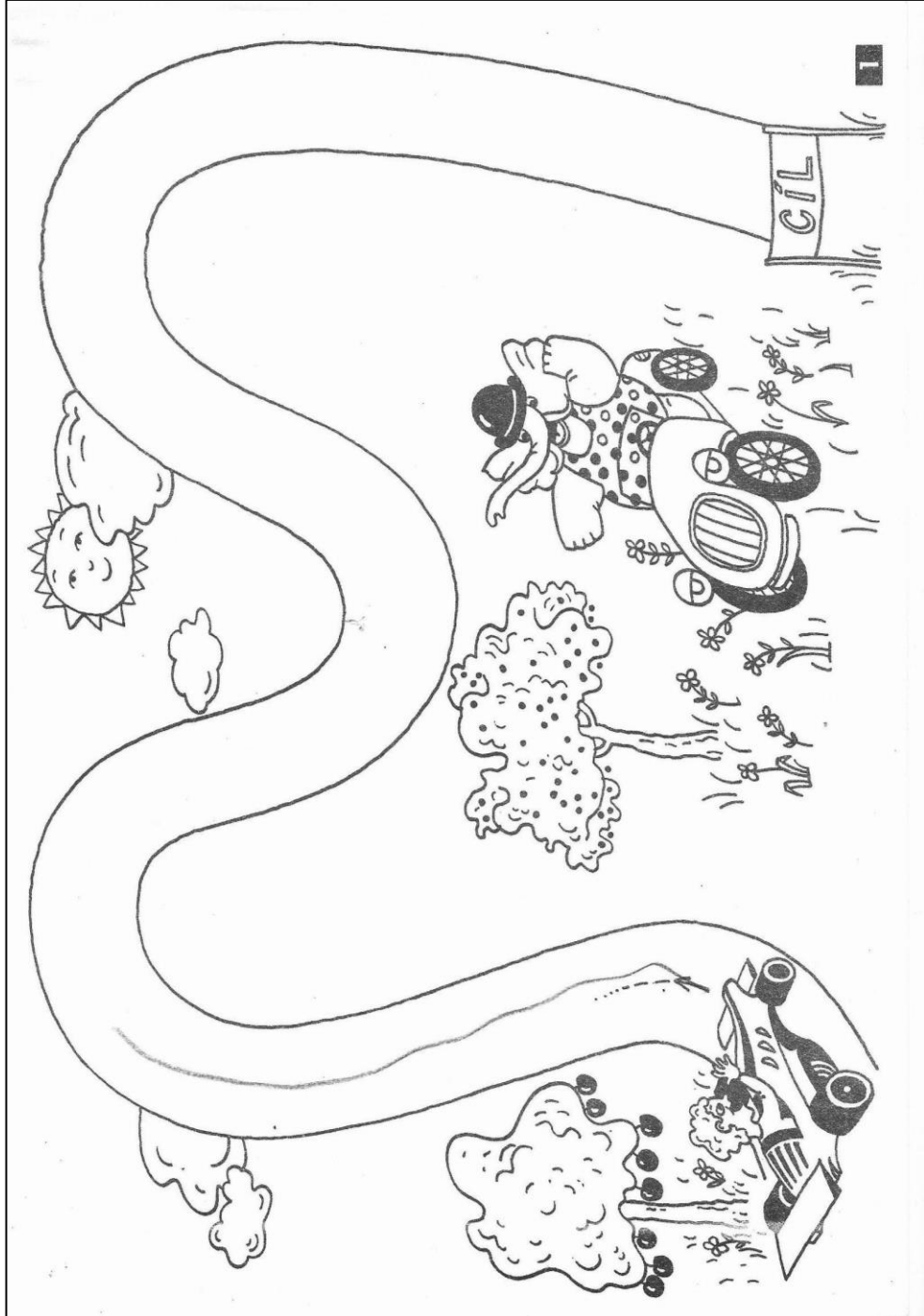
Obrázek 67.	Ukázka volné kresby s prvky třetí grafomotorické skupiny 2	107
Obrázek 68.	Ukázka kresby s částečným námětem s prvky třetí grafomotorické skupiny 3	108

SEZNAM PŘÍLOH

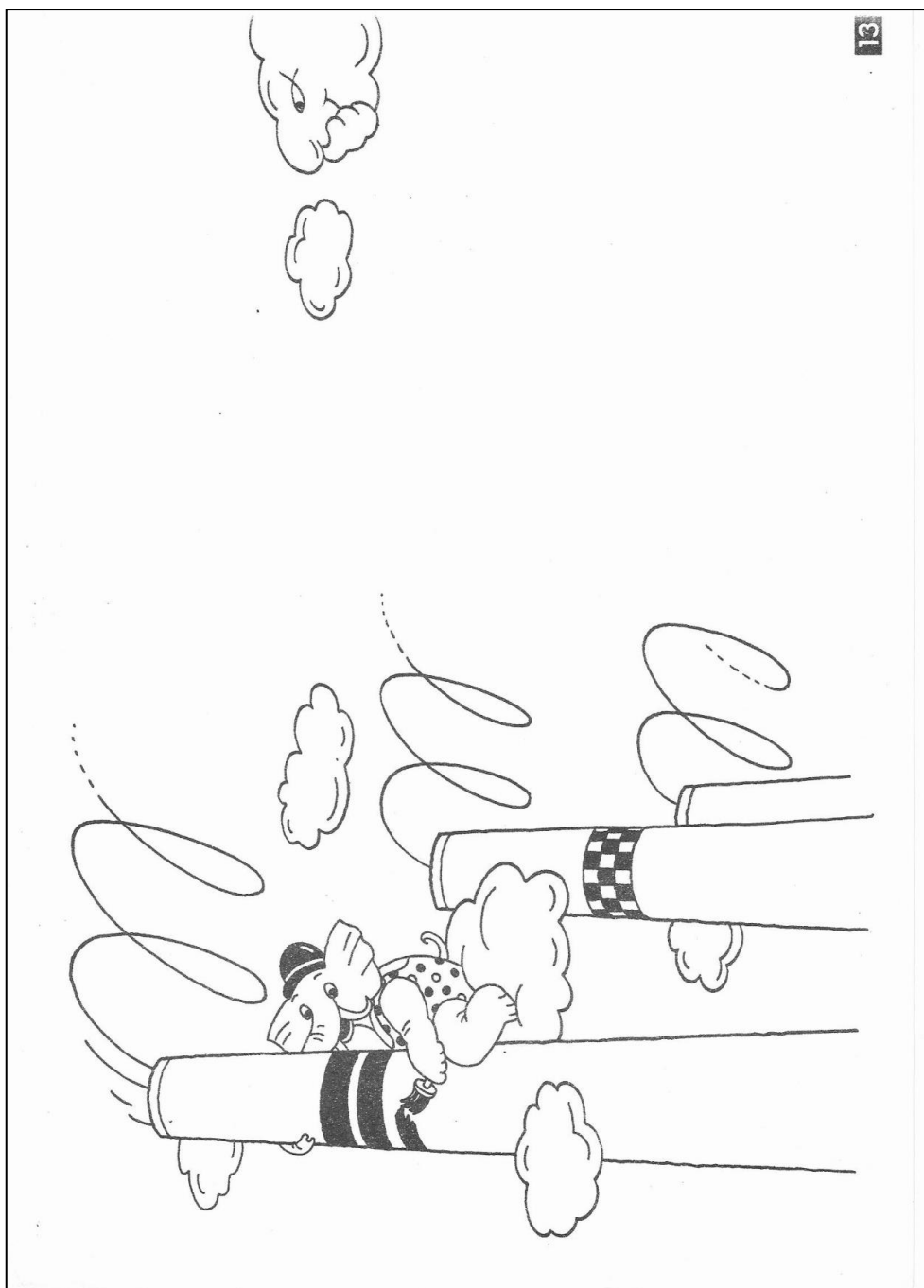
Příloha A. -	Závodní dráha	I
Příloha B. -	Pracovní list číslo 7	II
Příloha C. -	Pracovní list číslo 8	III
Příloha D. -	Pracovní list číslo 6	IV
Příloha E. -	Pracovní list číslo 2	V
Příloha F. -	Pracovní list číslo 4	VI
Příloha G. -	Pracovní list číslo 1	VII
Příloha H. -	Pracovní list číslo 5	VIII
Příloha I. -	Pracovní list číslo 10.....	IX
Příloha J. -	Pracovní list číslo 9	X
Příloha K. -	Pracovní list číslo 3	XI
Příloha L. -	Jednotažný cvik 1.....	XII
Příloha M. -	Jednotažný cvik 2.....	XIII
Příloha N. -	Jednotažný cvik 3.....	XIV
Příloha O. -	Panáček Hadráček.....	XV
Příloha P. -	Obrázek z kruhů	XVI
Příloha Q. -	Obrázek z kruhů a elips	XVII
Příloha R. -	Kresba chlapce s odkladem.....	XVIII

PŘÍLOHY

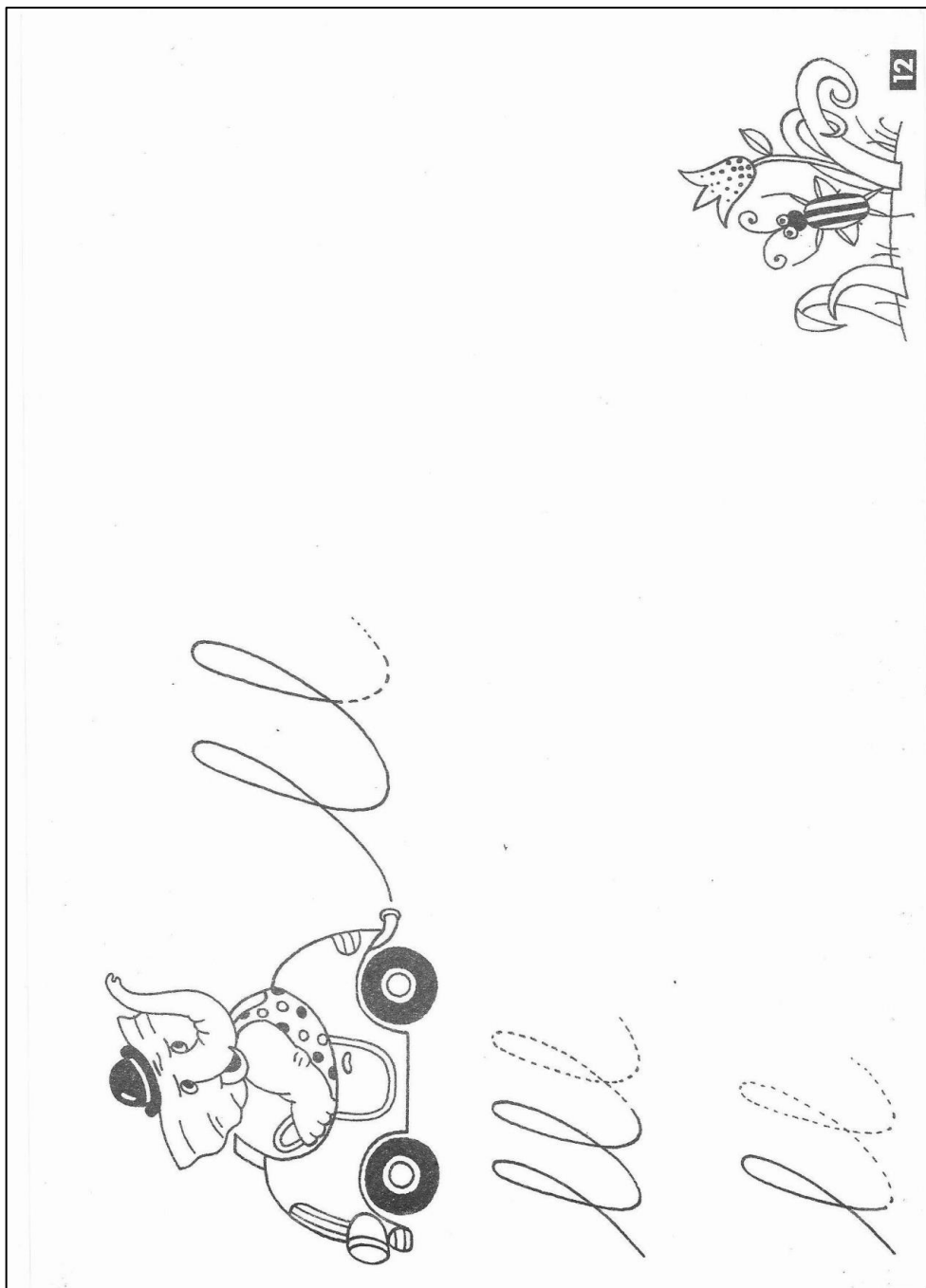
Příloha A. - Závodní dráha

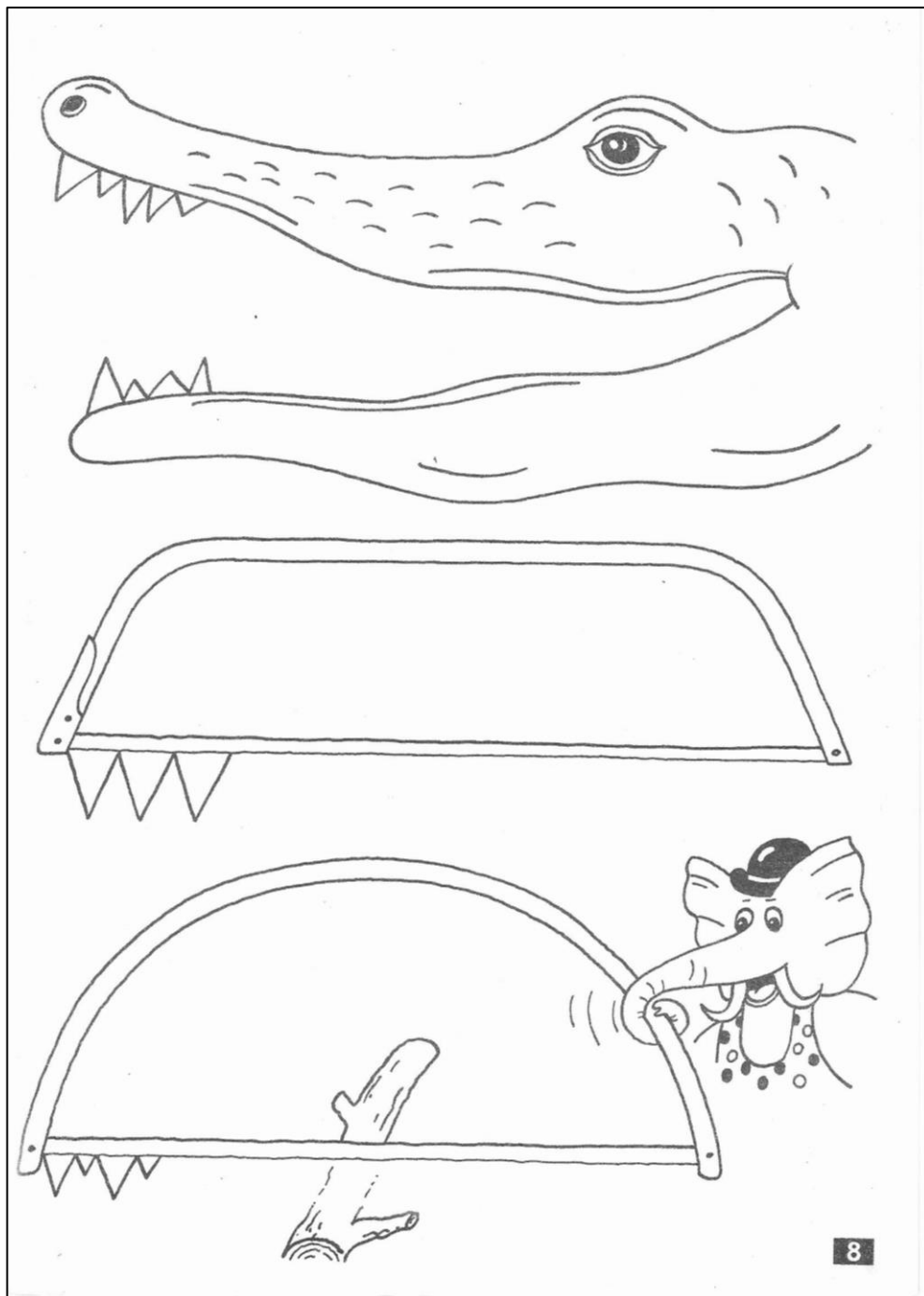
Příloha B. - Pracovní list číslo 7

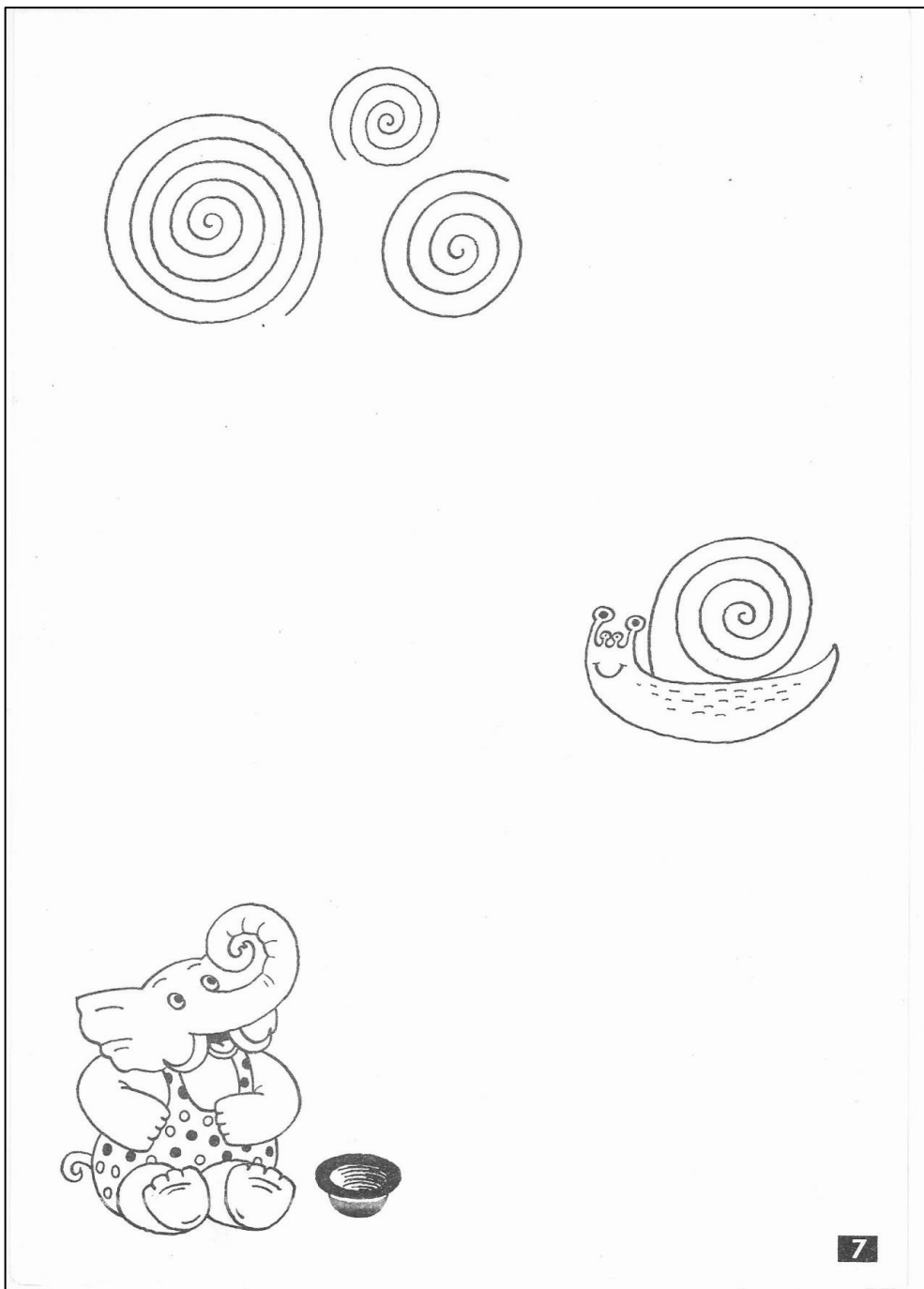
Příloha C. - Pracovní list číslo 8

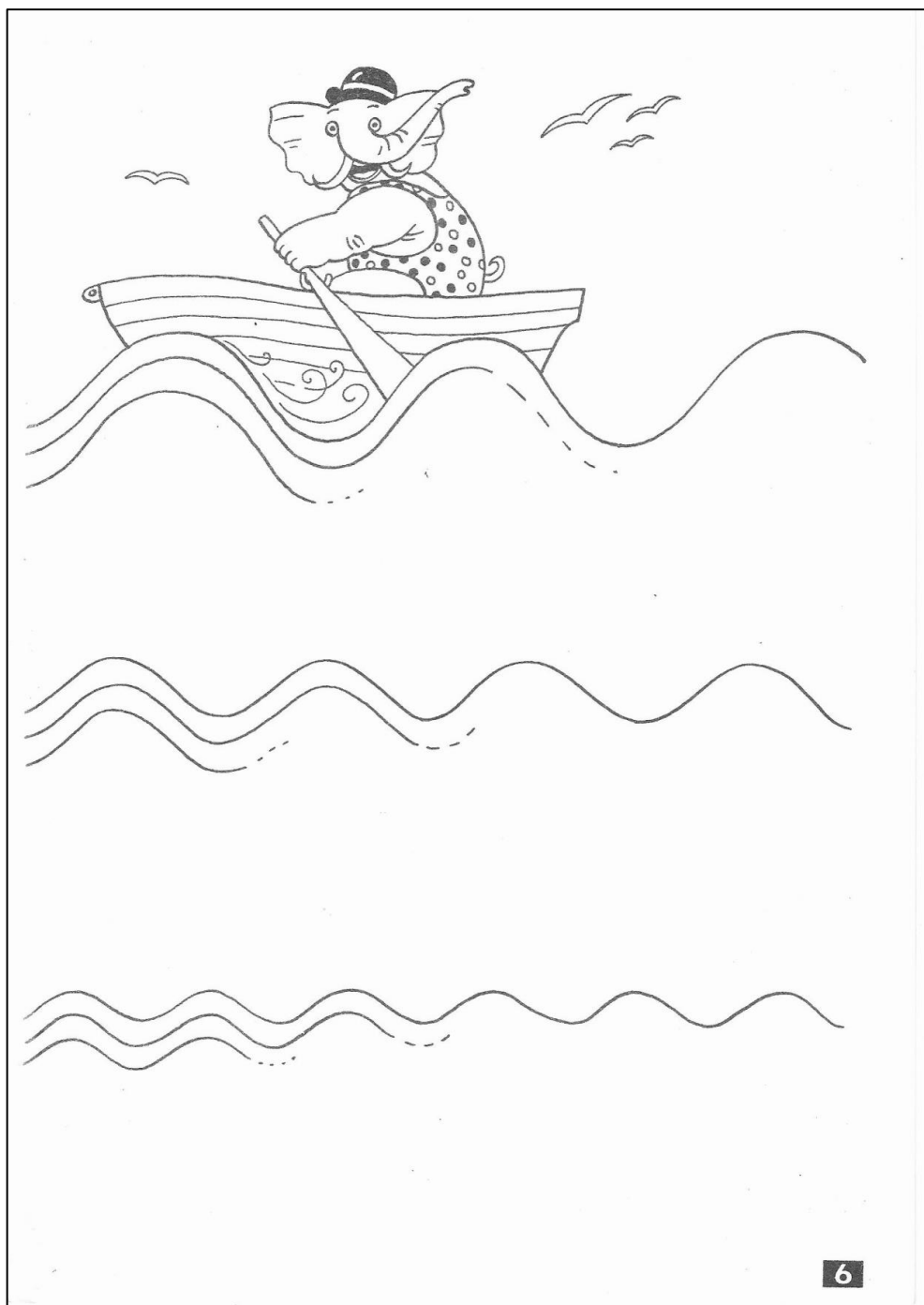
Příloha D. - Pracovní list číslo 6

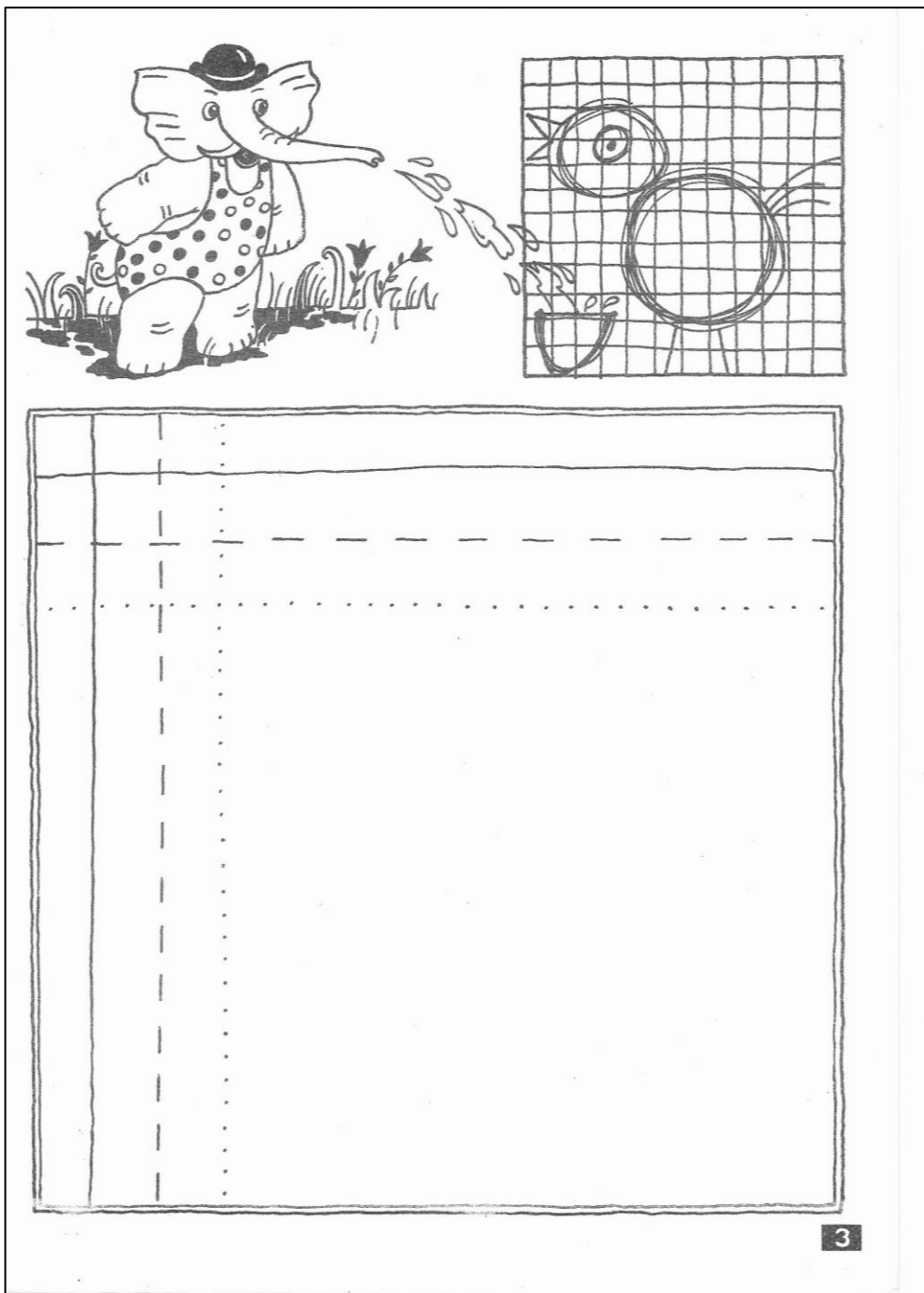
Příloha E. - Pracovní list číslo 2

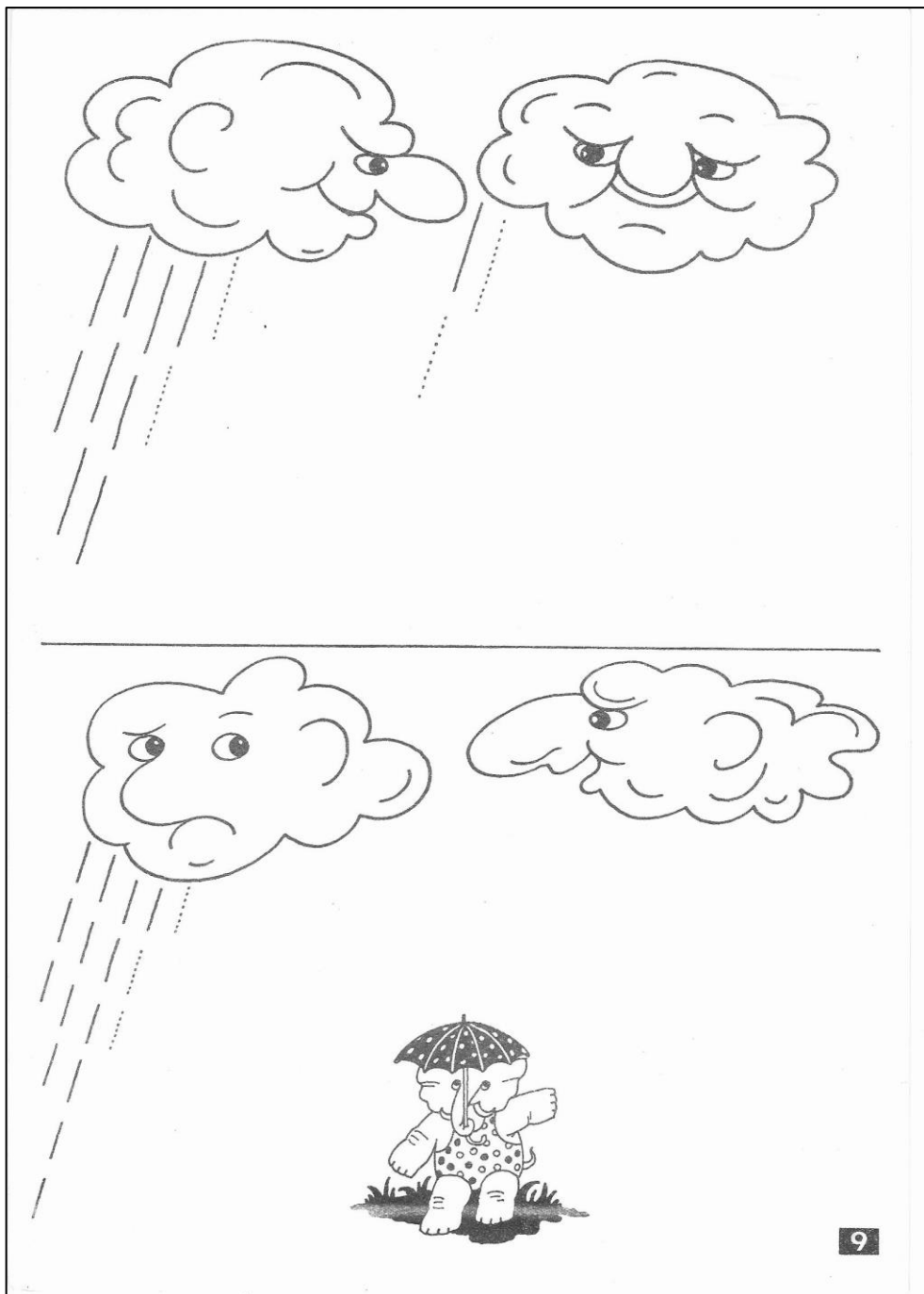
Příloha F. - Pracovní list číslo 4

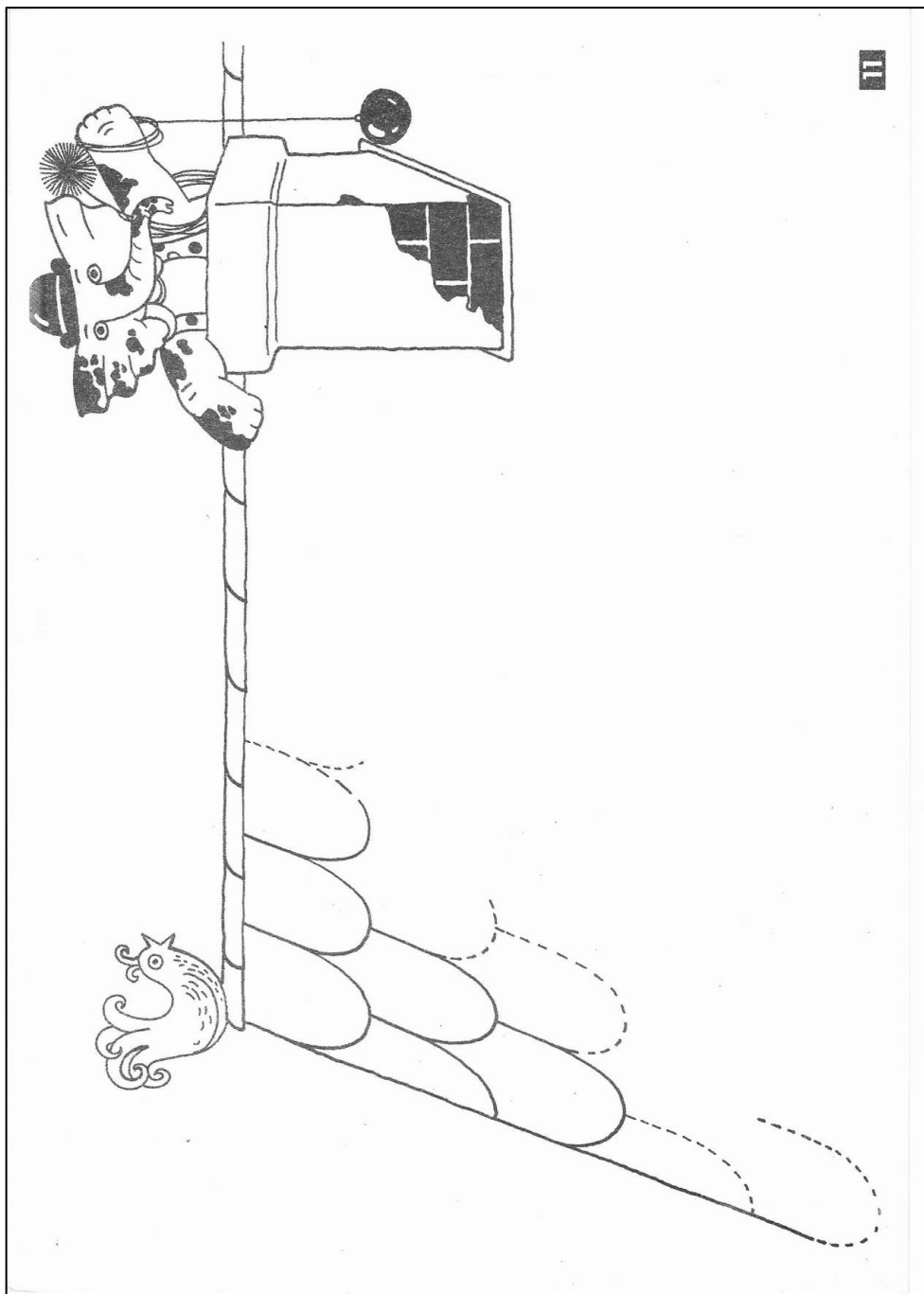
Příloha G. - Pracovní list číslo 1

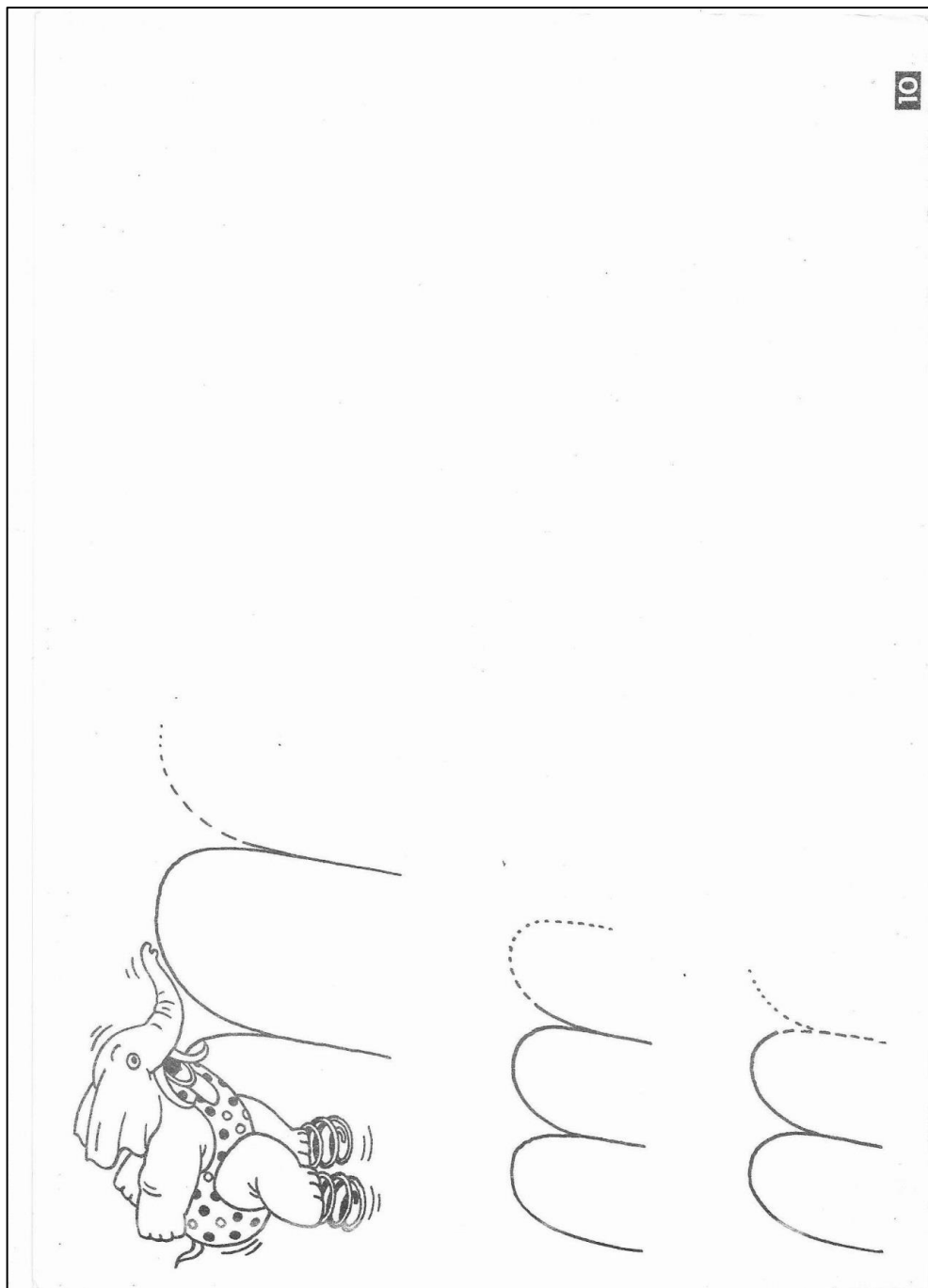
Příloha H. - Pracovní list číslo 5

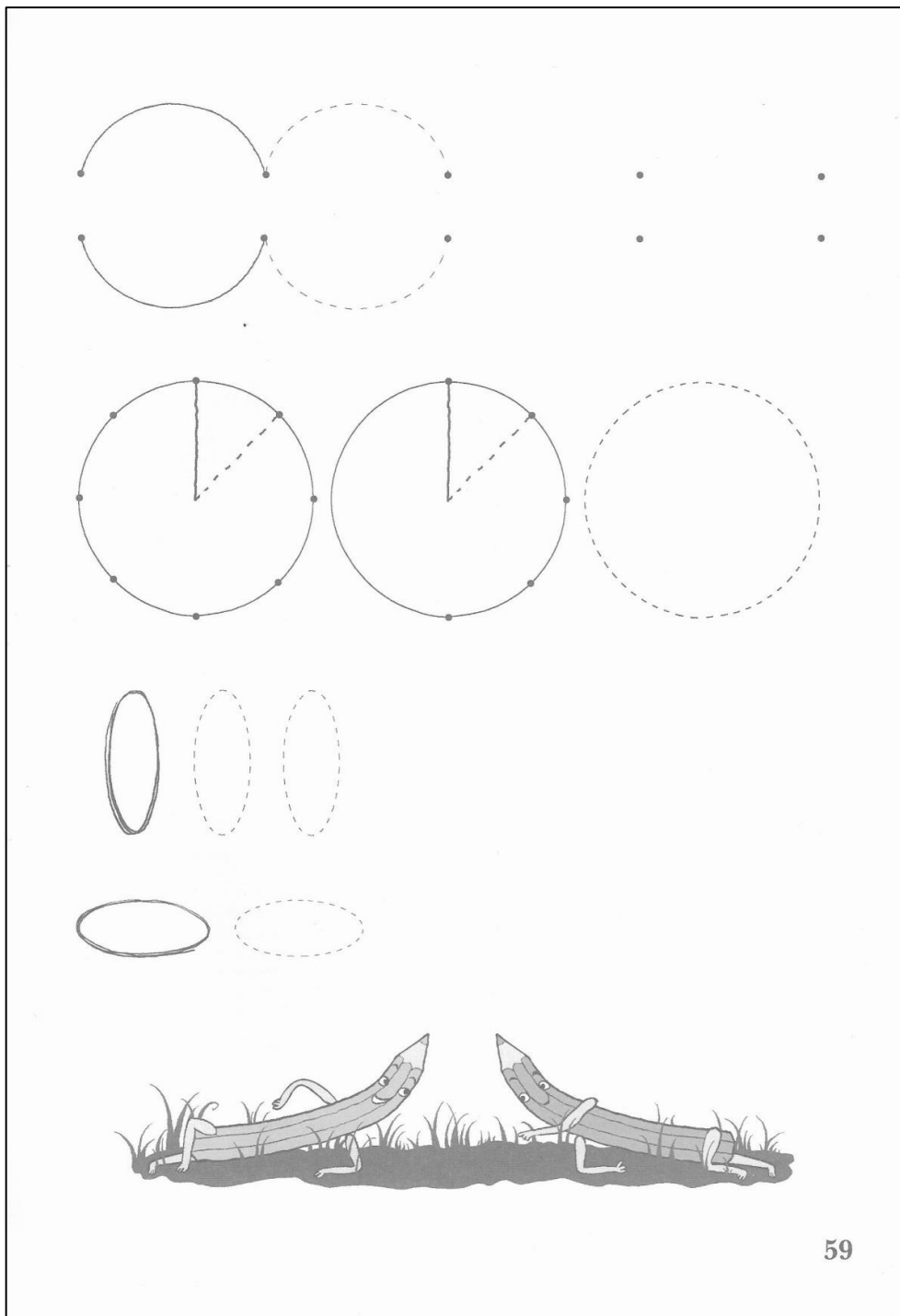
Příloha I. - Pracovní list číslo 10

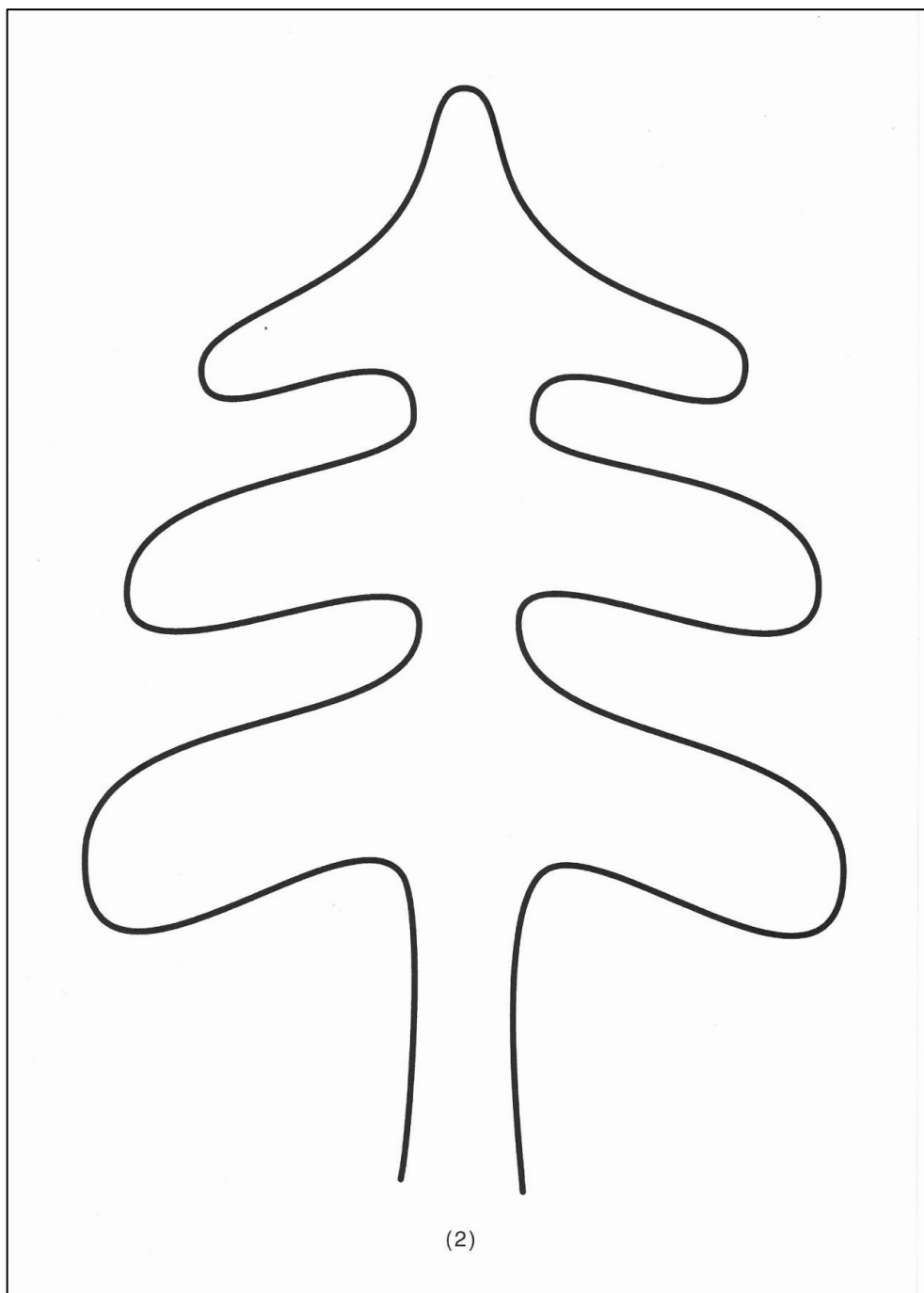
Příloha J. - Pracovní list číslo 9

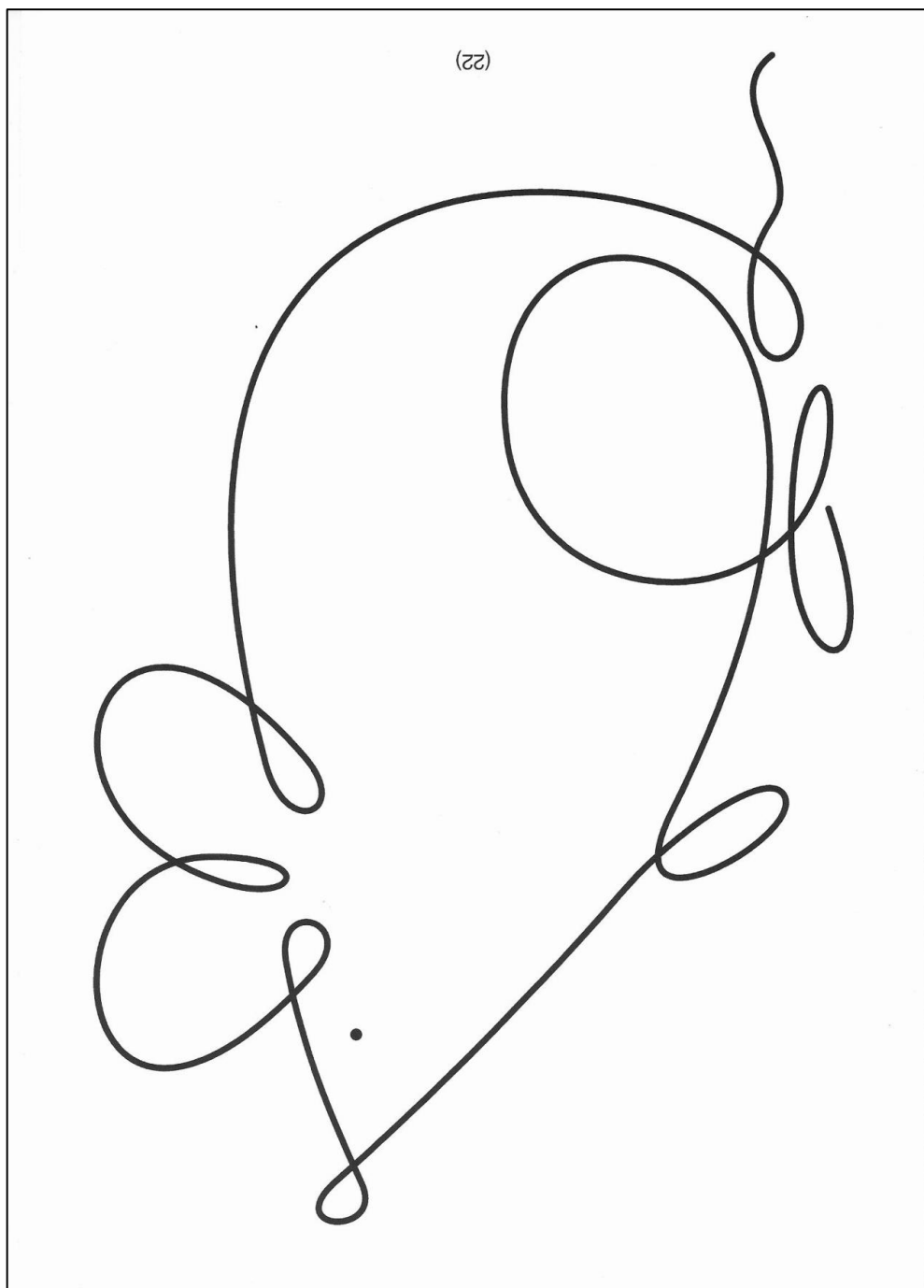
Příloha K. - Pracovní list číslo 3

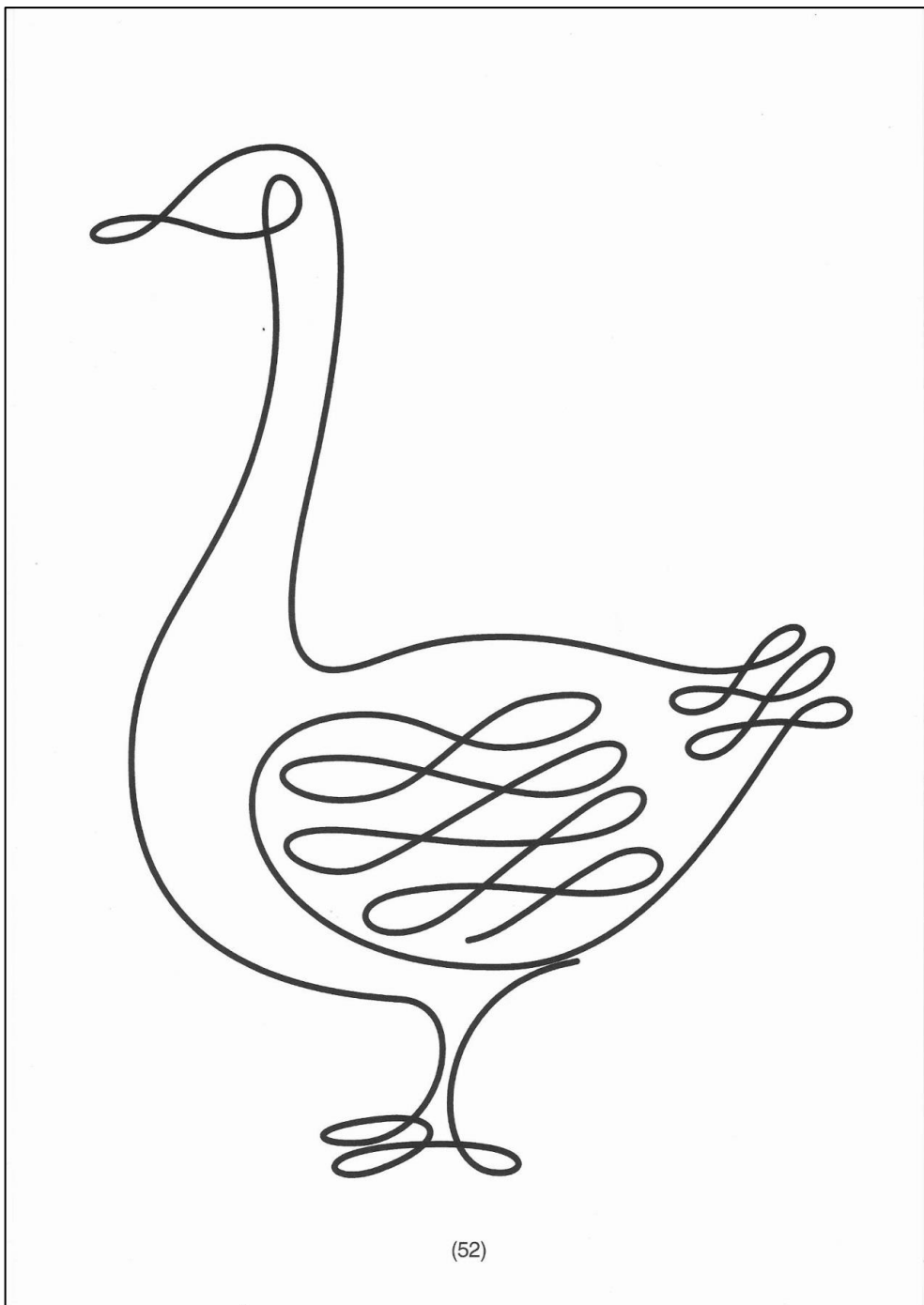
Příloha L. - Jednotažný cvik 1

Příloha M. - Jednotažný cvik 2

Příloha N. - Jednotažný cvik 3

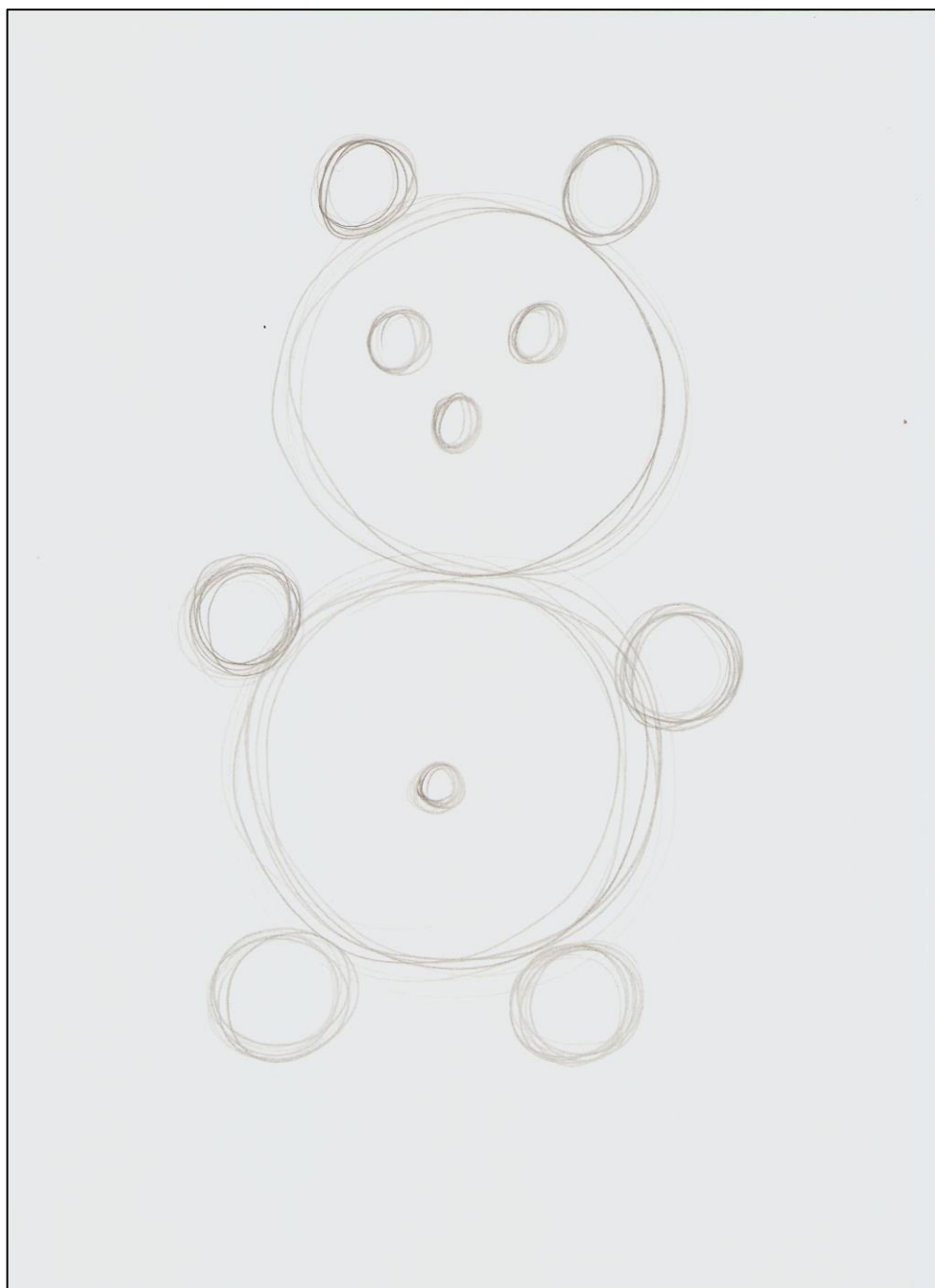
(52)

Příloha O. - Panáček Hadráček

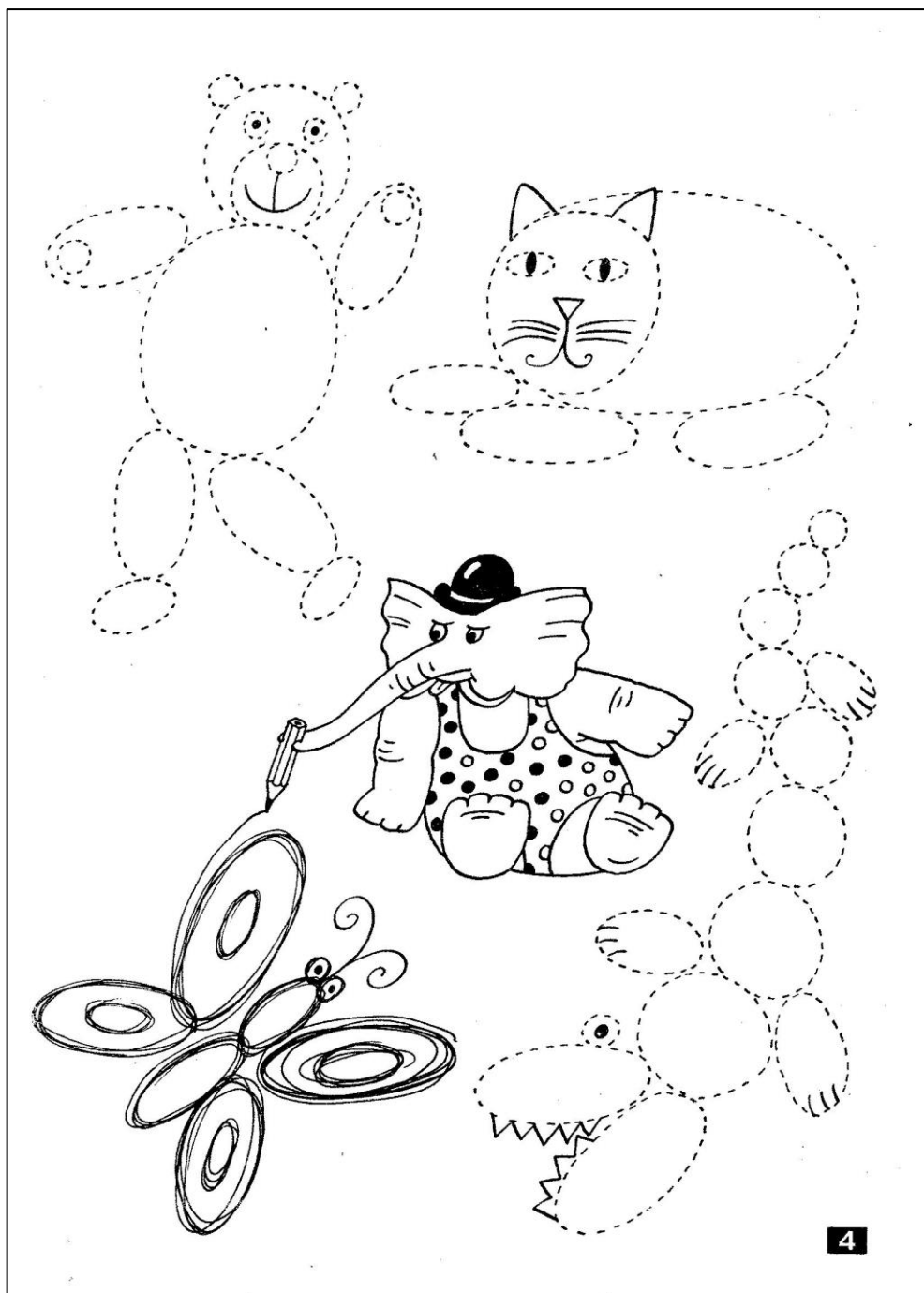
Panáček „hadráček“ je motivační cvičení pro děti. Naučí dítě „uvědomovat si a ovlivňovat svalové napětí a uvolnění. Pro motivaci je vhodné použít i hračku – hadrovou panenku nebo panáčka, loutku, plyšové zvířátko s delšími, měkkými končetinami apod. dítěti na hračce ukážeme volné končetiny. Když končetinu nadzvedneme, sama se volně spouští zpátky k tělu. S nácvikem můžeme začít vleže, na měkké pohodlné podložce. Nacvičujeme také „gumové“ nohy, ruce. Můžeme zkusit, že pokud nohu, ruku nadzvedneme, sama se spustí k zemi jako u hadrového panáčka. U úzkostnějších dětí se může stát, že mají obavy, aby se při dopadu končetiny neuhodily. Proto je vhodné je ubezpečit, že ruku, nohu chytáme, nenecháme ji tvrdě dopadnout na podložku. Pro tuto skupinu dětí také bývá obtížné se v méně známém prostředí uvolnit vleže na zádech, proto můžeme nacvičovat vsedě, popř. cvičení doporučit do domácího, důvěrně známého prostředí. Dítě potřebuje vytvořit pocit bezpečí, protože jinak by nedošlo k požadovanému uvolnění.

Později stačí nacvičit pouze „gumové“, uvolněné ruce před kreslením vsedě a uvolnění přenášet do kresby.“ (Bednářová, Šmardová, 2006, s. 55)

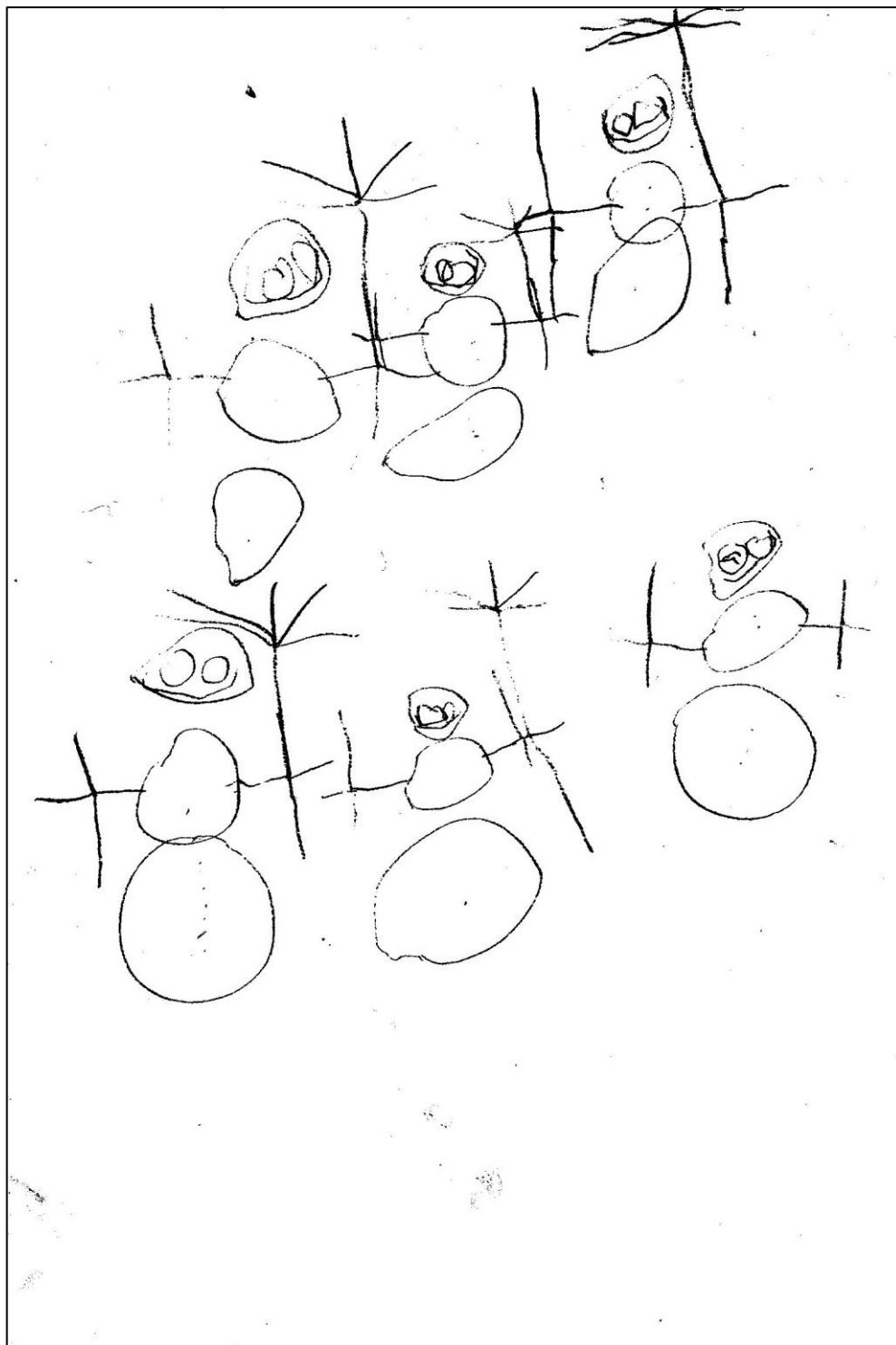
Příloha P. - Obrázek z kruhů

Příloha Q. - Obrázek z kruhů a elips

Příloha R. - Kresba chlapce s odkladem

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Martina Kotíková

Obor: Speciální pedagogika - vychovatelství

Forma studia: kombinované

Název práce: Kresba dítěte v MŠ – diagnostická pomůcka, využití kresby jako diagnostické pomůcky v MŠ

Rok: 2014

Počet stran textu bez příloh: 106

Celkový počet stran příloh: 18

Počet titulů českých použitých zdrojů: 27

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 1

Počet ostatních zdrojů: 0

Vedoucí práce: PhDr. Lenka Petelíková